

Andrzej J. Szymański

Dzieje kościoła i parafii św. Michała Archanioła
na Mokotowie w Warszawie
w latach 1853 - 2023

Pamięci moich Rodziców:
Mamy – Marii, zamieszkałej w parafii
św. Michała od 1938 r. do 2009 r.
oraz Taty – Wacława, który brał udział we wznoszeniu
obecnego kościoła

Wszelkie prawa zastrzeżone

Warszawa 2023

Krótko o historii Mokotowa

Znawcy wywodzą nazwę Mokotowa od bardzo dawnego właściciela tej wsi Mokota. Nazwa Mokotowo pojawiła się po raz pierwszy w dokumentach z 1367 r. W XVI w. budowano tu wiatraki i browary, w następnym cegielnie wykorzystujące pokłady gliny. W okresie potopu szwedzkiego wieś została zniszczona i obszar upraw zmniejszył się znacznie. XVIII wiek przyniósł rozkwit Mokotowa - stanęły tu liczne wille i rezydencje arystokracji np. Królikarnia i „*Mon coteau*” – założenie pałacowo-ogrodowe księżnej Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej, które w 1845 r. przeszło na własność Franciszka Szustra. Wieś stawała się też letniskiem dla zamożniejszych mieszkańców Warszawy. W 1876 r. w Mokotowie było już 150 domów z 5600 mieszkańcami, 9 cegielni oraz fabryka mydła i świec. Na przełomie wieków XIX i XX powstawały niewielkie zakłady: głównie metalurgiczne oraz chemiczne - w 1910 r. liczba fabryk osiągnęła 10, a liczba zatrudnionych – 1300. Ubogie przedmieście Mokotów było jednak nadal pozbawione wodociągów, kanalizacji, sieci elektrycznej czy gazowej. Po zniesieniu w 1911 r. carskich ograniczeń budowlanych w pasie przyfortecznym, zaczęły powstawać kilkupiętrowe kamienice. W chwili włączenia do Warszawy w kwietniu 1916 r. mieszkało tu 22000 mieszkańców. W latach międzywojennych (1918-1939) następował systematyczny rozwój dzielnicy. Powstawały nowoczesne kamienice, szkoły (na Grottgera, Różanej, Woronicza), wyższe uczelnie i ośrodki naukowe (SGGW, SGH, Instytut Geologiczny), parki (Park Dreszera), szpital Elżbietanek, a przez ulice Puławską i Rakowiecką przeprowadzono linie tramwajowe. II wojna światowa, a szczególnie Powstanie Warszawskie przyniosły znaczne zniszczenia: wiele kamienic, a także jedyny na Mokotowie kościół oraz kaplica w Królikarni praktycznie zniknęły z powierzchni ziemi. Po II wojnie nastąpił szybki rozrost Mokotowa i znaczny przyrost liczby mieszkańców. Niestety przez długi okres czasu komunistyczne władze nie zezwalały na budowę nowych kościołów, a jedynym nowo zbudowanym kościołem był kościół św. Michała. Sytuacja zaczęła się zmieniać dopiero w latach 80. XX w., po okresie zrywu „Solidarnościowego”, kiedy to w sąsiednich parafiach rozpoczęto budowy nowych świątyń.

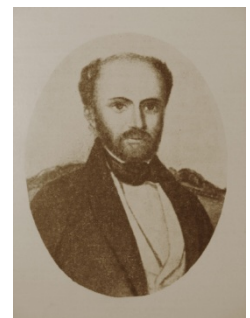
Dzieje pierwszego mokotowskiego kościoła

W zamierchłej przeszłości tereny dzisiejszej południowej Warszawy objęte były zasięgiem terytorialnym parafii św. Katarzyny we wsi Służew, ustanowionej w 1238 r. dekretem biskupa poznańskiego Pawła z Bnina. W XIV wieku powstała parafia na Solcu, na skutek wylewów Wisły przeniesiona pod koniec XVI wieku do Jazdowa (rejon dzisiejszego Belwederu), do której należała wieś Mokotów. W 1820 r. została erygowana parafia św. Aleksandra z budującym się kościołem na obecnym pl. Trzech Krzyży w Warszawie. Parafia ta objęła swoim zasięgiem znaczny obszar południowej Warszawy oraz podwarszawskie wsie, m.in. Mokotów i w 1834 r. liczyła nieco ponad 4500 parafian. Pierwszym jej proboszczem został pijar ks. Jakub Falkowski (1774 – 1848), twórca Instytutu Głuchoniemych. On też dostrzegł potrzeby duszpasterskie mieszkańców wsi Mokotów, „sam nawiedzał owieczki swoje, zwłaszcza tych, co w Mokotowie po cegielniach mieszkali”. Zapewne też jemu pierwszemu

Ks. Jakub Falkowski

Hr. Ksawery Pusłowski

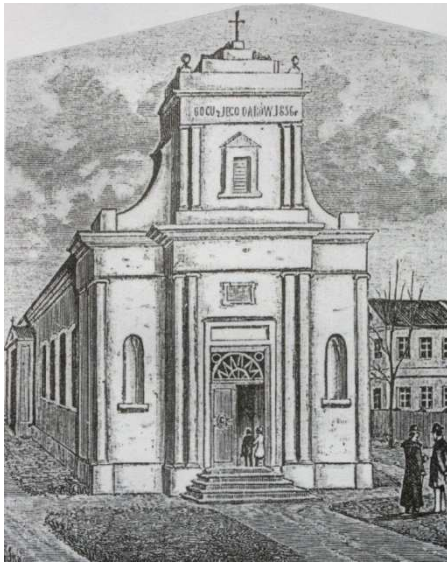

zaświtała myśl wybudowania tu kościoła filialnego parafii św. Aleksandra. Urzeczywistnienia tych planów już nie doczekał – zmarł bowiem w 1848 roku.

8 września 1853 roku uroczystym poświęceniem kamienia węgielnego rozpoczęto budowę kościoła p. w. Narodzenia N. M. P., na gruncie ofiarowanym wcześniej przez księcia Michała Hieronima Radziwiłła (herbu Trąby). Był on wojewodą wileńskim, marszałkiem Sejmu Rozbiorowego (1773-75) i targowiczanie, właścicielem rezydencji w Nieborowie, w Królikarni (od 1816 r.), a także innych dóbr mokotowskich. Zmarł w 1831 r., a więc jeszcze przed rozpoczęciem budowy kościoła. Rada Administracyjna Królestwa Polskiego

zezwoiliła na roczną zbiórkę publiczną na koszty budowy do kwoty na jaką opiewał kosztorys tj. 8945 rs. (*rubli srebrnych*). Jednak nie dała ona oczekiwanych rezultatów i po roku zebrana kwota była poniżej 1/3 dozwolonej sumy.

Na czele Komitetu Budowy stanął główny ofiarodawca (1500 rs.) i twórca wieczystego funduszu na utrzymanie stałego kapelana hr. Ksawery Pusłowski (1806–1874) – filantrop i prezes Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności; właściciel Ksawerowa i kolejny posiadacz Królikarni. Komitet ten tworzyli najhojniejsi ofiarodawcy: właściciel tutejszej cegielni Mikulski, który przeznaczył na budowę 50 tys. cegieł i 20 tys. dachówek, Głogowski – ofiarował 20 tys. cegieł, Wojciech Gerson (ojciec artysty) – podarował 10 tys. cegieł, Franciszek Szuster i senator Fanshave po 150 rs. (*rubli srebrnych*). Jak donosiła ówczesna prasa kamień węgielny poświęcił ks. Mateusz Naruszewicz – dziekan warszawski i proboszcz parafii, a pierwszą cegłę położył hr. Paskiewicz Erywański – namiestnik carski szczególnie nienawidzony przez Polaków, który ofiarował na budowę kościoła 150 rs. (tj. 1000 złp). Akt erekcyjny świątyni głosił, że „działo się to za błogosławionego panowania Najjaśniejszego Mikołaja I cesarza Wszech Rossji Króla Polskiego”, nie wymieniając ówczesnie panującego Ojca Świętego, bowiem było to zabronione przez władze carskie. Administratorem archidiecezji warszawskiej był wówczas arcybiskup Antoni Melchior Fijałkowski, który stanął w 1861 r. po stronie ruchu narodowego.

Abp Antoni Melchior Fijałkowski
- administrator archidiecezji
warszawskiej w latach 1857-1861.

Pierwsza mokotowska świątynia na
rycynie z 1880 r.
(Biesiada Literacka, 1880 r.)

Kościół według projektu architekta Ignacego Leopolda Essmanowskiego wybudowano w trzy lata – w święto patronalne 8 września 1856 roku nowy Przybytek stał gotowy do służby Bożej i został konsekrowany przez arcybiskupa Fijałkowskiego. Był on niewielki i skromny, ale czyniący zadość ówczesnym potrzebom. Kilka lat po wybudowaniu, w jednym z tygodników wygląd kościoła skwitowano stwierdzeniem, że „niepochlebne o umiejętności budownika swego daje świadectwo”. Istotnie, architektura kaplicy wystawionej przez Pusłowskich w 1865 r. w nieodległej Królikarni była bardziej wysmakowana.

Świątynia mokotowska, nieco większa od kościoła parafialnego św. Aleksandra, miała trzy ołtarze: główny, św. Antoniego i św. Michała. Uwagę ówczesnego kronikarza zwróciło „różnokolorowe okno, całe zajęte wizerunkiem Najświętszej Panny z Dzieciątkiem na ręku w szkle wypalanem, wykonane w Paryżu” znajdujące się ponad jednym z ołtarzy, a będące darem Pusłowskich. Na frontonie już wtedy znalazła się inskrypcja BOGU Z JEGO DARÓW 1856 ROKU, ułożona przez Antoniego Wagę – botanika i entomologa, uczestnika wypraw przyrodniczych Pusłowskich i Branickich. Kościół w chwili konsekracji był ubogo wyposażony – jeszcze do 1858 r. prowadzono w czasie koncertów, organizowanych m. in. w Arkadii i Dolinie Szwajcarskiej, zbiórki datków na organy, których koszt oszacowano na 600 rubli srebrnych. Ich budowniczym był organmistrz H. Hartman ale nie odnaleziono informacji kiedy zostały one poświęcone i uruchomione. W wielkim ołtarzu umieszczono obraz Narodzenia Zbawiciela, a w 1857 r. zainstalowano w jego górnej kondygnacji obraz przedstawiający św. Trójcę. Sześć lat później przybyły dwa zamówione obrazy: Serca Pana Jezusa i Niepokalanego Serca Matki Bożej – prawdopodobnie przeznaczone do bocznych ołtarzy. Wszystkie te obrazy były malowane przez niższej klasy artystów – zapewne ze względu na koszty. Drewniana, ośmiokątna ambona, zdobiona złoceniami „wyobrażającymi godła wiary naszej” została ufundowana przez osobę prywatną w 1859 r., a kamienny ołtarz boczny i stacje Drogi Krzyżowej ufundowane przez Julię Pusłowską, zostały umieszczone w 1861 r. i poświęcone rok później. W Wigilię Bożego Narodzenia 1860 r. poświęcono wysokie na ok. 75 cm

kamienne figury św. Rozalii i św. Wawrzyńca, fundacji ks. Mikulskiego, które stanęły na filarach bramy. Nie przetrwały one czasu Powstania Warszawskiego w 1944 r.. Zbierano także datki na drewnianą dzwonnice, którą wystawiono w 1862 roku. Zainstalowano w niej dzwon o imionach fundatorów: Ksawery-Julia; następny dzwon

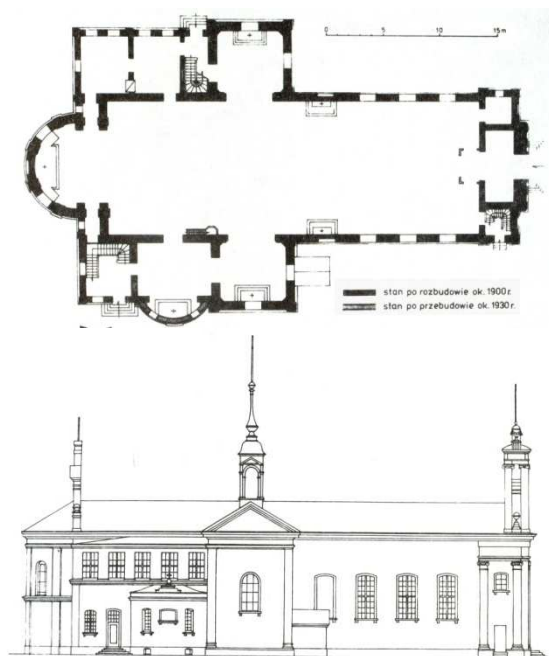
Antoni Waga.
Autor inskrypcji na
frontonie kościoła.

Widok kościoła w latach trzydziestych
XX w.
(z archiwum parafii)

został poświęcony w 1872 r. Nowy dzwon o imieniu Św. Klara umieszczono w 1893 r. Od 2 czerwca 1873 do 8 września 1874 kościół był zamknięty z powodu gruntownego remontu. W 1879 r. ustawiono dwa boczne ołtarze z cementu oraz, będącą prywatnym darem, chrzcielnicę z czarnego marmuru.

W roku 1896 wystawiony został istniejący do dzisiaj dwupiętrowy budynek plebanii. W latach 90. XIX w. z inicjatywy księdza Franciszka Kaczyńskiego – rektora kościoła – dokonano rozbudowy kościoła według projektu Bronisława Gajewskiego: w transepcie dostawiono dwie kaplice: Serca Pana Jezusa i Matki Bożej Różańcowej, a przy prezbiterium jeszcze kaplicę Matki Bożej Częstochowskiej. Kościół został podłużony od strony prezbiterium (1898), fronton obłożono czerwonym klinkierem i przyozdobiono niszami z figurami

Plany kościoła z lat 30. XX w.

N. M. P. i świętych apostołów Piotra i Pawła. W 1899 r. przed kościołem ustawiono figurę Chrystusa z dziećmi fundacji „obywateli belwederskich” małżonków Stokowskich. Przebudowaną i powiększoną świątynię poświęcił w listopadzie 1899 r. ks. Jan Siemiec – proboszcz warszawskiej parafii św. Antoniego i twórca ośrodka szkolno-opiekuńczego dla zaniedbanej młodzieży na Powiślu, a prywatnie kolega i przyjaciel ks. Franciszka Kaczyńskiego, którego wspomagał w działalności dobroczynnej. W 1908 r. poświęcony został nowy ołtarz wielki

z drewna polichromowanego. Przebudowaną świątynię konsekrował bp Kazimierz Ruskiewicz dopiero 17 września 1911 r. – w ołtarzu umieszczone zostały relikwie św. Adriana i św. Hilarii.

Już 24 czerwca 1864 r. została do Konsystorza skierowana prośba o utworzenie parafii mokotowskiej; w 1885 r. prasa warszawska donosiła, że mieszkańcy Mokotowa starają się o utworzenie parafii, jednak te starania przyniosły skutek dopiero po wielu latach oczekiwania. W 1896 roku kościół uzyskał prawo prowadzenia ksiąg metrykalnych (do 6 sierpnia 1915 r. prowadzono je, zgodnie z zarządzeniem władz carskich, po rosyjsku.) Dwa lata później ustanowiony został pierwszy wikariusz. Dopiero 20 listopada 1917 roku, dekretem arcybiskupa metropolity warszawskiego Aleksandra Kakowskiego została erygowana parafia pod wezwaniem św. Michała Archaniola. Stało się to w półtora roku po przyłączeniu Mokotowa i innych przedmieść do Warszawy. Z uwagi na istniejącą już w Warszawie parafię Narodzenia N. M. P. (na Lesznie – dziś al. Solidarności), wybrano dla parafii mokotowskiej inne wezwanie niż wezwanie kościoła. Prawdopodobnie chciano upamiętnić w ten sposób ofiarodawcę gruntu – księcia Michała Radziwiłła. Pierwszym proboszczem został dotychczasowy (od 1914 roku) rektor ks. Karol Bliziński. Teren parafii wydzielono zasadniczo z parafii św. Aleksandra, a objęła ona bardzo rozległy obszar ograniczony dzisiejszymi ulicami Wawelską, Żwirki i Wigury, Ksawerów, Idzikowskiego, Piaseczyńską, Belwederską do pl. Unii Lubelskiej. Wówczas był to teren w ogromnej części pozbawiony zwartej zabudowy, a w wielu rejonach wszelkiej zabudowy i będący polami uprawnymi, sadami itp.

Prawdopodobnie już po utworzeniu parafii św. Michała w kościele zainstalowano obraz Św. Michała wykonany przez malarzkę Anielę Biernacką. W latach 20. XX w. staraniem ks. proboszcza K. Blizińskiego wystawiono dzwonnice z pierwszym w kraju zegarem elektrycznym (1924), a w kościele wykonano nowy ołtarz wielki z brązu złoconego oraz polichromię, dokonano także dalszych prac modernizacyjnych i restauracyjnych, po zakończeniu których w 1928 r. kard. A. Kakowski poświęcił świątynię.

Kościół, lekko uszkodzony w 1939 r., dotrwał do Powstania Warszawskiego, które przyniosło mu całkowitą zagładę. 2 września 1944 roku niemiecki nalot bombowy zamienił świątynię w gruzy. Ocalał fronton kościoła, kaplica, zakrystia, dzwonnica, a z elementów wyposażenia m.in. używane do dziś tabernakulum ze złoconego brązu wykonane w zakładzie krakowskim, które było osobistym darem ks. proboszcza Blizińskiego z roku 1930. Najprawdopodobniej tego samego dnia (podawana bywa też inna data) legła w gruzach świątynia macierzystej parafii św. Aleksandra na placu Trzech Krzyży.

Ruiny kościoła w roku 1945.
(z archiwum parafii)

Po kapitulacji Mokotowa 27 września 1944 r., jak pisał ks. S. Piotrowski, „wszyscy księża i pracownicy parafialni musieli opuścić Warszawę zabierając ze sobą tylko ręczny bagaż. Dzięki organiście Antoniemu Puzio oraz księżom wikariuszom Józefowi Netczukowi i Edwardowi Wojdzie księgi metrykalne przeniesione zostały z plebanii do podziemia kościelnego, skąd pod koniec roku zabrał je proboszcz ks. Jan Szmigielski, który po opuszczeniu Warszawy przebywał we Włochach (*ob. dzielnica Warszawy – przyp. autora*). Plebania po ograbieniu została podpalona przez Niemców.” Po ustaniu działań wojennych, w marcu 1945 r. zaczęto odbudowywać życie parafialne. Wobec zniszczenia kościoła skupiało się ono w kaplicy Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi przy ulicy Raławickiej 14, która stosunkowo mało ucierpiała i szybko została uruchomiona. We wrześniu rozpoczęto prace budowlane przy prowizorycznym murowanym budynku kościoła dostawianym do zachowanego XIX-wiecznego frontonu. Został on poświęcony 2 grudnia 1945 r. przez ks. inf. Z. Choromańskiego i pełnił swoją funkcję aż do 1959 roku tj. do chwili oddania do użytku pierwszej, wschodniej części nowego kościoła.

Dzieje nowego mokotowskiego kościoła

W 1947 roku, po śmierci ks. Jana Szmigielskiego, arcybiskup warszawski kard. August Hlond mianował proboszczem ks. Stefana Piotrowskiego, przed którym stało trudne zadanie wybudowania nowej świątyni. W zamkniętym konkursie, ze zgłoszonych czterech prac, zespół architektów - tutejszych parafian, z Janem Koszyc-Witkiewiczem na czele, wyróżnił i przeznaczył do realizacji projekt architekta Władysława Pieńkowskiego. Modernistyczna architektura kościoła inspirowana m. in. dziełami francuskiego architekta Perreta wykorzystywała betonowe elementy prefabrykowane do okiennych ażurów i stropów. Utworzony został Komitet Budowy kościoła pod przewodnictwem Bolesława Piaseckiego (1915 - 1979) – późniejszego przewodniczącego Stowarzyszenia PAX, z wiceprzewodniczącymi: Jerzym Zawieyskim (1902 - 1969) – pisarzem katolickim i ks. Wincentym Martusiewiczem (1915 - 1969) – kapłanem z diecezji sandomierskiej, który prowadził budowę. Przyjęto, że nowy kościół stanie dokładnie na osi dawnego kościoła.

Po wstępnym zatwierdzeniu tego projektu i przygotowaniach, we wrześniu 1950 r. rozpoczęto roboty ziemne. W kwietniu 1951 r. zakupiono pierwszą partię cegieł. W czerwcu tegoż roku ksiądz proboszcz apelował do parafian o pomoc przy wykonywaniu wykopu pod fundamenty i oczyszczaniu cegły pochodzącej z rozbiórek. Już 21 września budowę odwiedził ks. Prymas Stefan Wyszyński i udzielił pracującym błogosławieństwa. 11 października ks. Stanisław Mystkowski, dziekan dekanatu Warszawa-Południe i proboszcz parafii św. Jakuba, poświęcił wykopy pod fundamenty (o kubaturze 6360m³) i pierwsze cegły, które zostały położone w sobotę 13 października. Wkrótce, 8 grudnia 1951 roku, odbyła się doniosła uroczystość poświęcenia przez ks. Prymasa kamienia węgielnego.

Budowa kościoła była dużym wyzwaniem ze względu na znaczną wysokość (ponad 25 m) i dużą kubaturę oraz konieczność zapewnienia normalnej działalności duszpasterskiej. Komunistyczne władze państwowe często utrudniały prace ograniczając przydziały materiałów budowlanych lub wstrzymując czasowo budowę pod jakimiś pretekstami. Kościół był budowany w dwóch etapach: najpierw część wschodnia, położona za kościołem prowizorycznym, czyli bliżej skarpy, zawierająca prezbiterium, kaplicę Matki Bożej, zakrytą i część naw (ok. 2/3 całego kościoła); później część zachodnia w miejscu kościoła prowizorycznego czyli bliżej ulicy Puławskiej.

Pierwsze prace na budowie nowego kościoła.

(fot. W. Szymański)

Inż. Wacław Szymański przy wytaczaniu terenu i murów kościoła. W tle dawny budynek plebanii.

(ze zbioru autora)

W styczniu 1952 roku fundamenty części wschodniej były już założone i rozpoczęto stawianie murów kościoła dolnego. 18 lipca budowę ponownie odwiedził ks. Prymas Stefan Wyszyński, który zanotował pod tą datą w swoim dzienniku: „W powrotnej drodze odwiedziłem budowę kościoła św. Michała przy ulicy Puławskiej. Budowany jest kościół dolny; ściany dźwigają się wzwyż do wysokości poziomu kościoła górnego.”

Budowa nowego kościoła.
(z archiwum parafii)

W sierpniu ks. proboszcz apelował o większą i powszechniejszą ofiarność na tacę, bowiem wydatki trzeba było częściowo pokrywać z pożyczek. W lipcu 1953 r. prace budowlane szły pełną parą – murowane były ściany i słupy wewnątrz dolnego kościoła. Niestety „Kronika budowy kościoła 1950-1968” nie podaje informacji o dalszym postępie prac aż do 13 listopada 1956 r. kiedy to ks. Prymas po raz kolejny wizytował budowę.

W 1958 r. część wschodnia była już w stanie surowym, wykonano strop z kasetonów i oszklono okna, w następnym roku zbudowano taras północny, kładziono instalacje elektryczne i wykonano cementową posadzkę. W listopadzie następnego roku część kościoła była gotowa do użytku i 21 listopada nastąpiło jej poświęcenie przez ks. Prymasa. W miesiąc później 19 grudnia odprawiona została pierwsza Msza święta w kaplicy Matki Bożej, która była jeszcze wykańczana.

Wkrótce przystąpiono do rozbiórki kościoła prowizorycznego z ocalałym XIX-wiecznym frontonem, a następnie rozpoczęto zakładanie fundamentów części zachodniej kościoła.

Rozbiórka ocalałego frontonu
XIX-wiecznego kościoła .
1960 r.
(fot. W. Szymański)

W przeddzień święta patronalnego parafii 28 września 1962 r. ks. Prymas znów przybył do kościoła by dokonać intronizacji do kaplicy obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, który był jego darem dla ks. prałata Piotrowskiego. O wydarzeniu tym będzie nieco szerzej napisane w dalszym rozdziale.

Tymczasem trwały intensywne prace przy wznoszeniu zachodniej części kościoła. Pod koniec 1962 r. mury już stały, kończono montowanie i szklenie bocznych okien. We wrześniu następnego roku rozpoczęto montaż frontonu kościoła, który ukończono w listopadzie. W 1964 r. trwała budowa chóru i bocznych kaplic. W ostatnim roku budowy, 1966, przebudowywano prezbiterium powiększając je kosztem nawy głównej oraz budowano nowe ołtarze: główny (w nowym miejscu) i Najświętszego Sakramentu z ocalałym z wojny tabernakulum. 28 marca budowę znowu odwiedził ks. Prymas i wyraził radość i uznanie dla wysiłku parafian. Pierwotnie konsekrację planowano na maj, jednak okazało się, że czasu na pozostałe prace jest zbyt mało i ustalono nowy termin na 16 listopada 1966 r., w święto Matki Bożej Miłosierdzia (Ostrobramskiej). Jeszcze w październiku poszukiwano pożyczkodawcy większej kwoty pieniędzy na marmurową posadzkę prezbiterium.

W przeddzień zasadniczej uroczystości konsekracyjnej odbyła się adoracja relikwii św. Stanisława B. M. i św. Agnieszki D. M. przeznaczonych dla głównego ołtarza. W dniu konsekracji o godzinie 17 przybył ks. Prymas S. Wyszyński witany przez rzesze parafian zgromadzonych przed kościołem. Kolejno dokonał poświęcenia kościoła zewnątrz, wewnątrz, a po umieszczeniu relikwii w ołtarzu namaścił go i poświęcił. Następnie namaścił

świętym olejem krzyżma ściany świątyni w dwunastu miejscach oznaczonych majolikowymi krzyżami i zapalił znajdujące się pod nimi świece tzw. zacheuszki (zlikwidowane podczas instalacji nowych stacji Drogi

Nowy kościół wybudowany w latach 1951-1966 według projektu architekta Władysława Pieńkowskiego.

Ok. 1965 r.

(z archiwum parafii)

Obecny widok nawy głównej.

(fot. A. J. Szymański)

Krzyżowej w 2002 r.) Wygłosił też kazanie do parafian. Należy tu zaznaczyć, że nowy kościół został konsekrowany pod wezwaniem św. Michała, tożsamym z wezwaniem parafii. Do konsekracji (a formalnie do 31 X 1966 r.) nosił on bowiem nadal wezwanie Narodzenia Najświętszej Maryi Panny – takie samo jak pierwszy tutejszy kościół. Znakiem ciągłości mokotowskich kościołów w tym miejscu pozostała inskrypcja na frontonie: „BOGU Z JEGO DARÓW”. Nowy kościół – bardzo obszerny – umożliwił gromadzenie się na nabożeństwach rzesz wiernych z parafii i parafii sąsiednich, którym za główne siedziby służyły zakonne kaplice. W dolnej kondygnacji oprócz dolnego kościoła mieścił się też zespół siedmiu sal katechetycznych do nauki religii (katechizacja została usunięta ze szkół w 1961 r.) z dużym holem. Była to nowość w budownictwie sakralnym.

Konsekracja nie zakończyła prac we wnętrzu kościoła. W następnym roku znany i ceniony witrażysta Tadeusz Wojciechowski wykonał z kolorowych brył lanego szkła monumentalny (15 m wysokości) witraż w prezbiterium przedstawiający Zesłanie Ducha Świętego. Jego dziełem jest także wolnostojący witraż w kaplicy chrzcielnej, utrzymany w chłodnej tonacji srebrzysto-niebieskavo-zielonej, który symbolizuje wodę chrzcielną. Samo baptysterium jest autorstwa Wiktora Tomaszewskiego. Nogi ołtarza głównego wyrzeźbił z białego marmuru prof. Franciszek Masiak. Projektowanych witraży w oknach bocznych nie zrealizowano. Pod koniec lat 50. w kaplicy Pana Jezusa umieszczono duży drewniany krzyż będący dziełem i darem inż. Jerzego Skoniecznego, a w latach 1990-2000 w prezbiterium i kaplicy spowiedzi umieszczone zostały dwa inne drewniane krucyfiksy tegoż twórcy. W 1974 r. odkupiono od PSM w Lublinie 13-głosowe organy z trakturą pneumatyczną świdnickiej firmy „Schlag und Sohne” zbudowane ok. 1914 r., które po remoncie uruchomiono w lutym 1975 roku. W II połowie lat 70. XX wieku Maria Hiszpańska-Neumann, znana graficzka i twórczyni dzieł sakralnych, namalowała na filarach dolnego kościoła stacje Drogi Krzyżowej z charakterystyczną dla jej twórczości 15. stacją Zmartwychwstania. Jej autorstwa jest także wystrój kaplicy św. Józefa – duża mozaika w kształcie krzyża z namalowanymi w centrum postaciami św. Józefa z Jezusem, oraz kaplicy św. Tadeusza Judy i św. Antoniego. Po jej śmierci w prezbiterium umieszczono obraz „Ostatnia Wieczerza” подарowany przez rodzinę artystki. W 1978 r. nawy i kaplice otrzymały marmurowe posadzki, co wiązało się z bardzo dużymi wydatkami. Jednak nadal w kościele pozostawało wiele „trwałej prowizorki” - m. in. kruchta z dykty i małe, „obrazkowe” stacje Drogi Krzyżowej zamienione w 1985-86 r. na niezbyt udane cementowe.

W 1986 r., po odejściu do Warszawskiego Seminarium Duchownego proboszcza ks. Jerzego Chowańczaka, nowym proboszczem mianowany został ks. Józef Hass, wcześniej wikariusz parafii i pracownik Kurii Metropolitalnej oraz Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Turystycznego. Wkrótce kościół otrzymał

nową kruchtę z metalu i szkła; w następnych latach wieże otrzymały elewacje i podejmowane były rozliczne prace remontowe na zewnątrz i wewnątrz świątyni, gdyż po ponad dwudziestu pięciu latach od wybudowania znać było na niej „zęb czasu”. Piętnastolecie 2000 – 2015 przyniosło sporo zmian w wyposażeniu świątyni: w roku 2002 artyści Wojciech Myjak i Andrzej Sośnierz wykonali nową Drogę Krzyżową w górnym kościele; rok później poświęcona została kaplica Miłosierdzia Bożego (proj. arch. Leszka Klajnerta) z obrazem Jezusa Miłosiernego – kopią wizerunku z krakowskich Łagiewnik (autorstwa Adolfa Hyły), namalowaną przez parafianina – artystę Jerzego Szajewskiego. W tym czasie w całym górnym kościele wymienione zostały ławki i oświetlenie, wnętrze górnego kościoła i zakrystia zostały wyremontowane, a otoczenie kościoła zostało uporządkowane i uzyskało nową, szlachetną, kamienną nawierzchnię. W 2007 r., z okazji 90-lecia parafii, odnowione i zmodernizowane zostało tabernakulum z 1930 r. (dodatkowe ozdoby na drzwiczkach). W święto patronalne 29 września 2009 r. ks. proboszcz poświęcił ołtarz św. Michała Archanioła, do którego figurę patrona wykonał artysta Ryszard Drażkowski z Zielonej Góry. Postawienie ołtarza św. Michała planował już bardzo dawno temu ks. proboszcz S. Piotrowski, ale nie udało mu się tego zamierzenia zrealizować. 5 stycznia 2012 r. kard. K. Nycz poświęcił kaplicę błogosławionego Jana Pawła II adaptowaną z kaplicy chrzcielnej, w której 15 kwietnia umieszczone zostały na stałe relikwie Papieża - Polaka. W tymże roku, 28 września, przypadała 50. rocznica intronizacji obrazu M.B. Częstochowskiej do kaplicy. Z tej racji obraz został poddany oczyszczeniu i konserwacji, po czym został poświęcony ponownie 15 sierpnia. W lipcu 2016 r. w kościele znalazła miejsce niewielka figurka św. Benedykta – patrona Europy ofiarowana przez grupę francuskiej młodzieży

<<

Witraż w prezbiterium przedstawiający Zesłanie Ducha Św. (1966-67).

>>

Św. Józef z Jezusem – mozaika Marii Hiszpańskiej-Neumann (1975).

<<

Figura świętego Michała Archanioła (2009).

>>

Kaplica z wystawionymi relikwiami św. Jana Pawła II.

(fot. A. J. Szymański)

zdążającej na Światowe Dni Młodzieży do Krakowa. W roku 2019 od parafii w Wimbledonie (Londyn) otrzymano używane 3-manuałowe, 38-głosowe organy z 1928 r., które po wykonaniu generalnego remontu są instalowane częściowo w nowym miejscu. Dwie sekcje organów uruchomione zostały na przełomie 2022 i 2023 roku. W II połowie roku 2023 trwały prace przy budowie prospektu organowego. Uroczyste poświęcenie przez kard. K. Nycza i inauguracja są zaplanowane na 7 stycznia 2024 r.

Dzieje kościelnej dzwonnicy

Jak doniósł „Kurjer Warszawski” w I niedzielę adwentu 1862 r. odezwał się z dzwonnicy dzwon, poświęcony w 1856 r. w kościele OO. Kapucynów przez arcybiskupa Fijałkowskiego, któremu nadano imiona świętych Franciszka Ksawerego i Julii – od imion Pusłowskich – głównych fundatorów kościoła i wyłącznych fundatorów tego dzwonu. Drewniana dzwonnica powstała „z dobrowolnej ofiary pobożnych robotników przy cegielniach, jako też pracujących przy fabryce tabaczej w Sielcach, dziś w Warszawie przy ulicy Marszałkowskiej istniejącej”. Kolejna informacja o poświęceniu dzwonu pochodzi z 1872 r. We wrześniu 1893 r. poświęcony został nowy dzwon o imieniu „Św. Klara” i wadze 700 funtów.

W 1923 r., z inicjatywy pierwszego proboszcza ks. Karola Blizińskiego, arch. Władysław Kozłowski zaprojektował dzwonnice z kaplicą przedpogrzebową w dolnej kondygnacji. Wzniesiono ją w niespełna rok – 1 listopada 1924 r. po niesporach biskup Stanisław Gall poświęcił dzwonnice wyposażoną w trzy dzwony odlane przez mokotowską firmę „Babbit” – jeden z nich został ofiarowany kościołowi przez właściciela firmy – Cholewińskiego. Nosiły one imiona: *Św. Michał*, *Św. Karol*, *Św. Stanisław*. W pracach budowlanych brali też udział miejscowi parafianie. Wkrótce firma „Siemens” zainstalowała na wieży pierwszy w Warszawie zegar elektryczny, dzięki czemu okoliczni mieszkańcy uzyskali niemałą korzyść – zegarki naręczne wśród ludności były wówczas raczej rzadkością. Od strony ulicy Puławskiej, nad oknem umieszczone zostało płaskorzeźbione tondo przedstawiające Matkę Bożą z Dzieciątkiem. Klasycystyczno - renesansowa budowla dobrze harmonizowała z miejscowym kościołem stanowiąc ozdobę okolicy.

Widok dzwonnicy wystawionej w 1924 r.
(z archiwum parafii)

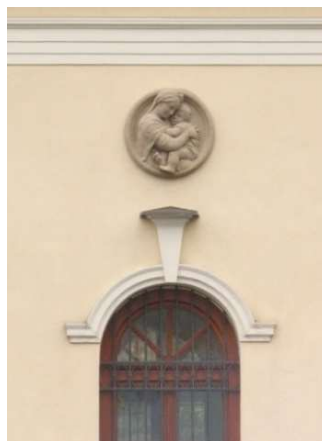
Dzwony poświęcone w 1949 r. przez ówczesnego abpa warszawskiego Stefana Wyszyńskiego.
(fot. A. J. Szymański)

W przeciwieństwie do kościoła, który został prawie doszczętnie zniszczony w czasie Powstania Warszawskiego, dzwonnica wyszła z działań wojennych z umiarkowanymi uszkodzeniami, jednak dzwony najprawdopodobniej zostały zagrabione przez niemieckich okupantów, bowiem 12 sierpnia 1941 r. Kuria Metropolitalna Warszawska otrzymała od rządu Generalnej Guberni wezwanie do oddawania dzwonów kościelnych z przeznaczeniem na złom potrzebny dla celów wojennych. 2 października 1949 r. abp metropolita Stefan Wyszyński poświęcił trzy nowe dzwony, wykonane w Odlewni Dzwonów H. Wojtkowskiego w Węgrowie, noszące nazwy: *Militans* – ku rozstawieniu św. Michała, *Orans* - ku chwale Boga Wszechmocnego, *Serviens* - ku uwielbieniu Matki Zbawiciela Niepokalanej Dziewicy oraz czwarty, z roku 1921, który pochodził prawdopodobnie z jakiejś zlikwidowanej cerkiewki grecko-katolickiej. Dzwony te po zdemontowaniu w 2005 r. przez ponad 12 lat stały na terenie przyległym do plebanii. Uszkodzony w czasie wojny hełm dzwonnicy został zdemontowany. Projektant nowego kościoła arch. W. Pieńkowski idąc z „duchem czasu” i chcąc dostosować wygląd dzwonnicy, już bez hełmu, do architektury nowego kościoła pozbawił ją stylowych elementów przedwojennego wystroju. W tym stanie przetrwała ona ok. czterdzieści lat, do roku 2005, kiedy to ks. proboszcz J. Hass podjął dzieło rewaloryzacji dzwonnicy w celu przywrócenia pierwotnego wyglądu. Prace projektowe

Nowe dzwony
oraz ich
poświęcenie
przez kard.
J. Glempa.
(2005 r.)
(z archiwum parafii)

wykonała pracownia arch. L. Klajnerta, a generalny remont został przeprowadzony latem 2005 r. Wcześniej, 3 marca 2005 r. ks. Prymas J. Glemp poświęcił cztery nowe dzwony: *Św. Michał*, *Św. Józef* – dla upamiętnienia Prymasa Polski i proboszcza, *Maryja*, *Św. Stefan* – dla uczczenia ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego i ks. infułata Stefana Piotrowskiego – byłego długoletniego proboszcza (o wagach: ok. 700, 500, 290 i 220 kg). Zostały one odlane w wytwórni „Ludwisarnia Felczyńskich” w Taciszowie, a ich tony dobrał ks. prałat W. Kądziela. Po restauracji, dzwonnica poświęcona została w uroczystość patronalną parafii 29 września 2005 r. W rok później na zachodnią ścianę dzwonnicy powróciło, ufundowane przez pochodzącego z parafii ks. prałata Wiesława Kądzielę, nowe tondo z wizerunkiem Matki Bożej z Dzieciątkiem. Dziś (2023) dzwonnica znów wymaga pewnych prac remontowych.

Odrestaurowana dzwonnica i nowe tondo z wizerunkiem Matki Bożej z Dzieciątkiem. (fot. A. J. Szymański)

Miejsca pamięci i tablice pamiątkowe w kościele

Brak pełnej informacji o tablicach pamiątkowych w dawnym kościele. Na pewno w listopadzie 1896 r. odsłonięto tablicę upamiętniającą zmarłego w 1895 r. dr. Józefa Stummera – lekarza i opiekuna Instytutu Moralnej Poprawy Dzieci, z jego popiersiem dłuta rzeźbiarza B. Syrewicza. Podobno przetrwała wojnę i zburzenie kościoła, ale nie wiadomo co się z nią stało.

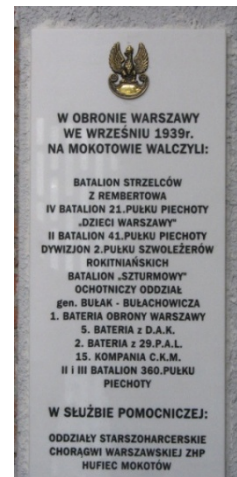
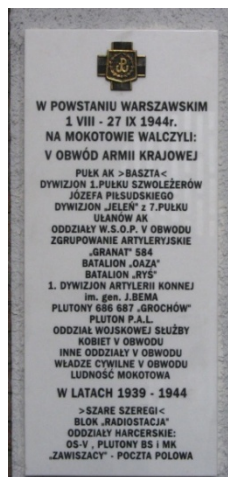
Obecnie w kościele znajduje się kilkanaście tablic pamiątkowych. W górnym kościele, w lewej nawie jest mauzoleum poległych na Mokotowie podczas wojny we wrześniu 1939 r. oraz Powstania Warszawskiego 1944 r. Są tam cztery tablice: dwie wymieniają oddziały walczące na Mokotowie w 1939 i 1944 r., pozostałe to tablica poświęcona pułkowi AK „Baszta” (z 2008 r.) i tablica pamiątkowa odsłonięta w 75. rocznicę Powstania (2019). Pierwotnie poświęcone w 1967 r., powtórnie po wymianie krzyża i napisu 27 września 1987 r., a po odnowieniu i wymianie tablic bocznych na marmurowe zostało poświęcone przez ks. proboszcza 27 września 2008 r. W lewej kruchcie znajdują się tablice upamiętniające rektora ks. F. Kaczyńskiego i pierwszego proboszcza ks. K. Błazińskiego (z 1981 r.); proboszczów: ks. J. Szmigielskiego (z 1981 r.), ks. S. Piotrowskiego (z 1992 r.), ks. J. Chowańczaka (z 1997 r.), a także zaprzyjaźnionego z parafią ks. prof. R. Rumianka (z 2013 r.), który zginął w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem w 2010 r. W dolnym kościele w prawej nawie jest mauzoleum poległych członków Konfederacji Narodu i Uderzeniowych Batalionów Kadrowych. W lewym przedsionku są umieszczone tablice pamiątkowe: poległych z Pułku AK „Baszta” z cytatem z wiersza K. Wierzyńskiego „Modlitwa za zmarłych w Warszawie”; z 10. Kadrowego Pułku Artylerii AK Zgrupowania „Granat” (1984 r.); z 30. Poleskiej

Dywizji AK 1939-1944; z 7. Pułku Ułanów Lubelskich i Pułku AK „Jeleń” 1918-1939-1944 oraz ostatniego dowódcy na Mokotowie podczas Powstania Warszawskiego mjr. Kazimierza Szternala ps. „Zryw”. W głównej nawie po lewej stronie prezbiterium jest tablica upamiętniająca Bolesława Piaseckiego – przewodniczącego Komitetu Budowy Kościoła i założyciela Stowarzyszenia PAX.

Mauzoleum poległych na Mokotowie 1939-1944.

(fot. A. J. Szymański)

Mauzoleum poległych z Konfederacji Narodu i Uderzeniowych Batalionów Kadrowych (d. kościół).

(fot. A.J. Szymański)

Tablica poległych z pułku „Baszta” (d. kościół)

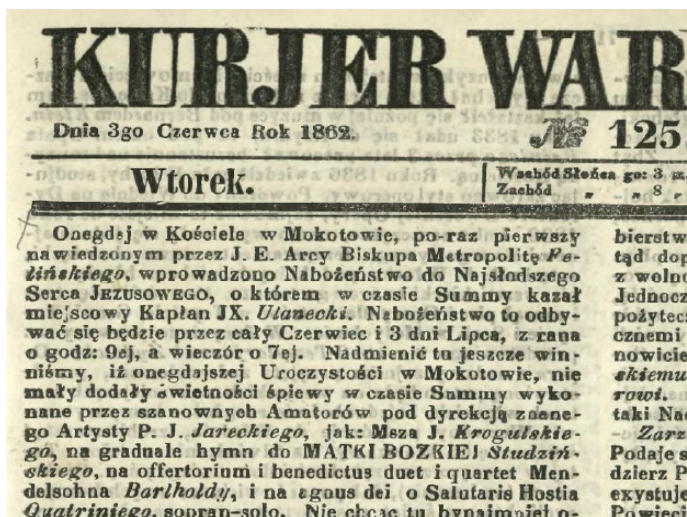

Wydarzenia...

Nie dysponujemy szerszymi informacjami o wydarzeniach sprzed zakończenia II wojny światowej. Parafialne dokumenty uległy zniszczeniu w czasie Powstania Warszawskiego. Pozostały jedynie nieliczne i niezbyt obszerne informacje w „Wiadomościach Archidiecezjalnych Warszawskich” i prasie świeckiej.

Wydarzenia powojenne są wymieniane w kronikach parafialnych, jednak ograniczają się one do bardzo skrótowych informacji. Niektóre z wydarzeń znalazły swoje odbicie w „Słowie Powszechnym” – dzienniku wydawanym przez Stowarzyszenie PAX. Cennym źródłem informacji są druki ulotne wydawane czasami przez parafię, obrazki prymicyjne i jubileuszowe kapłanów oraz zdjęcia.

Wizyty biskupie zawsze należały do wydarzeń ważnych – szczególnie gdy przybywał arcybiskup metropolita warszawski. Pierwszą taką wizytą (po konsekracji) w mokotowskim kościele były odwiedziny arcybiskupa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego w dniu 1 czerwca 1862 r., kiedy to zainaugurował odprawianie przez 33 kolejne dni nabożeństw do Serca Pana Jezusa będących wówczas praktycznie w zaniku. Niedługo dane mu było sprawować faktyczne rządy archidiecezją. Mianowany został 26 stycznia 1862 r., w trudnych czasach rozbiorów, powstańczego wrzenia i ucisku carskiego. Za protest przeciwko krzywdom jakie cierpiał naród polski ze strony caratu (pretekstem było ujawnienie tego listu w Monitorze francuskim), musiał udać się na wygnanie do Jarosławia nad Wołgą (14 czerwca 1863 r.). Trwało ono 20 lat. W 1883 r. za namową papieża Leona XIII zrezygnował z arcybiskupstwa i nie mogąc powrócić do archidiecezji warszawskiej udał się do Dźwiniaczki

Informacja w „Kurierze Warszawskim” (z 3 VI 1862 r.) o przybyciu do kościoła mokotowskiego arcybiskupa Z. Sz. Felińskiego.

Św. abp Zygmunt Szczyński Feliński.

w Galicji, gdzie prowadził działalność duszpasterską. Ziemiński żywot zakończył w Krakowie 17 września 1895 r. Jan Paweł II beatyfikował go 18 sierpnia 2002 r. w Krakowie, a dziś jesteśmy już po jego kanonizacji, która nastąpiła w Rzymie 11 października 2009 r. Prochy arcybiskupa przeniesiono do archikatedry warszawskiej.

1 czerwca 1875 r. w kościele miał miejsce niezwykle ślub: jednocześnie za mąż wychodziły cztery siostry Szuster – córki Antoniego Szustra, bratanice Franciszka – litografa i mokotowskiego posesjonata.

W drugiej połowie lipca 1902 r. poświęcona została kaplica i ołtarz z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Obraz ten był wierną kopią jasnogórskiego oryginału, namalowaną na drewnie cyprysowym przez Franciszka Jędrzejczyka, pod kierunkiem o. Augustyna Jędrzejczyka, paulina z Jasnej Góry, który w latach trzydziestych XX w. namalował na życzenie Ojca Św. Piusa XI kopię jasnogórskiego wizerunku przeznaczoną do kaplicy papieskiej w Castel Gandolfo. Sukienkę perłami wyszywaną przygotował zakład św. Małgorzaty w Piasecznie. Ołtarz dębowy ze złoceniami, wykonany przez artystę A. Polkowskiego, posiadał na zasłonie obraz św. Franciszka z Asyżu, a w górnej kondygnacji obraz św. Klary. Zarówno obraz jak i ołtarz „były ufundowane kosztem parafian miejscowych i pobożnych mieszkańców Warszawy, przy dużych zasługach ks. Franciszka Kaczyńskiego, który doprowadził przedsięwzięcie do skutku.” Ponieważ w transepcie istniały już dwie kaplice, tę dobudowano do prezbiterium.

17 września 1911 r. nastąpiła konsekracja powiększonego kościoła przez bpa Kazimierza Ruszkiewicza. Już poprzedniego dnia powitano relikwie św. Adriana Męczennika i Hilarii Panny, przeznaczone do umieszczenia w ołtarzu, przy których czuwano przez całą noc. Po ukończeniu ceremonii konsekracji trwającej 3 godziny, rozpoczęły się Msze święte. Sumę celebrował ks. prałat Zygmunt hr. Łubieński, a Słowo Boże głosił ojciec Bernard Łubieński redemptorysta (dziś Sługa Boży). Do bierzmowania przystąpiło w trzech turach (w sobotę i niedzielę) 1730 wiernych, zarówno dzieci jak i starszych.

Niewykluczone, że obecność na tej uroczystości redemptorysty o. Bernarda Łubieńskiego, zaowocowała intronizacją w kościele obrazu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, który był wierną kopią cudownego obrazu, znajdującego się w Rzymie, w kościele OO. Redemptorystów. Obraz był poświęcony przez Ojca Św. i zetknięty z rzymskim wizerunkiem. Ufundowany przez pewną rodzinę z parafii mokotowskiej, przy biciu w dzwony został procesjonalnie wniesiony do kościoła i umieszczony w ołtarzu w kaplicy Serca Pana Jezusa. Uroczystość ta odbyła się 29 czerwca 1912 r.

W niedzielę 6 lutego 1916 r. o godz. 8³⁰ z wizytacją pasterską przybył arcybiskup A. Kakowski. Ks. Karol Bliźniński złożył sprawozdanie ze swej 17- miesięcznej działalności. Arcypasterz przemówił do zgromadzonych, po czym odprawił procesję za zmarłych. O 11. celebrował Sumę, po której udzielił błogosławieństwa z odpustem zupełnym. Arcypasterz odwiedził kancelarię kościoła, ochronki założone przez ks. Bliźnińskiego, dom sierot przy ulicy Rakowieckiej oraz poświęcił kościelną bibliotekę. Udzielił także Sakramentu Bierzmowania 1752 osobom.

W marcu 1919 r. kościół, będący już parafialnym, odwiedził Wizytator Apostolski w Polsce ks. Achilles Ratti, który nie będąc jeszcze biskupem, na mocy specjalnych uprawnień, udzielił Sakramentu Bierzmowania. W Księdze Parafialnej, dziś już nieistniejącej, pozostawił wpis tej treści:

„Udzieliwszy Sakramentu Bierzmowania przeszło tysiącu wiernym, odprawivszy Mszę świętą, udzieliwszy dwukrotnie apostołskiego błogosławieństwa z zupełnym odpustem nadzwyczaj licznie zgromadzonemu w kościele parafialnym pobożnemu ludowi, zwiedziwszy różnorodne zakłady dobroczynne, mające na celu pomoc dla ciała i duszy, jakoto: zakłady dla dzieci i młodzieży, starców, ubogich i chorych, które gorliwość przewielebnego księdza proboszcza Karola Błizińskiego, przy pomocy dzielnych jego świeckich parafian, do życia powołała i rozkrzewiła, temuż przewielebnemu księdzu proboszczowi i jego współpracownikom serdecznie wieszujemy, wyrażając pragnienie by dzieła z dnia na dzień, z roku na rok wzrastały, rozkwitały i owoc przynosiły.”

Dnia 4 listopada 1928 r. ks. kardynał Kakowski dokonał poświęcenia kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej, kaplicy pogrzebowej i sali parafialnej. Mieszkańcy Mokotowa tłumnie zbrali się na ulicy i na cmentarzu kościelnym i wypełnili wnętrze świątyni. Ks. Proboszcz K. Błiziński złożył sprawozdanie z budowy i podziękował wszystkim, którzy przyczynili się swą ofiarnością na wspomniane cele. W swoim przemówieniu Arcypasterz dał wyraz radości z powodu ofiarności i religijności parafian mokotowskich i zaapelował o większe uświadomienie katolickie i apostołstwo ludzi świeckich.

W maju 1933 r. do parafii z wizytacją kanoniczną przybył metropolita kard. A. Kakowski, którego powitały rzesze wiernych i delegacje szkół ze sztandarami. Sprawozdanie o stanie parafii wygłosił ks. proboszcz K. Błiziński podkreślając przywiązanie parafian do wiary ojców i gorliwe przystępowanie do sakramentów świętych, a także dużą ofiarność. W odpowiedzi Arcypasterz „zachęcił wiernych do gorliwej pracy w Akcji Katolickiej, by zniweczyć akcję bezbożników, komunistów i sekciarzy”. Zwiedził także zakład dla ubogich dziewcząt u ss. Franciszkanek, schronisko dla paralityków w Królikarni, Instytut dla Moralnie Zaniedbanych Dzieci przy Puławskiej 97 i sierociniec Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności przy Rakowieckiej 21.

1 kwietnia 1937 r. zmarł ks. proboszcz K. Błiziński. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 6 kwietnia; Mszę św., w której uczestniczyło ok. osiemdziesięciu kapłanów, duchowieństwo zakonne, bractwa, związki rzemieślnicze i koła Akcji Katolickiej, sprawował bp Szlagowski, a kazanie wygłosił proboszcz ze Służewa ks. A. Wyrębowski. Następnie kondukt przeszedł ulicami Warszawy na Cmentarz Powązkowski, gdzie pochowano zmarłego w grobie kapłańskim.

W 1947 r. przybył do kościoła ks. kard. A. Hlond. Do chwili obecnej udało się ustalić, że wizyta ta odbyła się prawdopodobnie w kwietniu. Należy tu nadmienić, że kard. Hlond w okresie sprawowania władzy arcybiskupiej mieszkał na terenie parafii – wobec zniszczenia siedziby arcybiskupów na Miodowej, zamieszkał w udostępnionym mu przez księży jezuitów pałacyku na ulicy Narbutta, a wówczas był to teren parafii. Kard. Hlond wraz z biskupami warszawskimi przybył też na pogrzeb ks. proboszcza Szmigielskiego w dn. 21 października tegoż roku..

Pod koniec sierpnia 1957 r. Matka Boża Częstochowska w kopii Cudownego Wizerunku wyruszyła z Jasnej Góry by nawiedzić wszystkie parafie Polski. Już wkrótce 5-6 października tegoż roku Obraz Nawiedzenia przybył do parafii. Tenże obraz jeszcze dwukrotnie nawiedził parafię, a było to w dniach 3-5 kwietnia 1981 r. oraz 2 października 2014 r.

W przeddzień święta patronalnego parafii 28 września 1962 r. ks. Prymas S. Wyszyński przybył do kościoła by dokonać intronizacji do kaplicy obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. W czasie tej uroczystości mówił m.in.: „W przeddzień uroczystości św. Michała Archaniola, patrona tej parafii, wprowadzamy do kaplicy oblicze Pani Jasnogórskiej, Jej powierzając szczególną troskę i opiekę nad południową dzielnicą naszej Stolicy. (...) Maryja jest obecna w dziejach Bożych, w dziejach ludzkości i dziejach Kościoła. Rozumiemy logiczną i psychologiczną potrzebę jej obecności. Jest to nie tylko teologiczną wolą Boga objawiającego ale potrzebą ludzkości i każdego serca człowieczego. Tak jest w dziejach Kościoła i tak jest w dziejach każdego katolickiego narodu. Ona sama o sobie powiedziała ‘‘Błogosławioną zwać mnie będą wszystkie narody...’’ (....)

Ale dlaczego Pani Jasnogórska? Tyle przecież mamy przepięknych obrazów w samej nawet Stolicy, tyle wartościowych dzieł sztuki, może wspanialszych aniżeli kopia oblicza Matki Jasnogórskiej, którą przed sobą widzicie. Na to, najmilsi, nie umiałbym znaleźć wyczerpującej odpowiedzi. To jest tajemnica naszego narodu. (...) Gdy wprowadzimy ją za chwilę do kaplicy, złączmy to z nadzieją, że tu na południowym krańcu Stolicy Pani Jasnogórska odbierać będzie cześć i że istotnie będzie tu *ad defensionem populi polonici* – dla obrony Narodu polskiego, tak jak na Jasnej Górze. Serdecznym łańcuchem otacza całą Stolicę. Umieściliśmy Ją już w naszej katedrze, w kaplicy Prymasowskiej. Umieściliśmy Ją na historycznej Reducie Wolskiej, w kościele Świętego Wawrzyńca. Jej słodkie oblicze patrzy również na miasto ze szczytu kościoła świętej Anny, gdzie już

od dawna tronuje i macierzyńskie swoje oczy opuszcza na Stolicę. Teraz umieszczamy ją tutaj – na południowym krańcu Warszawy. Niech do Niej kieruje się pochód ufności i naszych najlepszych nadziei!”

Obraz M.B. Częstochowskiej ofiarowany w roku 1962 ks. prałatowi Piotrowskiemu przez księdza Prymasa S. Wyszyńskiego.

(fot. A. J. Szymański)

Widok ogólny kaplicy Matki Bożej.

Obraz ten był osobistym darem imieninowym ks. Prymasa Wyszyńskiego dla proboszcza ks. prałata Piotrowskiego. Jest on wierną kopią oblicza Maryi z jasnogórskiego wizerunku, namalowaną przez profesora Leonarda Torwirta; poświęconą i zetkniętą z Cudownym Obrazem 26 sierpnia tegoż 1962 roku, w VI Roku Wielkiej Nowenny przed Tysiącleciem Chrztu Polski. Dedykacja na obrazie głosi: „Drogiemu Ks. Prałatowi Stefanowi Piotrowskiemu w imieninowym darze z błogosławieństwem na pracę pod opieką Maryi Wspomożycielki”. Prof. Torwirt namalował kilkanaście kopii Cudownego Obrazu Jasnogórskiego – zarówno dużych jak np. Obraz Nawiedzenia wędrujący po Polsce, czy obraz w warszawskiej archikatedrze, jak i mniejszych prezentujących samo Oblicze Maryi – jedna z nich jest w kościele, identyczną kopię miał ks. Prymas w swoim gabinecie.

Rok 1967 był rokiem ważnych jubileuszy. 50-lecie parafii obchodzono uroczysto w dniach od 16 do 20 listopada, kiedy to odprawiona została jubileuszowa Msza św.. Przybył także ks. Prymas S. Wyszyński, by spotkać się z młodzieżą i wygłosić do niej słowo pasterskie. Wkrótce, w I niedzielę adwentu, obchodzono 20-lecie sprawowania urzędu proboszcza przez ks. prałata S. Piotrowskiego. Były to bardzo radosne obchody, gdyż w tych latach udało się wybudować całkowicie nową świątynię na miarę nowych potrzeb, co w czasach komunistycznych rządów wcale nie było łatwe.

10 marca 1968 r. miała miejsce niecodzienna uroczystość: odbyły się obłóczyny alumna Seminarium Duchownego Bogdana Liniewskiego, naszego parafianina. Był on młodym zawodowym oficerem wojska, gdy postanowił wstąpić do Seminarium Duchownego. Jednak uzyskanie zwolnienia ze służby w Ludowym Wojsku Polskim nie było łatwe i musiało zająć trochę czasu. Dlatego nie mógł przyjąć sutanny razem z pozostałymi alumnami. Po uzyskaniu święceń kapłańskich ks. B. Liniewski odprawił w kościele prymicyę 28 maja 1972 r., a 12 września 1976 r. przyjął Krzyż Misyjny przed wyjazdem na Wybrzeże Kości Słoniowej. Po zakończeniu pracy duszpasterskiej w Szwajcarii powrócił do kraju.

Pamiątka wręczenia Krzyża Misyjnego księdzu Bogdanowi Liniewskiemu

(ze zbiorów autora)

W marcu 1968 r. rekolekcje wielkopostne dla młodzieży głosił ks. Stanisław Sierla z Katowic. Rozważania rekolekcyjne przeplatał grą na gitarze i śpiewem piosenek o Duvalu, o Cocagnaca, s. Sourire, które sam przetłumaczył oraz własnych. Ponownie głosił rekolekcje w Wielkim Poście 1970 r. W latach 70. rekolekcje dla młodzieży często prowadzili zapraszani kapłani - znani kaznodzieje: pallotyń ks. Feliks Folejewski (1971), ks.

Józef Zawitkowski w 1972 r. (późniejszy biskup), ks. Bronisław Bozowski, ks. Wiesław A. Niewęglowski i inni. Dla maturzystów, akademików oraz rodziców wprowadzono tzw. Dzień skupienia złożony z nauki rekolekcyjnej, czasu na spowiedź oraz Mszy św.

W 1969 r. w parafii św. Michała w Warszawie wydano pierwszy zbiór polskich piosenek religijnych zatytułowany „Gdy idziemy poprzez świat”, zawierający 16 piosenek Z. Jasnoty i 4 W. Kądzili. Niemal wszystkie z nich były śpiewane w całej Polsce, a w wielu parafiach zostały włączone do stałego repertuaru nawet jako pieśni mszalne zwłaszcza we mszach młodzieżowych.

Od Adwentu 1970 r. wprowadzona została liturgia w języku polskim, z tym że liturgię łacińską zachowano na niedzielnej Mszy św. o godz. 8⁰⁰. Stan ten utrzymał się do września 1986 r.

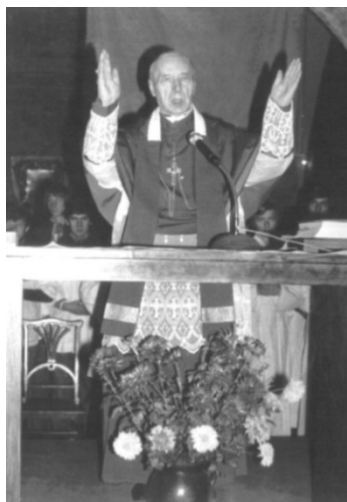
20 maja 1971 r. odbyła się jedyna w swoim rodzaju uroczystość: była to promocja lektorska. Sobór Watykański II zezwolił by odpowiednio przygotowani świeccy czytali Słowo Boże w zgromadzeniu liturgicznym. Przygotowania takie były prowadzone dla młodzieży ministranckiej podczas 3-letnich (później rocznych) kursów zakończonych egzaminem i promocją. Jeden raz promocja lektorska miała miejsce w naszym kościele, a promocję wśród dużej grupy lektorów otrzymało z rąk ks. bpa Władysława Miziołka kilku młodych parafian.

3 lutego 1973 r. ks. proboszcz prałat S. Piotrowski obchodził 50-lecie kapłaństwa. Za pośrednictwem ks. Prymasa otrzymał list gratulacyjny z Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej. Ks. Prymas także nadesłał obszerny list, w którym przypomniał etapy działalności duszpasterskiej jubilata i podkreślał jego zasługi dla archidiecezji warszawskiej. W niedzielę 4 lutego ks. prałat odprawił uroczystą Sumę koncelebrowaną z udziałem księży wikariuszy obecnych i byłych, podczas której ks. J. Chowańczak odczytał w/w listy, a jedna z rodzin w imieniu parafian złożyła podziękowania i życzenia na dalsze lata kapłaństwa.

Od drugiej połowy lat siedemdziesiątych parafia uczestniczyła w organizowanych rokrocznie Tygodniach Kultury Chrześcijańskiej. W ich ramach prezentowane były poezje, spektakle oraz filmy, nieobecne w ksiązkach, teatrach i kinach ze względu na sprzeciw państwowej cenzury. Można było usłyszeć poezje ks. Jana Twardowskiego w jego własnym wykonaniu, a także zobaczyć filmy np. *Quo vadis* (z tłumaczeniem na żywo przez ks. K. Orzechowskiego), *Pielgrzym* (25 XI 1979), czy *Z dalekiego kraju*. Występowały chóry zakonne, teatry akademickie (*Dialog o Zmartwychwstaniu Pańskim* – 23 IV 1978), zespoły muzyczne (np. Ave z parafii św. Jakuba – 24 IV 1977), odbywały się także wieczory poezji współczesnej i wystawy rysunków dzieci.

Ksiądz Prymas kard. Stefan Wyszyński wielokrotnie odwiedzał kościół, zarówno nieoficjalnie w trakcie budowy, jak i później. Uczestniczył w najważniejszych wydarzeniach jak poświęcenie kamienia węgielnego i konsekracja. Zwykle przybywał o godz. 13 w jedną z niedziel Wielkiego Postu i wygłaszał słowo pasterskie.

5 listopada 1978 r. Błogosławieństwo prymasowskie podczas ostatniej wizyty ks. kardynała Prymasa Wyszyńskiego.
(ze zbiorów autora)

Ostatni raz nawiedził parafię 5 listopada 1978 r. przeprowadzając jej wizytację kanoniczną. Rozpoczęła ją Msza św. dla młodzieży w dolnym kościele, podczas której wygłosił słowo pasterskie, nawiązując do historycznego powołania na Stolicę Piotrową syna polskiej ziemi kard. Karola Wojtyły. Wiele uwagi poświęcił potrzebie nieustannego modlitewnego wspomaganie Ojca Św. Jana Pawła II. Podczas Mszy św. o godzinie 13 ks. Prymas także wygłosił słowo, poświęcając wiele uwagi osobie nowego Papieża i zachęcając wiernych do modlitw w jego intencji. 30 stycznia 1979 r. w holu kościoła katechetycznego ks. bp Bronisław Dąbrowski, w obecności ks. prałata S. Piotrowskiego, dokonał otwarcia wystawy fotograficznej R. Rzepeckiego pt. „Mamy Papieża”.

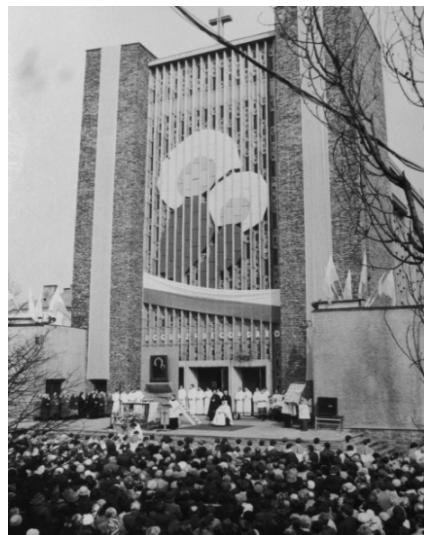

Przypominała ona dwa wzruszające dni październikowe 1978 r. – dzień inauguracji pontyfikatu Jana Pawła II i spotkanie z Polakami w dniu następnym (22-23 października). Na wystawę złożyło się 60 kolorowych i 60 czarno-białych fotogramów. Była to jedna z pierwszych wystaw fotograficznych poświęconych Janowi Pawłowi II.

W dniach 3-5 kwietnia 1981 r. miało miejsce drugie nawiedzenie parafii przez kopię obrazu M. B. Częstochowskiej. Obraz został powitany na granicy parafii przy Królikarni przez liczne duchowieństwo, służbę liturgiczną i rzeszę parafian oraz procesjonalnie przeniesiony do kościoła, gdzie uroczystą Mszę św. połową przed kościołem odprawił biskup Bronisław Dąbrowski – sekretarz Episkopatu. W sobotę 4 kwietnia uroczysta Msza św. pod przewodnictwem ks. prałata S. Piotrowskiego koncelebrowali byli księża wikariusze parafii. W niedzielę po Mszy św. o godz. 12 nastąpiło pożegnanie obrazu.

Powitanie obrazu M. B. 3 kwietnia 1981 r.
(na pierwszym planie bp Br. Dąbrowski i ks. prałat
S. Piotrowski; przy obrazie ks. J. Chowańczak)
(fot. Z. Strzeżek; ze zbioru autora)

Msza św. połowa przed kościołem. 3 kwietnia 1981 r.
(fot. Z. Strzeżek; ze zbioru autora)

7 marca 1982 r. po raz pierwszy w kościele był witany nowy Prymas i arcybiskup warszawski ks. Józef Glemp. Ta wizyta spotkała się z wielkim zainteresowaniem wiernych – trwał jeszcze stan wojenny wprowadzony przez władze komunistyczne. W kolejnych latach, będąc już kardynałem, ks. Prymas często odwiedzał parafię – zwykle w Wielkim Poście lub w święta patronalne, głosząc słowo pasterskie, a także poświęcając nowe elementy wyposażenia lub udzielając Sakramentu Bierzmowania. Autor doliczył się piętnastu takich wizyt, przy czym ostatnią z nich (w listopadzie 2008 r.) ks. kardynał odbył tylko w charakterze Prymasa, gdyż archidiecezja otrzymała już nowego arcybiskupa w osobie ks. Kazimierza Nycza.

21 września 1986 r. ks. bp Władysław Miziołek wprowadził na urząd proboszcza ks. Józefa Hassa, w latach 1971-1978 wikariusza parafii, a w latach następnych pracownika Kurii Metropolitalnej i Komisji Duszpasterstwa Turystycznego Episkopatu Polski. Cztery dni później pożegnano dotychczasowego proboszcza ks. Jerzego Chowańczaka, który na mocy decyzji archidiecezjalnej władzy kościelnej odchodził do Metropolitalnego Seminarium Duchownego na stanowisko Ojca Duchownego, które piastował aż do śmierci w dniu swych 60-tych urodzin - 17 maja 1995 r.

31 maja 1987 r. Mszę św. prymicyjną odprawiło siedmiu neoprezbiterów, z których większość pochodziła z parafii, a dla pozostałych była to „parafia z wyboru”. Byli to: K. Bardski, K. Dunin-Borkowski, T. Gill, K. Gonet, A. Kapaon, R. Kwatek, I. Pasiak. Tu wspomnijmy tylko prymicyję ks. Jerzego Chowańczaka 6 lipca 1958 r.; znanego dzisiaj nie tylko w archidiecezji ks. prał. Wiesława Kądzieli - kompozytora wielu piosenek i pieśni religijnych - 28 maja 1972 r., ks. Zbigniewa Szczypka – b. kapelana szpitala Św. Rodziny na terenie parafii - 16 czerwca 1974 r.

Msza święta prymicyjna ks. Jerzego Chowańczaka 6 lipca 1958 r.

(z archiwum parafii)

1 sierpnia 1990 r. pożegnano zmarłego 27 lipca, w przededniu wigilii swoich 90. urodzin, ks. infułata Stefana Piotrowskiego, proboszcza parafii w latach 1947-1984 i budowniczego obecnego kościoła. Mszy św. pogrzebowej, w której uczestniczyło 10 biskupów i ponad stu kapłanów, przewodniczył Prymas Polski kard.

Uroczystość pogrzebowa
ks. inf. S. Piotrowskiego.
1 sierpnia 1990 r.
(z archiwum parafii)

Józef Glemp. Homilię wygłosił bp B. Dąbrowski przypominając życie zmarłego, jego działalność duszpasterską i zasługi dla archidiecezji. On też poprowadził kondukt na Cmentarzu Powązkowskim, gdzie w grobie rodzinnym złożono ciało Zmarłego (kw. 196). W drugą rocznicę śmierci księdza infułata ks. bp B. Dąbrowski poświęcił tablicę pamiątkową w kościele (boczna lewa kruchta).

16 listopada 1991 r. przypadała 25 rocznica konsekracji kościoła. Główna uroczystość jubileuszowa została poprzedzona duchowym przygotowaniem, podczas którego nauki wokół tematu „Kościół” wygłosili byli wikariusze: ks. J. Sikorski, S. Księżopolski i B. Dąbrowski. 30 listopada koncelebrowaną Mszę św. pod przewodnictwem Nuncjusza Apostolskiego ks. abpa Józefa Kowalczyka odprawili: ksiądz proboszcz, ksiądz pracujący w parafii w latach minionych i ksiądz pochodzący z parafii. W homilii ksiądz arcybiskup wiele uwagi poświęcił Kościołowi przejawiającemu się we wspólnocie parafialnej zjednoczonej ewangeliczną wiarą, nadzieją i braterską miłością.

Jubileusz 25-lecia pracy
w parafii ks. proboszcza
i 25-lecia kapłaństwa
ks. W. Jabłońskiego.
Główny celebrans –
bp W. Miziołek.
4 czerwca 1996 r.
(z archiwum parafii)

W czerwcu 1996 r. przypadało 25 lat pracy w parafii ks. proboszcza (jako wikariusza, rezydenta i proboszcza) oraz 25-lecie kapłaństwa ks. Władysława Jabłońskiego – wikariusza w latach 1977-1985, później rezydenta i prefekta Liceum św. Augustyna. Na uroczystość w dniu 20 czerwca przybył bp W. Miziołek oraz liczni kapłani znani jubilatami ze wspólnej pracy w parafii i kapłani z dekanatu mokotowskiego.

4 października 1996 r. przybyła do parafii figura M.B. Fatimskiej. Przed powitaniem odbyły się rekolekcje parafialne. Powitanie nastąpiło o godz. 8 przy kaplicy oo. Karmelitów Bosych na ul. Raławickiej, skąd wyruszyła procesja do kościoła. W czasie koncelebrowanej Mszy św. obecny był ks. Prymas J. Glemp, który też wygłosił słowo pasterskie. O 12 figura została pożegnana i odjechała do następnej parafii.

21 marca 1997 r., na zakończenie rekolekcji głoszonych przez ks. prał. J. Miazka, odbyła się pierwsza parafialna Droga Krzyżowa ulicami parafii (Olkuską, Kazimierzowską, Dąbrowskiego i Puławską; w następnych latach trasa była zmieniana). Rozważania prowadzili przedstawiciele różnych grup modlitewnych działających w parafii. Od tej chwili Droga Krzyżowa odbywa się corocznie w piątek przed Niedzielą Palmową (wyjątkiem był stan epidemii covid-19 w r. 2020-21).

W święto patronalne 29 września 1997 r., po sześciu latach budowy, biskupi warszawscy: kard. J. Glemp, M. Duś i P. Jarecki poświęcili nową plebanię, po czym w kościele odprawiona została koncelebrowana Msza św. z udziałem ks. prałata J. Hassa i księży dekanatu mokotowskiego.

Uroczystość poświęcenia nowego budynku plebanii.

29 września 1997 r. (z archiwum parafii)

10 października 1999 r. rozpoczęły się Misje parafialne stanowiące duchowe przygotowanie do Roku Jubileuszowego 2000. Podczas ich trwania przybył do kościoła obraz Jezusa Miłosiernego. Uroczystości przewodniczył ks. bp M. Duś.

14 kwietnia 2002 r. zakończyła się wizytacja kanoniczna parafii przeprowadzona przez ks. bp. T. Pikusa, który odwiedził na terenie parafii 8 szkół, 5 domów zakonnych, 2 szpitale i udzielił Sakramentu Bierzmowania. Spotkał się też z dyrekcjami szkół i katechetami.

29 września 2002 r., w uroczystość św. Michała Archanioła Mszy św. koncelebrowanej przewodniczył ks. Prymas kard. Józef Glemp, który dokonał poświęcenia stacji Drogi Krzyżowej i nowego oświetlenia

5 grudnia 2004 r. przywiezione zostały cztery nowe dzwony wykonane w Ludwisarni Felczyńskich w Taciszowie: św. Michał – 700 kg, Maryja – 500 kg, Św. Józef – 290 kg i Św. Stefan – 220 kg. 3 marca 2005 r. zostały poświęcone przez ks. prymasa J. Glempa.

29 września 2005 r. ks. proboszcz oraz ks. W. Kądziała dokonali poświęcenia odrestaurowanej dzwonnicy z nowymi dzwonami, które zostały następnie uruchomione po raz pierwszy.

13 czerwca 2006 r. przybył ks. kard. Józef Glemp by udzielić młodzieży sakramentu bierzmowania. Było to jednocześnie dziękczynienie dekanatu mokotowskiego za 50 lat Jego kapłaństwa i 25 lat posługi arcybiskupiej i prymasowskiej.

4 czerwca 2007 r. ks. prałat J. Hass obchodził 40-lecie Sakramentu Kapłaństwa. W tym dniu pod przewodnictwem ks. abpa K. Nycza odbyła się Msza św., którą koncelebrowali kapłani archidiecezji obchodzący ten jubileusz. Świątynię wypełnili liczni wierni, dzieci i młodzież, przedstawiciele dzielnicy Mokotów oraz byłych żołnierzy pułku Baszta AK.

Wystawa fotograficzna na
90-lecie parafii (fragment).
Październik – listopad 2007 r.
(fot. A. J. Szymański)

22 września 2007 odbyła się sesja historyczna z okazji 90-lecia parafii, przypadającego 20 listopada. Prelekcje wygłosili: ks. prałat J. Hass (o duszpasterstwie), ks. prałat W. Kądziela (o muzyce), Elżbieta Olejnik w imieniu s. Bogny Zachert-Okrczanowskiej USJK (o katechizacji) i Andrzej J. Szymański (o historii parafii). Otwarta została wystawa obrazująca na dwunastu planszach dzieje kościoła i parafii. Pokazano ponad 100 zdjęć archiwalnych ze zbiorów parafialnych i prywatnych. Władysław Gizowski zaprezentował stronę internetową parafii. Otwarta została także wystawa pt. „Szkice biblijne Marii Hiszpańskiej-Neumann”.

Niedziela 18 listopada 2007 r. była dniem uroczystych obchodów 90-lecia parafii. Przybył na nie ks. abp K. Nycz, który przewodniczył koncelebrowanej Mszy św. odprawionej wspólnie z ks. proboszczem, księżmi byłymi wikariuszami parafii i księżmi pochodzącymi z parafii. Łącznie w uroczystości uczestniczyło ponad 30 kapłanów.

29 września 2009 r. w uroczystość świętych Archaniołów ks. prałat J. Hass poświęcił figurę patrona parafii św. Michała Archanioła, która została umieszczona w lewej nawie. Asystowali mu: ks. prof. R. Rumianek, ks. prałat W. Kądziela, ks. Z. Szczypek, ks. S. Jeż, ks. H. Kleps i o. Z. Kolka – przeor klasztoru Karmelitów Bosych. Następnie pod przewodnictwem ks. R. Rumianka odprawiona została Msza św. koncelebrowana. Ks. W. Kądziela wygłosił słowo do parafian podkreślając odwieczną walkę dobra ze złem, które coraz bardziej panoszy się we współczesnym świecie i wielką rolę modlitwy do św. Michała Archanioła.

Jubileusz 25-lecia pracy na
stanowisku proboszcza
ks. prałata J. Hassa.
5 września 2011 r.
(z lewej ks. prałat G. Kalwarczyk,
w środku ks. prałat J. Hass
z prawej ks. prałat W. Kądziela,
(fot. A. J. Szymański)

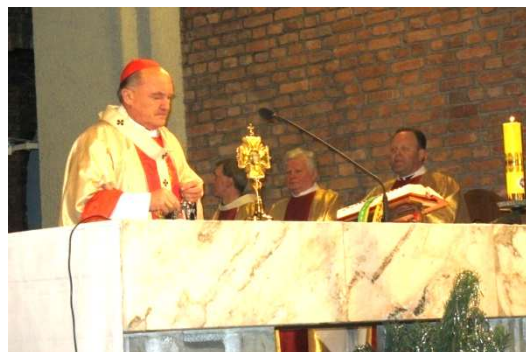

5 września 2011 r. ksiądz prałat J. Hass obchodził dwa szczególne jubileusze: 40 lat obecności i pracy w parafii na różnych stanowiskach oraz 25 lat pracy na stanowisku proboszcza parafii. Mszę św. koncelebrowaną pod przewodnictwem Jubilata odprawili zaprzyjaźnieni kapłani: ks. G. Kalwarczyk – kanclerz, ks. W. Kądziela, ks. J. Miazek, ks. A. Przekaziński, ks. prof. J. Lewandowski, ks. W. Łagowski (proboszcz par. św. Wojciecha), dziekan ks. K. Kubacki TJ, o. Z. Kolka OCD, ks. H. Kleps i ks. Z. Szczypek. Ksiądz G. Kalwarczyk przypomniał drogę kapłańską i liczne zasługi Jubilata. W kazaniu ks. W. Kądziela przypomniał historię miejscowego kościoła.

5 stycznia 2012 r. ks. kard. K. Nycz – metropolita warszawski poświęcił kaplicę bł. Jana Pawła II (adaptowaną z kaplicy chrzcielnej). Wprowadzone zostały relikwie błogosławionego, które stanowi fragment sutanny z kroplą krwi z dnia zamachu na placu Św. Piotra 13 maja 1981 r. Mszę św. pod przewodnictwem kardynała koncelebrowali: proboszcz ks. J. Hass, dziekan ks. J. Zieliński, ks. Z. Szczypek, o. Z. Kolka OCD, ks. H. Kleps oraz zaproszeni księża z dekanatu. Homilia, wygłoszona przez kardynała, była święconą świętu Trzech Króli oraz

osobie błogosławionego Jana Pawła II. Po Mszy św. wierni mogli ucałować relikwie błogosławionego. Dopełnieniem tej uroczystości było poświęcenie tabernakulum na relikwiarz i umieszczenie w nim nowego relikwiarza w Święto Miłosierdzia Bożego 15 kwietnia 2012 r. Od tego dnia wierni mogą stale modlić się przed relikwiami błogosławionego, a dziś już świętego.

W dniach 6-7 maja 2012 r. odbyła się wizytacja kanoniczna parafii, którą przeprowadził ks. kard. K. Nycz. Wraz z księżmi dekanatu odprawił Mszę św. koncelebrowaną. Po południu spotkał się z zakonnicami, a następnie z Radą Ekonomiczną i Duszpasterską parafii. Wysłuchał także sprawozdań grup parafialnych.

Wprowadzenie relikwii błogosławionego Jana Pawła II. 5 stycznia 2012 r.
(fot. A. J. Szymański)

W uroczystość patronalną parafii w 2012 r. obchodzono 50-lecie intronizacji obrazu M. B., ofiarowanego przez kard. S. Wyszyńskiego, do kaplicy Matki Bożej. O 17 z kaplicy Karmelitów wyruszyła procesja z innym, malowanym w latach 90. obrazem M. B. Częstochowskiej, do kościoła. Wziął w niej udział metropolita warszawski kard. K. Nycz i zaproszeni kapłani. Podczas stacji modlitewnych rozważano teksty kard. S. Wyszyńskiego. W kościele goście udali się do kaplicy na krótką chwilę modlitwy przed właściwym obrazem, po czym rozpoczęła się uroczysta koncelebra pod przewodnictwem kard. Nycza, w której uczestniczyli: ks. proboszcz, o. R. Hernoga OCD, o. Z. Kolka OCD, ks. H. Kleps, ks. S. Jeż, ks. W. Łagowski, oraz proboszczowie sąsiadujących parafii jezuickich ks. W. Borzyszkowski i ks. G. Nogał. W homilii kardynał przypomniał postać kard. Stefana Wyszyńskiego, podkreślając jego wielkie zawierzenie Matce Bożej, walkę o dobro rodzin i prawo do życia. Na zakończenie uroczystości ponowiony został Akt Zawierzenia Parafii Matce Bożej.

15 grudnia 2012 – odbyły się uroczystości pogrzebowe ks. prof. R. Rumianka – b. rektora UKSW (powtórne po wykryciu zamiany ciał w pierwszym pogrzebie w 2010 r.) Zgromadziły kilkudziesięciu kapłanów, senat, pracowników i studentów UKSW. Przewodniczył ks. bp M. Duś w asyście ks. infułatów G. Kalwarczyka i S. Kura. Wśród koncelebransów byli m. in. ks. prałat J. Hass, ks. prałat W. Kądziała, ks. prof. S. Dziekoński – rektor UKSW oraz ks. prof. H. Skorowski – poprzedni rektor UKSW.

Nowy proboszcz ks. Jan Konarski wita parafian.
30 czerwca 2013 r.
(fot. A. J. Szymański)

30 czerwca 2013 r. decyzją arcybiskupa warszawskiego nastąpiła zmiana na stanowisku proboszcza parafii: ks. prałat J. Hass przeszedł na emeryturę; nowym proboszczem został mianowany ks. kanonik dr Jan Konarski – wykładowca teologii moralnej w WMSD. W uroczystości wprowadzenia nowego proboszcza wzięli udział liczni kapłani z seminarium oraz inni zaproszeni kapłani, rodzina nowego proboszcza, liczni wierni z parafii św. Michała i św. Zygmunta. Uroczystą koncelebrę pod przewodnictwem ks. J. Konarskiego sprawowali m.in. ks. prałat J. Hass, dziekan mokotowski ks. W. Borzyszkowski TJ, wicekanclerz ks. Odziemczyk, neoprezbiter ks. P. Kucharczyk, ks. A. Pawelski, ks. M. Kołodziejcki, ks. P. Dudziński, ks. H. Kleps i inni. Po Mszy św. na dziedzińcu kościelnym był poczęstunek dla parafian i gości.

2 października 2014 r. po raz trzeci w historii przybyła do kościoła peregrynująca po archidiecezji kopia Jasnogórskiego obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Na powitanie przybył ks. bp Rafał Markowski, który też przewodniczył koncelebrowanej Mszy św., w której wzięli udział: proboszcz ks. J. Konarski, ks. prałat J. Hass, księża parafialni, ks. M. Wygnański – kapelan szpitala oraz oo. karmelici z pobliskiej kaplicy. Ks. biskup wygłosił także słowo pasterskie. Po Mszy św. o godz. 21 odbył się Apel jasnogórski, a po nim prezentacja obrazów jasnogórskich autorstwa J. Dudy-Gracza przedstawiających Drogę Krzyżową. Od północy był czas na czuwanie poszczególnych rejonów parafii. W ciągu dnia (3 października) odprawiono kilka dodatkowych Mszy św. (dla dzieci szkolnych, chorych i młodzieży), a poza tym był czas przeznaczony na prywatne modlitwy.

Powitanie obrazu M. B. Częstochowskiej
2 października 2014 r.
(fot. A. J. Szymański)

O 17⁰⁰ odmówiono różaniec, po czym rozpoczęła się Msza św. pożegnalna, odprawiona przez proboszcza i księży parafialnych, zakończona pożegnaniem obrazu.

Akt Przyjęcia Jezusa Chrystusa za Króla i Pana.
19 listopada 2016 r.
(fot. A. J. Szymański)

W dniach 19-20 listopada 2016 r. miały miejsce uroczystości 50. rocznicy konsekracji kościoła. W sobotę rano odprawiona została Msza św. w intencji zmarłych duszpasterzy, po czym grupa osób z ks. proboszczem udała się na Cmentarz Powązkowski gdzie nawiedziła groby: księży Martusiewicza, Foksa, Księżopolskiego, Blizińskiego, Szmigielskiego i Piotrowskiego oraz na Cmentarz Służewski do grobu ks. J. Chowańczaka.

Wieczorem 19 listopada krótką prelekcję o dziejach obecnej świątyni wygłosił Andrzej Szymański, po czym świadectwa swojej pracy w parafii złożyli: ks. prałat Józef Hass wikariusz w latach 1971-1978 i proboszcz w latach 1986-2013 oraz s. Helena Rymarczyk – zakrystianka w latach 1964 – 2012. Następnie odprawiona została koncelebrowana Msza św. pod przewodnictwem ks. prałata W. Kądzieli, z udziałem księży: proboszcza J. Konarskiego, prałata J. Hassa, dziekana W. Borzyszkowskiego TJ, K. Bardskiego, R. Kwatka, W. Jabłońskiego, A. Kamińskiego, K. Różaka, P. Kucharczyka, H. Klepsa, J. Zychli i o. Mariana Stankiewicza OCD. Homilię wygłosił ks. W. Jabłoński. Po Mszy ks. prałat J. Hass odczytał Jubileuszowy Akt Przyjęcia Jezusa Chrystusa za Króla i Pana.

W niedzielę 20 listopada uroczystą Mszę koncelebrowaną odprawili: o. M. Pieńkowski – syn architekta świątyni, dominikanin, ks. inf. J. Sikorski, ks. J. Konarski, ks. J. Hass, ks. A. Kapaon, ks. H. Kleps oraz jezuita z sąsiedniej parafii. Homilię tematycznie związaną ze świętem Chrystusa Króla oraz z tematem budowy kościoła materialnego i duchowego wygłosił o. Pieńkowski. Po Mszy ks. inf. J. Sikorski odczytał Jubileuszowy Akt Przyjęcia Jezusa Chrystusa za Króla i Pana.

4 czerwca 2017 – uroczysta Msza św. jubileuszowa z okazji 50-lecia kapłaństwa byłego proboszcza ks. prałata J. Hassa. Wraz z Jubilatem koncelebrowali księża: A. Pawelski, S. Jeż, K. Sowa (z diec. krakowskiej), który też wygłosił homilię. Życzenia złożył Jubilatowi proboszcz ks. J. Konarski z księżmi parafialnymi. Po Mszy św. życzenia złożyli przedstawiciele: Akcji Katolickiej, grup Odnowy w Duchu Św., kombatanów z Pułku AK „Basztą”, przewodników PTTK oraz parafianie.

16 –18 czerwca 2017 – nawiedzenie kopii figury św. Michała Archanioła z Gargano. Powitanie nastąpiło w piątek wieczorem, a pożegnanie w niedzielę 18 czerwca wieczorem. W czasie nawiedzenia modlitwy do św. Michała prowadzili księża michalicy, którzy są stróżami figury.

Msza św. jubileuszowa w stulecie parafii.

(kard. Nycz oraz proboszcz ks. J. Konarski)

19 listopada 2017 r.

(fot. A. J. Szymański)

17 – 19 listopada 2017 – obchody jubileuszowe stulecia parafii. Pierwszego dnia po Mszy św. pod przewodnictwem ks. Jana Rawy, proboszcza parafii Miłosierdzia Bożego w Skierniewicach, rozpoczęła się modlitwa o uzdrowienie prowadzona przez lidera wspólnoty „Głos Pana” ze Skierniewic, charyzmatyka, Marcina Zielińskiego. Drugiego dnia rano delegacja parafian z ks. proboszczem i ks. Tomaszem odwiedziła groby zmarłych proboszczów i duszpasterzy na Cmentarzu Powązkowskim. Po południu odbyła się koronka do Miłosierdzia Bożego i Msza św. w intencji chorych z sakramentem namaszczenia. Po niej był koncert pieśni patriotycznych z okazji niedawnej rocznicy odzyskania niepodległości, a następnie wieczór wspomnień przygotowany przez parafianina Macieja Gąsiora z homiliami kard. S. Wyszyńskiego wygłoszonymi w kościele. Wieczorem dawny wikariusz ks. Brunon Dąbrowski w koncelebrze z pochodzącym z parafii ks. R. Kwatkiem (który wygłosił homilię) i ks. proboszczem odprawili Mszę św. zakończoną krótkimi wspomnieniami ks. Brunona. Ostatniego dnia – w niedzielę o godz. 13 odprawiona została pod przewodnictwem kard. K. Nycza uroczysta Msza św. koncelebrowana, w której uczestniczyli m.in. księża: proboszcz J. Konarski, inf. J. Sikorski, dziekan mokotowski W. Borzyszkowski TJ, W. Jabłoński, H. Bartuszek, A. Kapaon, L. Pliszka, P. Kucharczyk, T. Miencicki, H. Kleps, J. Zieliński, prowincjał karmelitów bosych o. J. Malicki i o. W. Ciak oraz inni z dekanatu mokotowskiego. Obchodom towarzyszyła wystawa fotografii (poszerzona wystawa przygotowana na 90-lecie parafii) oraz wystawa różnych zachowanych pamiątek kościelnych (stare sztandary, ornaty, mszał łaciński, fotel i klęcznik kard. S. Wyszyńskiego).

Układ Mszy świętych i nabożeństw

„Informator parafji Św. Michała w Warszawie” wydany w 1935 r. podaje następujący układ Mszy św. niedzielnych i świątecznych: 6³⁰ – z kazaniem, 9⁰⁰ – dla szkół z nauką, 10⁰⁰, 11⁰⁰ – suma z kazaniem, 12³⁰. Wydaje się, że układ ten obowiązywał przez dłuższy okres czasu w okresie międzywojennym i przez okupację niemiecką – choć mogły być wyjątki w okresie działań wojennych. Brak jest danych o godzinach Mszy św. po zakończeniu działań II wojny światowej – prawdopodobnie obowiązywał układ przedwojenny. Jednak w roku 1950 obowiązywał już nowy układ: 6⁰⁰ (z godzinkami), 7⁰⁰ (cicha), 8⁰⁰ (recytowana), 9⁰⁰ – dla dzieci w wieku szkolnym, 10⁰⁰, 11⁰⁰ - suma, 12¹⁵ (cicha), 13⁰⁰ (z pieśniami), 19⁰⁰ (tę po raz pierwszy odprawiono w listopadzie

1949 r.; była odprawiana tylko w ośmiu kościołach Warszawy). W październiku 1960 r. wprowadzona została Msza św. dla młodzieży o 8³⁰ w kaplicy M.B., przeniesiona na 9³⁰ do dolnego kościoła ok. połowy lat sześćdziesiątych ub. wieku; w 1963 r. wprowadzono Mszę św. dla dzieci w dolnym kościele o godz. 11⁰⁰. Od maja 1968 r. w okresie letnim jest odprawiana Msza św. o godz. 21⁰⁰. Na tych wszystkich Mszach św. głoszone były kazania. Taki układ utrzymał się do lipca 1984 r. W związku ze zmniejszeniem ilości wikariuszy i wiernych przybywających do kościoła (częściowo czynne były już nowe mokotowskie kościoły) zmniejszona została ilość odprawianych Mszy św.: 6⁰⁰, 7³⁰, 9⁰⁰ - suma, 10³⁰, 12⁰⁰, 13⁰⁰, 19⁰⁰, 21⁰⁰ (w okresie letnim). Bez zmian pozostały Msze św. w dolnym kościele. We wrześniu 1993 r. przesunięto Msze wieczorne (także w dni powszednie) na godz. 18⁰⁰. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych zmiany objęły niedzielne Msze poranne: zamiast o 6⁰⁰ i 7³⁰ wprowadzona została Msza św. o 7⁰⁰. Na początku nowego wieku zlikwidowano Mszę św. młodzieżową w dolnym kościele o 9³⁰, przenosząc jednocześnie Mszę dla dzieci szkolnych na 10³⁰ i dla dzieci młodszych na 12⁰⁰. Ta ostatnia po kilku latach została zlikwidowana. We wrześniu 2013 r. rozpoczęto odprawianie w niedziele Mszy św. o 20⁰⁰ także w okresie letnim, zamiast o 21⁰⁰, zaś od grudnia zamiast codziennej Mszy o 7⁰⁰ w dni powszednie wprowadzona została Msza o 19⁰⁰.

Przed II wojną niezpory niedzielne odprawiano o 16⁰⁰ – w każdą drugą niedzielę miesiąca z wystawieniem Najśw. Sakramentu. W Wielkim Poście w niedziele o 15³⁰ odprawiano nabożeństwo pasyjne, a w piątki o 18⁰⁰ Drogę Krzyżową. Nabożeństwa majowe, czerwcowe i październikowe były odprawiane dwa razy dziennie (także w dni powszednie): o 6³⁰ i 18⁰⁰; zwyczaj ten istniał już w latach sześćdziesiątych XIX w., kiedy to nabożeństwa odprawiano o 9 i 19. Po oddaniu do użytku nowego kościoła wszystkie nabożeństwa niedzielne były odprawiane o 18⁰⁰, a od września 1993 r. o godzinę wcześniej. W dni powszednie nabożeństwa były sprawowane o 19⁰⁰ (Msza po nabożeństwie ok. 19³⁰), od 1984 r. o 18³⁰ (Msza o 19⁰⁰), a od 1993 r. o 18⁰⁰ (Msza po nabożeństwie). Od lipca 2013 nabożeństwa niedzielne zostały przeniesione na godz. 17³⁰, od września 2014 r. na 17¹⁵, a od Wielkiego Postu w 2014 r. Drogę Krzyżową oraz nabożeństwa w dni powszednie przeniesiono z godziny 17 na 18³⁰. Od kilku lat w czwartki odbywa się popołudniowa adoracja Najświętszego Sakramentu.

Nabożeństwa Wielkiego Tygodnia odprawiane były przed II wojną w godzinach rannych i ten zwyczaj utrzymał się do 1956 r. (Wlk. Czwartek – 9⁰⁰, Wlk. Piątek – 8⁰⁰, Wlk. Sobota - 7⁰⁰, rezurekcja - 6⁰⁰ – dane z 1935 r.). Od 1957 r. nabożeństwa odprawiane były w godzinach wieczornych – odpowiednio o 19⁰⁰, 18⁰⁰, 18⁰⁰, 5⁰⁰, w następnych latach (od 1965) o 19⁰⁰, 17⁰⁰, 19⁰⁰, 5⁰⁰, wprowadzono też nabożeństwa dla dzieci w wcześniejszych godzinach; wkrótce ujednociono godziny na 19⁰⁰. Przez długie lata rezurekcję sprawowano o 5⁰⁰, na początku lat 80. przeniesiono na 6⁰⁰ i tak było do r. 2014. Od r. 2015 procesja rezurekcyjna odbywa się w Wielką Sobotę.

Pasterkę w latach trzydziestych XX w. odprawiano w Boże Narodzenie o godzinie 7⁰⁰. W latach sześćdziesiątych (?) ustalil się w parafii zwyczaj odprawiania Pasterki o 24⁰⁰. W okresie epidemii odprawiane były dwie Pasterki o 22⁰⁰ i 24⁰⁰.

Procesje Bożego Ciała

Pierwsza mokotowska procesja Bożego Ciała odbyła się 12 czerwca 1857 r. Kilka dni później „Kurjer Warszawski” donosił, że ołtarze ustawione były przy siedzibach tutejszych posesjonatów Głogowskiego, Szustra, Milewskiego i Mikulskiego, najprawdopodobniej położonych przy Trakcie Lubelskim (dziś ul. Puławskiej). Wówczas procesje odbywały się w Święto Bożego Ciała ale w późniejszych latach zostały przeniesione na niedzielę po Bożym Ciele. W 1915 r., i w następnych latach I wojny, zarządzeniem władzy archidiecezjalnej procesje Bożego Ciała odbyły się w kościołach.

W okresie międzywojennym parafialne procesje odbywały się w dzień Bożego Ciała. W czasie okupacji niemieckiej, w latach 1939-45 procesje poza kościołami były zabronione. Po II wojnie - w niedzielę w oktawie Bożego Ciała z tym że w latach 1961-1966 wyłącznie po terenie kościelnym z uwagi na zakaz władz komunistycznych wychodzenia procesji na ulice poza dniem święta. Od roku 1967 odbywają się w święto Bożego Ciała po Mszy św. popołudniowej początkowo odprawianej o 17³⁰, od 1973 o 17⁰⁰, od 1987 r. o 16³⁰, a od 1994 r. o 16⁰⁰. Brak materiałów do odtworzenia trasy i usytuowania ołtarzy przedwojennych procesji – na zdjęciu z 1925 r. procesja podąża ulicą Puławską w rejonie ulicy Grażyny i prawdopodobnie była to trasa o tradycji sięgającej pierwszej procesji w 1857 r.

Trasy powojennych (po 1945 r.) procesji:

1948: Puławska, Ursynowska, Kazimierzowska, Racławicka, Puławska. Ołtarze: I - przy Parku Dreszera,

II - przy domu Ursynowska 36/38 (ss. uszulanki UR), III - przy kaplicy ss. Franciszkanek, IV - przy kościele;

1949: Puławska, Malczewskiego, Goszczyńskiego, Krasickiego, Kazimierzowska, Raławicka, Puławska. Ołtarze: I – przy szpitalu ss. Elżbietanek (przypuszczalnie), II - nie ustalono, III – przy kaplicy ss. Franciszkanek, IV – przy kościele;

1950-1960: Puławska, Ursynowska, Kazimierzowska, Raławicka, Puławska. Ołtarze: I - przy Parku Dreszera, II – przy domu Ursynowska 36/38 (ss. urszulanki UR), III – przy kaplicy ss. Franciszkanek, IV – przy kościele;

1961-1966: po terenie kościelnym (zakaz władz wychodzenia procesji na ulice w niedziele po Bożym Ciele);

1967-1984: Puławska, Ursynowska, Kazimierzowska, Raławicka, Al. Niepodległości, Dąbrowskiego, Kazimierzowska, Raławicka, Puławska. Ołtarze: I - przy kaplicy oo. karmelitów, II – przy Dąbrowskiego r. Kazimierzowskiej (ss. elżbietanki), III – przy kaplicy ss. Franciszkanek M.M., IV – przy kościele.

1985: Olkuska, Raławicka, Al. Niepodległości, Dąbrowskiego, Puławska (ołtarze w miejscach jw.);

1986: Olkuska, Raławicka, Kazimierzowska, Dąbrowskiego, Puławska (ołtarz II oo. karmelitów na rogu Raławickiej i Kazimierzowskiej);

1987-1993: Puławska, Malczewskiego, Krasickiego, Kazimierzowska, Dąbrowskiego, Puławska;

Ołtarze: I – przy domu ss. Elżbietanek, II – na r. Kazimierzowskiej i Raławickiej, III – na r. Kazimierzowskiej i Dąbrowskiego, IV - przy kościele;

Procesja Bożego Ciała w latach siedemdziesiątych XX w. (z archiwum parafii)

Procesja Bożego Ciała w 1998 r. (ze zbioru autora)

Od 1994: Puławska, Malczewskiego, Krasickiego, Kazimierzowska, Raławicka, Puławska. Ołtarze: I - przy domu ss. Elżbietanek – Krasickiego 43, II – na r. Kazimierzowskiej i Raławickiej (od 2005 r. przy kaplicy oo. Karmelitów), III - przy kaplicy ss. Franciszkanek MM, IV - przy kościele.

Od roku 2015 – od ul. Kazimierzowskiej Ursynowską i Szczekocińską do Raławickiej (ołtarze b.z.)

W 1949 r. w Oktawę Bożego Ciała odbyła się procesja z kościoła do kościoła św. Kazimierza.

Kronika parafialna donosi, że w 1971 r. z powodu burzy i gwałtownego deszczu procesja została skrócona i powrót do kościoła nastąpił od I ołtarza. W 2006 r. ulewa i burza spotkały procesję między III i IV ołtarzem, tak że zakończenie procesji odbyło się wewnątrz kościoła zamiast przy ołtarzu zewnętrznym.

Ołtarze były i są przygotowywane przez ss. elżbietanki, ss. franciszkanki misjonarki Maryi, oo. karmelitów bosych i parafię. W latach 2020-21 procesje Bożego Ciała ulicami parafii nie odbyły się z powodu epidemii covid-19; zastąpione zostały procesjami po dziedzińcu kościelnym. Od 2022 r. powrócono do procesji na stałej trasie.

Katechizacja w parafii (1946-1990)

W latach 1946-1951 katechizacja była prowadzona w szkołach, po czym stopniowo była ze szkół usuwana. W tym czasie prowadzili ją księża: F. Foks, H. Klizner, J. Więckowski oraz szarytka s. M. Knapik (1953/54). Od 1954 r. uczyły także siostry urszulanki Serca Jezusa Konającego (USJK): s. Augustyna Wójcik (1954-1972), s. Józefa Borówko (1954-?), s. Daniela Kołak (1956-1962), s. Hanna Jarecka (1962-1974), s. Bogna Zachert-Okrzanowska (1964-1990). Przy kościele była zorganizowana też nauka dla dzieci w wieku przedszkolnym.

W 1957 r. religia powróciła do szkół i była tam prowadzona do roku 1961 tj. całkowitego usunięcia nauki religii ze szkół. Po wyrugowaniu religii ze szkół zaistniała konieczność uruchomienia nauki w pomieszczeniach parafialnych. W tym czasie istniała już wschodnia część nowego kościoła z dolnym kościołem i częściowo

górnym z częścią nie urządzonych kaplic bocznych. Nauka religii odbywała się wtedy w dwóch salach przy wejściu do dolnego kościoła oraz w prowizorycznych salach utworzonych w pomieszczeniach przeznaczonych na boczne kaplice. Ponieważ w 1961 r. dopiero rozpoczynała się budowa zachodniej części kościoła, jej projekt mógł być jeszcze zmodyfikowany tak, aby w dolnej kondygnacji pomieścić sale do nauki religii. Zaprojektowano obszerny hol oraz siedem sal do nauki. Jeszcze dwie sale zostały zaprojektowane na poziomie tarasu frontowego po obu jego stronach. Sale katechetyczne uruchomiono w 1966 r.; nosiły one wezwania: św. Józefa, św. Wojciecha, św. Jana Kantego, św. Stanisława, św. Teresy, św. Bronisławy, św. Kazimierza, a każda miała swój nieduży sztandar z wizerunkiem patrona i mogła pomieścić do ok. 40 osób. Na religię uczęszczało wówczas dużo dzieci i młodzieży bowiem sąsiednie parafie nie posiadały wtedy kościołów, a jedynie kaplice bez zaplecza katechetycznego. Lekcje odbywały się zasadniczo w godz. 14-19, w niektóre dni nawet do 20; były też nieliczne grupy w godzinach rannych. Zajęcia prowadzili księża wikariusze w liczbie 4-5, jeden z księży rezydentów oraz w/w zakonnice i s. Jolanta Ekert (w latach 1974-1990, po odejściu s. Hanny) także urszulanka SJK, później także franciszkanki MM. W pamięci pozostała też p. Stanisława Wyrwas (znana jako "Pani Tusia") z Instytutu Prymasa Wyszyńskiego, która przez wiele lat do ok. 1990 r. uczyła religii w młodszych klasach szkolnych. Kierownikiem katechizacji był do 1977 r. ks. S. Księżopolski. W mniejszym zakresie katechizacja była też prowadzona przy kaplicy Karmelitów oraz przy kaplicy Franciszkanek gdzie prowadził ją ks. rektor L. Włudyka. W latach 80., gdy powstawały nowe parafie i kościoły na Mokotowie i Ursynowie ilość młodzieży stopniowo zmniejszała się, a ilość dostępnych grup była ograniczana. W 1990 r. katechizacja powróciła do szkół, a sale katechetyczne są wykorzystywane na spotkania grup. Obecnie (2013-2023) katechizację w szkołach prowadzą księża wikariusze (2) oraz diakon-praktykant i świeccy katecheci. Już w roku 1960 w każdą sobotę była prowadzona katechizacja dla młodzieży studiującej. Był to początek rozwiniętego później na znacznie większą skalę duszpasterstwa akademickiego – były grupy dla I roku studiów oraz grupy tematyczne np. liturgiczna czy filozoficzna dla studentów dalszych lat. W pierwszym okresie spotkania akademickie prowadzili tylko księża J. Chowańczak, I Jędrzyk, później także ks. J. Sikorski i S. Księżopolski. Są również informacje o grupie akademickiej s. Bogny USJK, prowadzonej przez nią w latach 1976-1981, a prawdopodobnie także w okresie późniejszym. Kronika z lat 1968-1978 podaje, że liczba grup akademickich wynosiła od 4 do 7 w różnych latach. Od r. szkolnego 1971/72 zorganizowana została katechizacja dla rodziców dzieci klas I i II, którą prowadził ks. S. Księżopolski. Obejmowała tematykę pedagogiczną i liturgiczną i była prowadzona równoległe z lekcjami religii.

Działalność duszpasterska (po 1945 r.)

Misje.

Misje zwykle przeprowadzane są co ok. 10 lat. W 1979 r. nie było ich, gdyż zostały przesunięte na rok 1981 – jako przygotowanie do nawiedzenia obrazu M. B. Częstochowskiej.

We wrześniu 1949 r. – prowadzili dominikanie.

W listopadzie 1959 r. – prowadzili benedyktyni z Tyńca; ustawiony został krzyż misyjny przed kościołem.

W październiku 1969 r. – prowadzili dominikanie.

W marcu – kwietniu 1981 r. – prowadzili jezuita. Było to jednocześnie przygotowanie do nawiedzenia obrazu M. B. Częstochowskiej.

W listopadzie 1986 r. – prowadził ks. B. Dembowski z zespołem księży.

W październiku 1999 r. – prowadzili redemptoryści. Było to przygotowanie do Roku Wielkiego Jubileuszu.

Poświęcony został nowy krzyż misyjny.

W październiku 2011 r. – prowadzili redemptoryści.

Nauki tematyczna dla parafian.

Od roku 1949 organizowane były z różną częstotliwością cykle nauk na różne tematy. W kronikach parafialnych podawano jedynie daty rozpoczęcia cyklu, bądź tylko rok. Nie wiadomo jak długo trwały poszczególne cykle nauk. Poniżej podano tylko rok rozpoczęcia cyklu.

Maj 1949 – nauki przygotowujące do intronizacji Serca Jezusowego – głosili jezuita,

Grudzień 1949 – nauki dla pracowników umysłowych – ks. J. Zieja,

1951 – nauki dla różnych grup przed poświęceniem Narodu Polskiego Sercu Jezusa,

1951 – cykl kazań wyjaśniających podstawy wiary katolickiej,
1951 – nauki o wychowaniu rodzinnym,
1954 – nauki z zakresu życia wewnętrznego oraz konferencje wychowawcze,
Październik 1957 – nauki przygotowawcze przed Nawiedzeniem Obrazu M. B. Częstochowskiej,
1958 – cykl specjalnych kazań dla kobiet,
1967 – nauki z teologii biblijnej,
1968 – konferencje z zakresu życia małżeńskiego,
1970 – konferencje wychowawcze dla rodziców dzieci katechizowanych. Konferencje nt. światopoglądu chrześcijańskiego,
1974, 1975 – konferencje teologiczne,
1977 – konferencje biblijno-teologiczne,
1978 – konferencje teologiczne „Filozofia Boga” – ks. M. Kiliszek,
1978 – roczny kurs katechizacji uzupełniającej (dla osób niemających matury z religii)
Marzec 1981 – nauki przygotowawcze przed Nawiedzeniem Obrazu M. B. Częstochowskiej (w ramach Misji),
1982-1984 – spotkania biblijne prowadzone przez ks. J. Banaka,
1984-1986 – spotkania biblijne prowadzone przez ks. A. Bosowskiego,
1986-1988 – spotkania biblijne prowadzone przez ks. K. Orzechowskiego,
2005 – 2010 – spotkania przypominające nauczanie Jana Pawła II głoszone podczas pielgrzymek do Polski,
2014 – ob. – konferencje teologiczno-biblijne (od r. 2020 transmitowane przez internet) – ks. proboszcz J. Konarski,
Od I poł. lat 70. prowadzone były „na okrągło” cykle konferencji dla narzeczonych (10 konferencji przez 10 tygodni). W każdą I niedzielę miesiąca odbywał się dzień skupienia z konferencją, adoracją Najśw. Sakramentu i spowiedzią). Uruchomiona została Poradnia dla narzeczonych czynna raz w tygodniu.

Czas Soboru Watykańskiego II.

W okresie Soboru Watykańskiego II podejmowano czuwania oraz sprawowano nabożeństwa i specjalne Msze św. Poniżej wymieniono tylko te działania, które znalazły odzwierciedlenie w kronice parafii.

12/13 listopada 1962 – czuwanie soborowe przez noc i cały następny dzień, Składanie zobowiązań w dziedzinie moralnej,
wrzesień 1963 – składanie kart z soborowymi czynami dobroci,
listopad 1963 – „Wieczernik” – uroczysta Msza św. z Księgą Soborowych Czynów Dobroci złożoną później na Jasnej Górze,
wrzesień 1964 – Msza św. z intronizacją krzyża na rozpoczęcie III sesji soborowej,
listopad 1964 – nabożeństwo soborowe z adoracją Najśw. Sakramentu. W domach parafian różaniec soborowy w intencji Kościoła i rozwoju wiary.

Tygodnie Miłosierdzia i Dni Chorych.

Odbywały się corocznie na wiosnę i na jesieni. Obejmowały nabożeństwa i Msze św. z sakramentem chorych dla osób starszych, które przyprawiano lub przywożono prywatnymi środkami transportu. Pomagała w tym młodzież ze starszych klas oraz starsi ministranci i lektorzy. W 75. rocznicę objawień fatimskich 13 maja 1992 r. Jan Paweł II ustanowił Dzień Chorych w święto Matki Bożej z Lourdes tj. 11 lutego. Od tego czasu specjalne nabożeństwa i Msze św. dla chorych odbywają się w dniu 11 lutego. Celem tego dnia jest zwrócenie uwagi na osoby chore i ich opiekunów.

Nabożeństwa ekumeniczne (o jedność chrześcijan)

Odprawiane były corocznie przez tydzień w styczniu od 1969 r. W kronikach brak informacji o kontynuowaniu ich po 1975 r. jednak wydaje się, że zanikły one w I połowie lat 80.

Rekolekcje i Dni Skupienia.

Po II wojnie światowej kontynuowano dawny zwyczaj odrębnych rekolekcji wielkopostnych dla kobiet i mężczyzn (rekolekcje stanowe). Dopiero pod koniec lat 70. zrezygnowano z rekolekcji stanowych na rzecz wspólnych. Rekolekcje dla młodzieży odbywały się szkołami do 1963 r., a później klasami (III-IV, V-VI, VII-

VIII, licealne). W 1959 r. władze szkolne cofnęły zwalnianie młodzieży z zajęć szkolnych celem odbycia rekolekcji, wobec czego przeniesiono je na godziny popołudniowe. W I połowie lat 70. zaczęto organizować dla starszej młodzieży dzień skupienia zamiast trzydniowych rekolekcji. To samo dotyczyło akademików, rodziców (brak dokładnych informacji) i narzeczonych. Od 1991 r., po powrocie religii do szkół, rekolekcje znów odbywają się w godzinach zajęć szkolnych. Od 1963 r. do 1986 r. głoszone były w Wielkim Tygodniu dodatkowe dwie serie (poranna i wieczorna) rekolekcji wielkopostnych dla dorosłych, którzy nie brali udziału w zasadniczych rekolekcjach.

Jeśli chodzi o rekolekcje adwentowe, to kronika podaje, że już w 1949 r. wprowadzone były „nabożeństwa adwentowe o charakterze ‘Godzin skupienia’ dla osób potrzebujących głębszego przemyślenia prawd religijnych”. W latach 60.-70. były organizowane „Adwentowe Dni Skupienia” dla określonych grup np. młodzieży licealnej, studentów, narzeczonych, a zwyczaj trzy-czterodniowych rekolekcji adwentowych dla wszystkich parafian ustalił się na przełomie lat 70. i 80.

Wieczerniki.

W 1984 r. celem większego zintegrowania parafian oraz członków grup modlitewnych działających przy parafii wprowadzone zostały tzw. Wieczerniki – uroczyste Msze św. dla wszystkich grup i parafian sprawowane zawsze w czwartki zwykle raz w miesiącu, z czasem coraz rzadziej. Obchodzono na nich również jubileusze kapłańskie, a także pożegnanie ks. proboszcza J. Chowańczaka. Ostatnia znaleziona informacja pochodzi z 1996 r., ale ostatecznie zanikły one ok. 2000 r.

Inne.

Nawiedzenie Obrazu M. B. Częstochowskiej – październik 1957.

Obchody 1000-lecia Chrztu Polski - kwiecień 1966.

Obchody Roku Jubileuszu Odkupienia – 1975.

Nawiedzenie Obrazu M. B. Częstochowskiej – kwiecień 1981.

Obchody 600-lecia Jasnej Góry – sierpień 1982.

Obchody Roku Wielkiego Jubileuszu Odkupienia – 2000.

Obchody 50-lecia obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w kaplicy – wrzesień 2012.

Nawiedzenie Obrazu M. B. Częstochowskiej – październik 2014.

Nawiedzenie figury Św. Michała Archanioła z Gargano – czerwiec 2017.

Obchody 50-lecia konsekracji kościoła i 100-lecia parafii – listopad 2016, listopad 2017.

Msze święte za poległych w latach 1939-1945.

Odprawiane są w rocznice wybuchu II wojny światowej (1 września) oraz w rocznice wybuchu Powstania Warszawskiego (1 sierpnia). Każdego 27 września, w rocznicę kapitulacji Mokotowa, odprawiana jest Msza św. za poległych powstańców Pułku AK Baszta i innych mokotowskich oddziałów z udziałem uczestników powstania (najwcześniejsza informacja pochodzi z 1947 r.), a obecnie z udziałem władz dzielnicy i przedstawicieli wojska, policji lub straży miejskiej.

Chóry, schole, koncerty

W 1975 r. w artykule o młodzieżowej muzyce religijnej ks. J. Sikorski pisał: „Okolo połowy lat sześćdziesiątych kilku młodych parafian zwróciło się do duszpasterzy z propozycją ożywienia Mszy św. dla młodzieży przez wprowadzenie akompaniamentu gitarowego. Kościół dolny, przeznaczony dla młodzieży, nie posiadał organów, co utrudniało naukę i wykonywanie pieśni podczas Mszy św. Już wtedy zaczęto śpiewać obok pieśni tradycyjnych, piosenki religijne o żywszych rytmach skomponowane przez młodych parafian: Wiesława Kądzielę – (*wówczas studenta PWSM w Warszawie – przyp. autora*) i Zofię Jasnotę (*właśc. Konaszkiwicz – przyp. autora*). Korzystając z prymitywnego sprzętu elektronicznego wprowadzono akompaniament gitar elektrycznych, najpierw tylko jednej, a potem dwóch.” Tak powstał zespół muzyczny, któremu w późniejszym plebiscycie młodzież nadała nazwę „Gaudeaci”: Piotr Kot, Wojciech Tokarczyk, Ryszard Skrzypczak, Alek Pałac.

Ks. Jan Sikorski
z młodzieżowym zespołem
muzycznym.
(z archiwum parafii)

W następnych latach stopniowo powiększał on swój skład. Z czasem opracowany został kompleksowy program muzyczny towarzyszący liturgii Mszy świętej, powstawały nowe kompozycje. Do lat 80. zespół towarzyszył odprawianym liturgiom Mszy św. dla młodzieży w dolnym kościele.

Tradycje chórów w parafii sięgają początków XX w. W 1908 r. „Kurier Warszawski” podawał, że „chór artystów pod kierunkiem P. Antoniego Puzio wykonywał pienia religijne”, a w roku 1935 „Informator parafii św. Michała” donosił, że chór, którym kieruje organista Antoni Puzio „cieszy się uznaniem warszawskich kościołów, dokąd często bywa zapraszany”. Chór ten śpiewał na sumie i z okazji większych uroczystości kościelnych i istniał do roku 1966. W latach 60. chórki dziecięce prowadzili: ks. Stefan Księżopolski i s. Augustyna Wójcik USJK. W 1972 r. z inicjatywy ks. Jana Sikorskiego powstała schola dziecięca pod dyr. Wiesława Jelenia (zm. w 2012 r.), której od 1974 r. towarzyszył kilkunastoosobowy zespół instrumentalny złożony głównie ze studentów szkół muzycznych z duszpasterstwa akademickiego. W 1974 r. (wg innego źródła w 1977 r.) niezależnie od scholi dziecięcej ukształtował się zespół wokально-instrumentalny „*Signum*”, który uczestniczył we Mszach św. o godz. 9. Zespoły te brały udział w Festiwalach Muzyki Chrześcijańskiej „*Sacrosong*” w 1976 i 1977 r. oraz w Tygodniu Kultury Chrześcijańskiej w 1978 r. W 1979 r. schola została wzbogacona o głosy męskie tworząc chór młodzieżowy. Chór zapewniał oprawę muzyczną liturgii podczas świąt i uroczystości oraz brał udział we Mszy św. dla młodzieży z udziałem Jana Pawła II, przed kościołem św. Anny 3 czerwca 1979 r. Występował także w kraju i za granicą; brał udział w konkursach i przeglądach chórów

Chór pod dyr. Wiesława Jelenia (1986 r.)
(z archiwum parafii)

w Archikatedrze św. Jana i w Warszawskich Spotkaniach z Muzyką Religijną (1978 - 1985). Największym osiągnięciem było zajęcie I miejsca na „*Sacrosongu*” w Krakowie - Mistrzejowicach w 1984 r. Chór zakończył działalność w 1991 r. W roku 2013 utworzony został nowy chór parafialny kierowany przez p. Jadwigę Sieroń, a obecnie przez organistę. Od późnych lat 90. XX w. kościół był przy różnych okazjach wykorzystywany do koncertów muzyki religijnej, klasycznej bądź patriotycznej. Najważniejsze z tych koncertów są wyszczególnione poniżej.

20 VI 1999 – orkiestra FN z udziałem skrzypka K. Kulki wykonała „Cztery pory roku” Vivaldiego

27 IV 2000 – Verdi - *Messa da Requiem*. Filharmonia Narodowa pod dyr. K. Korda

16 IX 2000 – Szostakowicz – *Symf. Kameralna*; Beethoven – *III Symfonia „Eroica”*, *Sinfonia Varsovia* pod dyr. K. Pendereckiego

11 XI 2006 – „*Powstań Polsko, skrusz kajdany*”, *Vars Cantabile*, dyr. Edward Bogdan

30 IX 2007 – *Poznańskie Słowiki*, dyr. S. Stuligrosz

- 18 III 2008 – „Wielki Post w życiu ludu polskiego”
VI Fest. Pasyjny Crucifixus Est w kościołach Warszawy
- 13 IV 2008 – Koncert w 68. rocznicę zbrodni katyńskiej w wyk. chóru Zespołu Reprezentacyjnego Wojska Polskiego i aktorów scen warszawskich
- 8 XI 2008 – Koncert dodatkowy festiwalu Varsavia Cantans
- 19 X 2009 – „Tryptyk Rzymski” w wyk. Stanisława Sojki
- 6 XII 2009 – Wieczór Muzyki Kameralnej w rocznicę wprowadzenia stanu wojennego. Ork. Sinfonietta Cracovia, dyr. A. Wit (w zastępstwie K. Pendereckiego)
- 18 IV 2010 – „Muzyczna Modlitwa” - W hołdzie ofiarom katastrofy lotniczej pod Smoleńskiem. Sinfonietta Cracovia, dyr. Jerzy Maksymiuk
- 10 IV 2011 – w I rocznicę katastrofy smoleńskiej koncert Chóru Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego pod dyr. ks. prof. K. Szymonika
- 16 III 2014 – Koncert Pasyjny; Warszawski Chór Polonia pod dyr. Zbigniewa Szablewskiego
- 11 XI 2014 – „Drogi do Niepodległości”, Warszawski Chór Polonia, dyr. Z. Szablewski
- 1 III 2015 – Koncert Pasyjny, Warszawski Chór Polonia, dyr. Z. Szablewski
- 3 V 2015 – Koncert patriotyczno-religijny, Polski Chór Echo ze Lwowa, dyr. E. Kuc
- 30 V 2015 – Koncert w 110. rocznicę Liceum im. T. Reytana, Chór Męski Tow. Śpiewaczego Harfa
- 11 XI 2016 – Koncert „I przyszła wolność”
- 18 XI 2017 – Koncert „Nasza Niepodległa” Anna Grabowska-Nadwodna sopran, Krzysztof Ciupiński-Świątek tenor, Włodzimierz Trzeciak akompaniament
- 17 XI 2018 – Koncert zespołu „Mazowsze” z okazji 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości
- 29 IX 2019 – *Requiem* Mozarta w hołdzie powstańcom warszawskim w 75. rocznicę Powstania Warszawskiego w wyk. solistów i orkiestry Polskiej Opery Królewskiej pod dyr. D. Runtza
- 6 IX 2020 – Koncert pieśni i piosenek patriotycznych w wyk. solistów i chóru Zespołu Reprezentacyjnego Wojska Polskiego
- 11 XI 2021 – Koncert patriotyczny. W programie Chpin, Moniuszko, Karłowicz oraz pieśni legionowe.
- 28 IX 2022 – Koncert pieśni patriotycznych w wyk. solistów i chóru Zespołu Reprezentacyjnego Wojska Polskiego w 78 rocznicę zakończenia Powstania Warszawskiego na Mokotowie
- 11 XI 2022 – Koncert patriotyczny „Drogi do Niepodległości” w wyk. Warszawskiego Chóru Polonia, dyr. Z. Szablewski
- 26 III 2023 – Koncert pieśni pasyjnych w wyk. Warszawskiego Chóru Polonia, dyr. Z. Szablewski
- 23 VII 2023 – Koncert Chóru Komendy Stołecznej Policji z okazji Święta Policji. Dyr. S. Krzywdą-Motyczyńska. W programie pieśni polskie.
- 27 IX 2023 – Koncert pieśni patriotycznych w wyk. Zespołu Pieśni i Tańca „Mazowsze” pod dyr. J. Bonieckiego
- 11 XI 2023 – Koncert religijno-patriotyczny w wyk. Chóru Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, dyr. M. Sławecki, organy – P. Arseniuk

Kapłani

Księża rektorzy kościoła Narodzenia N. M. P.

Opat Podlaski	1856 – 1858? (franciszkanin - reformata)
O. P. Olkiewicz	1858? – 1859 (bernardyn z konwentu czerniakowskiego)
Ks. F. B. Mikulski	1859 – 1861
Ks. St. Ulanecki	1862 – 1863
Ks. L. Kaczorowski	1863 – 1867
Ks. A. Łepkowski	1867 – 1868
Ks. B. Bartłomiejewski	1868 – 1892
Ks. F. Kaczyński	1892 – 1914 (zm. 1926, pochowany na Cm. Powązkowskim w nieustalonym miejscu)
Ks. K. Bliźniński	1914 – 1917

Księża proboszczowie parafii Św. Michała.

Ks. kanonik Karol Bliziński, 1917 – 1937

Ur. 23 X 1869 r. w Warszawie. Wyświęcony 22 IV 1892 r. Proboszcz par. Pustelnik i parafii M.B. Pocieszenia w Żyrardowie. Od 1914 r. rektor kościoła Narodzenia N. M. P w Mokotowie, od 1917 r. pierwszy proboszcz parafii św. Michała w Warszawie. Zm. 1 IV 1937 (pochowany w grobie kapłańskim na Cmentarzu Powązkowskim w kw. 107).

Ks. prałat dr Jan Szmigielski, 1937 – 1947

Ur. 16 VI 1879 r. Wyświęcony w 1902 r. Kanonik i sekretarz Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, prezes Caritas Archidiecezji Warszawskiej, dziekan warszawski, profesor Seminarium Metropolitalnego (socjologia chrześcijańska). Zm. 17 X 1947 r. (pochowany w grobie kapłańskim na Cmentarzu Powązkowskim w kw. 107).

Ks. infułat Stefan Piotrowski, 1947 – 1984

Ur. 29 VII 1900 r. w Warszawie. Wyświęcony 3 II 1923 r. przez bpa S. Galla. Kapelan AK w okresie Powstania Warszawskiego. Od 1952 r. Wikariusz Generalny Archidiecezji Warszawskiej. Kanonik Kapituły Metropolitalnej. Jeden z najbliższych współpracowników bł. Prymasa Stefana Wyszyńskiego. Zm. 27 VII 1990 r. (pochowany w grobie rodzinnym na Cmentarzu Powązkowskim w kw. 196).

Ks. prałat dr Jerzy Chowańczak, 1984 – 1986

Ur. 17 V 1935 r. w Warszawie. Absolwent Liceum im. T. Reytana. Wyświęcony 29 VI 1958 r. przez bpa Z. Choromańskiego. Wikariusz parafii w latach 1958 – 1984; profesor, a w latach 1986–1995 Ojciec Duchowny Warszawskiego Seminarium Duchownego. Ceniony kaznodzieja (ponad 80 kazań transmitowanych przez PR z kościoła Św. Krzyża) i komentator liturgii. Zm. 17 V 1995 r. (pochowany na cm. przy ul. Wałbrzyskiej w rz. L68).

Ks. prałat Józef Hass, 1986 – 2013

Ur. 25 III 1942 r. Wyświęcony 4 VI 1967 r. przez kard. S. Wyszyńskiego. Wikariusz parafii w latach 1971 – 1978. W latach 1978 - 1986 pracownik Wydz. Duszpasterstwa Kurii, a następnie Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Turystycznego. Organizator Kursów Lektorskich dla młodzieży ministranckiej oraz wielu pielgrzymek do Rzymu i Ziemi Świętej. W latach 1992 – 2007 pełnił funkcję dziekana dekanatu mokotowskiego. Od 1995 r. jest Kanonikiem Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej.

Ks. kanonik dr Jan Konarski, od 30 czerwca 2013

Ur. 20 VIII 1963 r. Wyświęcony 28 V 1988 r. przez kard. J. Glempa. Od 1996 r. profesor teologii moralnej w WMSD w Warszawie. W latach 2017 – 2022 był wicedziekanem dekanatu mokotowskiego.

Księża wikariusze pracujący w kościele i parafii w latach 1898 – 1939.

Ks. St. Markowicz (1897)	1898 – 1899	Ks. H. Wesołowski (1918)	1921 – 1923
Ks. J. Bakalarczyk (1899)	1899 – 1900	Ks. J. Rozbiewski (1922)	1922 – 1924
Ks. A. Pietrzak (1898)	1902 – 1902	Ks. S. Baranowski (1922) ³	1923 – 1925
Ks. A. Łabędź (1899)	1903 – 1904	Ks. J. Jankowski (1919)	1924 – 1927
Ks. M. Rozwadowski (1903)	1904 – 1905	Ks. F. Widyński (1925) ⁴	1925 – 1928
Ks. F. Gwoździcki (1904)	1905 – 1906	Ks. E. Garwacki (1925)	1926 – 1927
Ks. J. Chojnacki (1872)	1906 – 1906	Ks. P. Perzyna (1925)	1927 – 1929
Ks. B. Szmidt (1898)	1906 – 1908	Ks. J. Iwanczewski (1910)	1928 – 1930
Ks. A. Tomczycki (1907)	1907 – 1907	Ks. W. Lipiński (1927)	1929 – 1929
Ks. G. Witkowski (1908)	1908 – 1910	Ks. F. Kowalski (1924)	1930 – 1930
Ks. J. Markiewicz (1908)	b.d. – 1911	Ks. S. Zając (1927)	1930 – 1932
Ks. W. Brajtenwald (1909)	1911 – 1914	Ks. A. Pawłowski (1926)	1930 – 1930
Ks. Cz. Gotlib (1911)	1914 – 1914	Ks. K. Łuczak (1925)	1929 – 1931
Ks. J. Poskrobko (1913)	1914 – 1917	Ks. J. Mościcki (1925) ⁵	1931 – 1932
Ks. J. Szkudelski (1910)	1915 – 1916	Ks. J. Jakubczyk (1927)	1932 – 1934
Ks. K. Cudny (1909)	1915 – 191?	Ks. J. Szczepański (1928) ⁶	1932 – 1933
Ks. Cz. Oszkiel (1887) ¹	1916 – 1918	Ks. W. Śliwiński (1929)	1933 – 1935
Ks. H. Kwasiborski (1915)	1918 – 1918	Ks. K. Nielepkowicz (1930)	1933 – 1938
Ks. J. Krupiński (1899) ²	1918 – 1921	Ks. J. Januszko (1932)	1934 – 1937
Ks. B. Ołdakowski (1916)	1918 – 1920	Ks. R. Kozłowski (1916)	1935 – 1939
Ks. Z. Waś (1917)	1920 – 1920	Ks. W. Konkowski (1933)	1937 – 1938
Ks. W. Malej (1915)	1921 – 1922		

→

W nawiasie rok przyjęcia święceń kapłańskich.

1) został rozstrzelany przez Niemców w Grójcu w 1944 r.

2) został rozstrzelany przez Niemców na Pawiaku 13 VIII 1944 r.

3) zm. 14 XI 1941

4) zginął w czasie odwrotu armii niemieckiej w 1945 r.

5) zginął w niemieckim obozie koncentracyjnym Sachsenhausen

6) zginął w niemieckim obozie koncentracyjnym Działdowo

Księża wikariusze pracujący w parafii od 1939 r.

Ks. S. Piłatowicz (1932) ¹	+1944	1938 – 1943	Ks. R. Borkowski (1985)	1990 – 1992
Ks. A. Rutkowski (1931)	+	1939 – 1943?	Ks. G. Jankowski (1986)	1992 – 1995
Ks. T. Kozłowski (1934) ²	+1944	1943? – 1944	Ks. D. Boguszewski (1986)	1994 – 1995
Ks. J. Netczuk (1920)	+	1941? – 1945	Ks. J. Wróbel (1989)	1995 – 1995
Ks. S. Arndt (1931)	+	1943 – 1944	Ks. B. Pomarański (1986)	1995 – 1996
Ks. E. Wojda (1936)	+	1941 – 1948	Ks. J. Studziński (1978)	1995 – 1996
Ks. H. Klizner (1942)	+	1946 – 1957	Ks. A. Kamiński (1996)	1996 – 2004
Ks. F. Foks (1941)	+2003	1947 – 1960	Ks. Z. Suchecki (1994)	1997 – 1999
Ks. F. Paluk (1951)	+2014	1957 – 1964	Ks. D. Kosk (1993)	1998 – 1999
Ks. I. Jędrzysek (1952)	+2016	1957 – 1967	Ks. K. Różak (1999)	1999 – 2003
Ks. J. Chowańczak (1958) ³	+1995	1958 – 1984	Ks. J. Siuchta (1997)	1999 – 2002
Ks. J. Więckowski (1936)	+1981	1959 – 1979	Ks. T. Zaperty (2002)	2002 – 2004
Ks. S. Księżopolski (1959)	+2003	1962 – 1977	Ks. R. Stasiak (1997)	2003 – 2004
Ks. J. Sikorski (1958) ⁴		1964 – 1979	Ks. J. Marzyński (2004)	2004 – 2005
Ks. B. Dąbrowski (1961)		1967 – 1982	Ks. P. Waleńdzik (1992)	2004 – 2005
Ks. J. Hass (1967)		1971 – 1978	Ks. J. Miętus (1993)	2005 – 2006
Ks. J. Świerżewski (1962)		1971 – 1974	Ks. R. Rasiński (1998)	2005 – 2007
Ks. A. Serkowski (1971)	+1984	1975 – 1984	Ks. A. Ostrowski (2005)	2006 – 2008
Ks. K. Zoch-Chrabołowski (1969)		1976 – 1981	Ks. B. Zalewski (2002)	2006 – 2007
Ks. W. Jabłoński (1971)		1977 – 1985	Ks. D. Miros (1993)	2007 – 2008
Ks. J. Mężyński (1975)		1979 – 1984	Ks. T. Kądzik (1994)	2007 – 2008
Ks. A. Tokarski (1977)		1980 – 1985	Ks. A. Pawelski (1992)	2008 – 2013
Ks. T. Balewski (1975)		1984 – 1985	Ks. M. Kołodziejwski (1999)	2008 – 2012
			Ks. M. Bogdan (2004)	2008 – 2011

Ks. H. Bartuszek (1981)	1985 – 1990	Ks. P. Borys (1997)	2011 – 2014
Ks. W. Wronka (1976)	1985 – 1987	Ks. M. Jedliczka (1997)	2012 – 2014
Ks. S. Grabowski (1980)	1985 – 1987	Ks. P. Kucharczyk (2013)	2013 – 2017
Ks. S. Golba (1973)	1987 – 1990	Ks. S. Jastrzębski (2000)	2014 – 2021
Ks. T. Mazurkiewicz (1977)	1987 – 1989	Ks. T. Miencicki (2017)	2017 – 2018
Ks. K. Kosk (1984)	1989 – 1990	Ks. M. Nowakowski (2018)	2018 – 2022
Ks. J. Ujma (1980)	1990 – 1994	Ks. B. Jankowski (2018)	2021 – 2023
Ks. K. Grzejszczyk (1985)	1990 – 1998	Ks. Sz. Migalski (2022)	2022 –
	→	Ks. M. Derentowicz (2021)	2023 –

W nawiasie rok przyjęcia święceń kapłańskich; w kolumnach lata przybycia do parafii i odejścia z parafii.

1) Ks. Stanisław Piłatowicz zginął w czasie Powstania Warszawskiego 24 września 1944 r. na terenie parafii (Tyniecka 26a) będąc już wikariuszem parafii św. Stanisława Biskupa (akt 2/1945 spisany po ekshumacji 2 III 1945 r.) Został pochowany na Cm. Bródnowskim.

2) Ks. Tadeusz Kozłowski był w czasie Powstania Warszawskiego kapłanem w pułku Baszta. Zaraziwszy się tyfusem od chorego zmarł na plebanii 18 września 1944 r. (akt 460/1944). Pochowany w grobie rodzinnym na Cm. Powązkowskim.

3) w latach 1958-1960 odbywał studia na KUL-u

4) w latach 1971-1974 odbywał studia na KUL-u

Uwaga: poza wymienionymi status wikariuszy parafii mieli franciszkanie reformaci z kaplicy M.B. Anielskiej.

Księża rezydenci i inni pracujący na terenie parafii.

Kaplica p.w. Niepokalanego Poczęcia N.M.P.

w Królikarni i Zakład dla Nieuleczalnie Chorych

przed 1908 – po 1909 ks. Z. Gajewicz (1905), kapelan

przed 1912 – 1913 ks. M. Felicki (1902), kapelan

1913 – po 1914 ks. A. Chełmiński (1888), kapelan

....1919.... ks. K. Pietrzykowski (1878), kapelan

1921 – 1937 ks. Fr. Ittner (Juttner), kapelan

1937...1939... ks. E. Wojtczak (1908), kapelan

1940 – 1949 b.d.

1949 – 1961 ks. M. Zwolski (1934), kapelan

1961 – 1966 ks. H. Żochowski (1946), kapelan

1966 – 1967 ks. B. Dąbrowski (1961), kapelan

1967 – 1969 ks. K. Obrycki (1964), kapelan

1969 – 1981 ks. J. Żyźniewski (1963), rektor

1970 – 1981? ks. S. Guzek (1969)

1974 – 1981 ks. K. Zoch-Chrabołowski (1969)

1976 – ? ks. S. Lech (1971), wik. parafii

1977 – ? ks. D. Manterys (1974), ob. diec. katowicka

1981 – 1982 ks. J. Lataškiewicz (wik. parafii)

Kaplica Opatrzności Bożej, Rakowiecka 21 (WTD)

przed 1924 – 1930? ks. K. Wasiak (1917)

1931 – 1932 ks. W. Obidziński (1927)

1932 – 1938? ks. Z. Brodnicki (1930)

1938? – 1943? ks. T. Kozłowski (1934)

przed 1946 – 1951 ks. J. Zdunek (1929)

Kaplica w Zakładzie Wychowawczym ss. Niepokalanek, Kazimierzowska 59 (do 1944 r.), Idzikowskiego 25

1934? – 1935 ks. J. Szkudelski (1910)

1936 – po 1952 ks. Br. Ussas (z arch. mohylewskiej)

Kaplica św. Rodziny w Szpitalu Położniczym, Madalińskiego 23 (kaplica od 1995 r.)

1990 – 2014 ks. Z. Szczypek (1974), kapelan

Od 2014 ks. M. Wygnański (2007), kapelan

Kaplica p.w. M. B. Królowej Misji ss. Franciszkanek Misjonarek Maryi, Raclawicka 14

1932? – 1937 ks. W. Lipiński (1927)

1937 – 1957 ks. Z. Kliszko (1931)

1958 – 1996 ks. L. Włudyka (1953), notariusz Kurii

1996 – 2004 ks. W. Jabłoński (1971)

2004 – 2006 ks. L. Musielak (1974)

2006 – 2008 ks. A. Szczepanik (1997)

2008 – 2023 ks. H. Kleps (1980), prac. Sądu Arcybisk.

Kaplica Najśw. Serca Jezusowego w szpitalu ss. Elżbietanek, Goszczyńskiego 1

1936 – po 1939 ks. M. Jankowski

1948 – 1952 ks. L. Kołyński

1952 – 1981 ks. K. Wójcik FDP

1981 – 1996 ks. orioniści

1996 – 2001 ks. Z. Badowski

2001 – 2006 ks. W. Gnidziński

2013 – 2017 (?) ks. Cz. Hensel, kamilianin

2017 (?) – ob. ks. R. Zajac, kamilianin

Kaplica więzienna Chrystusa Ukrzyżowanego, Rakowiecka 37

1924 – 1926 ks. J. Kurzyna (1902)

1926 – po 1939 ks. H. Kałczyński (1923)

1946 brak kapelana

1948 brak kapelana

Liceum Stowarzyszenia PAX im. św. Augustyna, ul. Naruszewicza (likwidacja w 2004 r.)

1961 – 1986 ks. M. Suwała (1939), prefekt (kapłan diec. w Drohiczyźnie) zm. 1986

1981 – 1982 ks. K. Zoch-Chrabołowski (1969), prefekt

1982 – 1983 ks. W. Kruppe (1980), prefekt

1985 – 2004 ks. W. Jabłoński (1971), prefekt

Ks. J. Więckowski (1936) 1948– 1959, repatriant z Arch. Wileńskiej, inkardynowany 1959, zm. 1981

Ks. W. Martusiewicz (1944) 1948? – 1969, kapłan diec. sandomierskiej, kierownik budowy kościoła, zm. 1969

Ks. W. Domański (1944) 1948 – 1952, prefekt, zm. 2009

Ks. J. Zdunek (1930) 1957 – 1975, notariusz Sądu Arcybiskupiego, zm. 1982

Ks. J. Zembrzuski (1959) 1961 – 1970, studia, wykładowca w WMSD; wystąpił ze stanu duchownego, zm. 2019

Ks. K. Orzechowski (1968) 1970 – 1990, zm. 2019

Ks. S. Pyzel (1963) 1971 – 1980, notariusz Kurii

Ks. M. Kiliszek (1968) 1976 – 1982, profesor Seminarium Duchownego

Ks. J. Hass (1967) 1978 – 1986, praca w Kurii i Sekretariacie Episkopatu; od 2013, b. proboszcz

Ks. inf. S. Piotrowski (1923) 1984 - 1990, były proboszcz parafii, zm. 1990

Ks. J. Ujma (1980) 1994 – 2004, prefekt VI Lic. im. T. Reytana i Naczelny Kapelan ZHP

Ks. H. Koperski (1954) 1987 – 2008, emeryt, zm. 2008

Ks. P. Dudziński (1987), od 2013, wykładowca na UKSW, przewodniczący Komisji Heraldycznej

Ks. M. Wygnański (2007) od 2014, kapelan szpitala położniczego

Ks. K. Malicki (2005) 2017 – 2018, kapelan Przymierza Rodzin

Ks. M. Polny (2010) 2018 – 2022, wykładowca katechetyki na Akademii Teologicznej (d. PWTW)

Ks. M. Łyżniak (2005), od 2014, kapelan w Instytucie Hematologii i Transfuzjologii

(w nawiasie rok przyjęcia święceń kapłańskich)

Kilka słów komentarza:

Przez ok. 60 lat okresu przedparafialnego i ponad 100 lat istnienia parafii służbę Bożą pełniło w niej ponad 150 kapłanów: 8 rektorów, 6 proboszczów, ponad 100 wikariuszy (w tym nieco ponad 60 od 1939 r.) i ok. 50 innych pełniących różne funkcje na terenie parafii. Większość z nich była w parafii krótko: rok, dwa lub trzy lata, ale niektórzy byli tu dłużej – kilka, kilkanaście, a sporadycznie nawet więcej lat. W pamięci parafian pozostali szczególnie: ks. proboszcz S. Piotrowski – bliski współpracownik bł. prymasa S. Wyszyńskiego, ks. W. Martusiewicz, który kierował budową nowego kościoła, ks. J. Więckowski – niestrudzenie przez wiele lat obsługujący parafialną kancelarię, ks. J. Zdunek, ks. F. Foks, ks. I. Jędrzysek, a także kapłani obdarzeni szczególnym darem Słowa: ks. J. Chowańczak, ks. S. Książkowski, ks. J. Sikorski i przedwcześnie zmarły ks. A. Serkowski. Kapłani ci tworzyli w latach 60. i 70. XX w. niezwykle silny i zgrany zespół duszpasterski. Ks. Brunon Dąbrowski podczas swojej 15-letniej pracy w parafii rozwiązywał wszystkie techniczne problemy, ks. J. Hass, który był długoletnim opiekunem grupy ministrancko-lektorskiej, organizatorem pielgrzymek do Rzymu i Ziemi Św. i oczywiście proboszczem przez 27 lat. W pamięci pozostali też: ks. K. Orzechowski, ceniony spowiednik i kaznodzieja ks. W. Jabłoński, ks. K. Grzejszczyk, ks. A. Kamiński, ks. A. Pawelski czy ks. P. Borys.

Skoro mowa o osobach duchownych to nie sposób przemilczeć wieloletnią ofiarną posługę w zakrystii sióstr franciszek misjonarek Maryi: s. Heleny Rymarczyk (lata 1964-2012, zm. 2022), s. Kaliniki Łobejko (ok. 1960-1986, zm. 1986) oraz s. Heleny Jankowskiej (od I poł. lat 70.; zm. 2000).

Prekursorką działalności charytatywnej w parafii do momentu przejęcia jej przez Akcję Katolicką była w latach 70.- 90. XX w. s. Władysława Piszczyk, elżbietanka (zm. 2000), która opiekowała się osobami starszymi, ubogimi i niesamodzielnymi, a w okresach świątecznych organizowała przygotowanie i roznoszenie paczek żywnościowych przez starszą młodzież.

Siostry zakrystianki: Helena Rymarczyk i Kalinika Łobejko
ok. 1970 r. (fot. K. Gonet)

Kapłani pochodzący z parafii (lub z Mokotowa w okresie przedparafialnym)

Ks. Edward Detkens	wyśw. 1908 r.; prymicja 25 X 1908 r. (zginął w Dachau w 1942 r., ogłoszony błogosławionym przez Jana Pawła II w 1999 r.)
Ks. Edward Wojtczak	wyśw. 1908 r.; prymicja 25 X 1908 r.
Ks. Leon Dobrowolski	wyśw. 1911 r.; prymicja 24 IX 1911 r.
Ks. Marian Dembowski	wyśw. 1912 r.; prymicja 25 VIII 1912 r.
<i>(brak dostępnych danych za lata 1913-1948)</i>	
Ks. Jerzy Bednarowicz	wyśw. 1949 r. (zm. 1990)
Ks. Adam Frankowski, prof. dr hab.	wyśw. 1952 r. (zm. 2017)
Ks. Jan Buch MIC	wyśw. 1957 r. (zm. 1992)
Ks. Jerzy Chowańczak, dr	wyśw. 1958 r. (zm. 1995);
Ks. Adam Boniecki MIC	wyśw. 1960 r.
Ks. Janusz Żyźniewski, dr	wyśw. 1963 r. (zm. 2010)
Ks. Wiesław Kądziela	wyśw. 1972 r.
Ks. Bogdan Liniewski	wyśw. 1972 r. (po powrocie ze Szwajcarii w DKE w Łomiankach)
Ks. Andrzej Bosowski, dr	wyśw. 1973 r.
Ks. Zbigniew Szczypek	wyśw. 1974 r.
Ks. Jerzy Radecki	wyśw. 1981 r.
Ks. Zbigniew Kordasz	wyśw. 1984 r. (zm. trag. 15 VIII 1984)
Ks. Andrzej Kwaśnik	wyśw. 1984 r. (zm. trag. 10 IV 2010 w Smoleńsku)
Ks. Leszek Pliszka	wyśw. 1984 r.
Ks. Krzysztof Bardski, prof. dr hab.	wyśw. 1987 r. (formalnie z innej parafii)
Ks. Krzysztof Gonet	wyśw. 1987 r.
Ks. Andrzej Kapaon	wyśw. 1987 r. (od 1992 r. w diec. łowickiej)
Ks. Robert Kwatek	wyśw. 1987 r. (od 1992 r. w diec. łowickiej)
Ks. Ireneusz Pasiak	wyśw. 1987 r.
Ks. Rafał Szewczyk, dr	wyśw. 1989 r. (od 1992 r. w diec. warszawsko-praskiej)
Ks. Krzysztof Hermanowicz SAC	wyśw. 1998 r. (ob. we Francji)
Ks. Sławomir Hermanowicz	wyśw. 2002 r.
Ks. Dariusz Deputat	wyśw. 2020 r.

Komentarz:

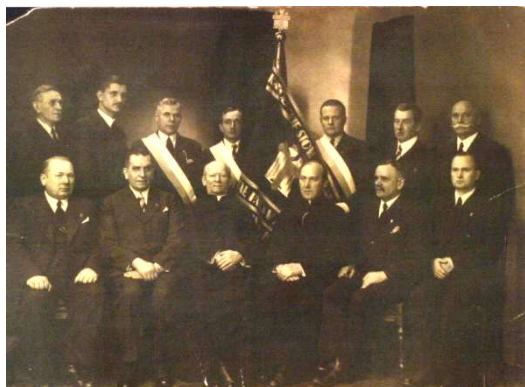
Z parafii wyszło wielu kapłanów należących dziś do archidiecezji warszawskiej, diecezji warszawsko-praskiej i diecezji łowickiej, z których najbardziej znani to: nieżyjący już ks. J. Chowańczak, ks. W. Kądziela – profesor Seminarium Duchownego, członek Kapituły Metropolitalnej, autor tekstów i kompozytor wielu pieśni religijnych, ks. A. Kwaśnik – kapelan Federacji Rodzin Katyńskich i policji, który zginął w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem w 2010 r., ks. K. Gonet – bibliotekoznawca, założyciel Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, ks. K. Bardski – bibliista i profesor w UKSW, ks. K. Hermanowicz – pallotyn, przełożony Regii pallotyńskiej we Francji.

Wypada też wspomnieć o księżach, którzy choć nie pochodzili z parafii to jednak byli z nią bardzo związani w okresie studiów seminaryjnych i tu odprawili swoje prymicje. Byli to księża: J. Piłat (wyśw. 1986), W. Pancewicz (wyśw. 1986), J. Dunin-Borkowski (wyśw. 1987), T. Gill (wyśw. 1987), S. Szczepaniak (wyśw. 1989).

Grupy modlitwy i działania

Akcja Katolicka

A.K. została powołana w Polsce w 1930 r. W jej skład wchodziły Katolickie Stowarzyszenia Kobiet, Mężów, Młodzieży Żeńskiej, Młodzieży Męskiej i Caritas. Jak wynika ze sprawozdania z wizytacji parafii przez kard. Kakowskiego w 1933 r. istniał już wtedy jej parafialny oddział. Po II wojnie światowej (1939-1945) A. K. nie mogła wznowić działalności i została reaktywowana na szczeblu krajowym dopiero w 1994 r. Z inicjatywy ks. proboszcza J. Hassa we wrześniu 1995 r. powstał Parafialny Oddział A. K. Rejestracja nastąpiła 12 kwietnia 1996 r., a 1 marca 1997 r. stosowny dekret wydał metropolita warszawski kard. J. Glemp. Asystentem kościelnym Oddziału jest ks. proboszcz. Akcja Katolicka podejmuje inicjatywy w przygotowaniach do uroczystości i świąt kościelnych oraz włącza się do organizowania nabożeństw. Sekcja charytatywna uczestniczy w kwestach na wskazane cele, zbiorce i wydawaniu odzieży, przygotowaniu paczek świątecznych dla najuboższych, a także nieustannie rozpoznaje potrzeby osób samotnych, chorych i rodzin wielodzietnych nosząc im pomoc i wsparcie. W 2012 POAK liczyła 20, a w 2018 ok. 12 członków.

Zarząd Parafialnej Akcji Katolickiej w 1938 r.
W środku siedzi proboszcz ks. J. Szmigielski.
(ze zbioru prywatnego)

Biblioteka parafialna

Po raz pierwszy biblioteka została poświęcona 6 lutego 1916 r. przez arcybiskupa A. Kakowskiego, podczas wizytacji pasterskiej. „Informator parafii Św. Michała” z 1935 r. donosił, że w bibliotece „jest 3000 tomów książek z działu religijnego, historycznego, powieściowego, naukowego-technicznego oraz są tam książki dla młodzieży”.

Po II wojnie biblioteka została uruchomiona w lutym 1948 r. W maju 1949 r. księgozbiór, na który złożyły się różne darowizny liczył 734 vol. Od 1953 r. przez ponad 20 lat bibliotekę prowadziła Jadwiga Romocka (zm. 1975 r.) – matka poległych w Powstaniu Warszawskim żołnierzy batalionu harcerek „Zośka”: Andrzeja „Morro” i Jana „Bonawentury”. W 1986 r. biblioteka została reaktywowana w nowym pomieszczeniu i poświęcona przez ks. J. Chowańczaka w Niedzielę Przewodnią. Obecnie zasoby liczą ok. 5500 vol. – głównie o tematyce religijnej z zakresu duchowości, biblistyki, filozofii, teologii, historii Kościoła, mariologii, hagiografii, patrystyki, małżeństwa i rodziny itp. Z powodu zanikającego czytelnictwa działalność zawieszono w 2019 r.

Brać III Zakonu św. Franciszka

Działało już w okresie międzywojennym. Działalność wygasła na przełomie XX i XXI w.

Caritas

Parafialny oddział powstał w lutym 1948 r. i działał do przejęcia Caritasu przez władze państwowe w 1953 r. Organizował zajęcia dla dzieci, pomoc dla ubogich rodzin itp.

Domowy Kościół

Domowy Kościół jest małżeńsko-rodzinnym ruchem świeckich w Kościele, działającym w ramach ruchu Światło-Życie. Łączy w sobie charyzmaty Ruchu Ś-Ż i międzynarodowego ruchu małżeństw katolickich Equipes Notre-Dame. Krąg D. K. tworzy 4-7 małżeństw pragnących wspomagać się wzajemnie w dążeniu do budowania w swoich rodzinach domowego Kościoła. Koło powstało ok. 2019 r. Pierwszym opiekunem był ks. Marek Nowakowski, obecnie opiekuje się nim ks. proboszcz J. Konarski.

Droga wzwyż

Wspólnota osób starszych powstała w 1974 r. z inicjatywy i przy duchowym wsparciu ks. Jana Sikorskiego i Zofii Radziwiłł na wzór podobnych wspólnot we Francji. Wspólnota stawia sobie cztery główne cele i zadania: własne uświęcenie, pomoc Kościołowi, przyjaźń wzajemną, pomoc drugiemu człowiekowi i apostołstwo. W chwili założenia liczyła 25 osób. Członkinie "Drogi Wzwyż" bardzo aktywnie wspierały powołania kapłańskie stałą modlitwą i systematycznymi ofiarami na utrzymanie Warszawskiego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie.

Grupy Odnowy w Duchu Świętym „Źródło” i „Światło”

Grupa „Źródło” powstała w 1984 r. po letnich Rekolekcjach Ewangelizacyjnych, które odbyły się w Nadliwiu pod opieką ks. Jerzego Chowańczaka, dla osób z parafii, zwłaszcza skupionych w Przymierzu Rodzin. Rekolekcje prowadzili ówcześni klerycy Warszawskiego Seminarium Duchownego, związani z naszą parafią. Grupą opiekowali się m.in. księża: J. Chowańczak, K. Orzechowski, K. Grzejszczyk i inni. Grupa działa w ramach Federacji Grup Odnowy w Duchu Świętym „Wieczernik” przy Centrum Formacyjnym w Magdalence. W 1993 r., podczas weekendu formacyjnego w Ołtarzewie, Grupa przyjęła nazwę „Źródło”. Należy do niej ok. 50 osób (2007). W roku 1996 wydzieliła się z grupy „Źródło” grupa studencka, która przyjęła nazwę „Światło”.

Na pracę Grupy składają się: spotkania modlitewne, formacja przez katechezy, wyjazdy formacyjne, formacja animatorów, Rekolekcje Ewangelizacyjne, Niedziele Ewangelizacyjne, modlitwa wstawiennicza, ewangelizacja (w tym ewangelizacja w więzieniach warszawskich, udział w ewangelizacjach ulicznych organizowanych przez Centrum Formacji w Magdalence), Kurs Filip prowadzony cyklicznie przez cały rok, udział w niedzielach ewangelizacyjnych w innych parafiach.

Ruch Rodzin Nazaretańskich

Został założony przez ks. T. Dajczera jako wspólnota osób konsekrowanych i świeckich kładących szczególny akcent na rolę Maryi w dziele zbawienia i szukających jej pomocy i orędownictwa na drodze naśladowania życia Św. Rodziny z Nazaretu. W formacji wspólnotowej nadaje się wielką wartość komunii życia z Maryją, ubóstwu duchowemu i materialnemu. Życie wewnętrzne członków jest budowane na fundamencie Słowa Bożego, w duchu nauczania Kościoła. W parafii działają (dane z 2012 r.) grupy: medyczna i katechizmowa RRN. Grupy zakończyły działalność ok. 2016 r.

Ruch Światło – Życie

Wspólnota sięga korzeniami do Ruchu oazowego zapoczątkowanego przez Sługę Bożego ks. Franciszka Blachnickiego w latach 50-tych XX w. Ruch Oazowy wyrósł z potrzeby odnowy Kościoła według nauczania Soboru Watykańskiego II i gromadzi ludzi każdego wieku i powołania wychowując dojrzałych chrześcijan. Członkowie Ruchu gromadzą się na Eucharystii, modlitwie i dzieleniu się Słowem Bożym, by zbliżyć się do Chrystusa – naszego Pana i Zbawiciela. Grupa parafialna, która powstała w 1980 r. i przyjęła nazwę „Siloe” była m. in. organizatorem *Modlitwy o wyzwolenie w intencji osób uzależnionych*, odbywającej się raz w miesiącu. Jej pierwszym moderatorem był ks. J. Mężyński. Grupa zakończyła działalność ok. 2016 r.

Służba liturgiczna

Do Soboru Watykańskiego służbę liturgiczną stanowili ministranci. Od początku lat siedemdziesiątych XX w. tworzą ją ministranci oraz lektorzy tj. odpowiednio przygotowani świeccy, którzy mogą czytać Słowo Boże w zgromadzeniu liturgicznym. Obie te grupy częściowo się zazębiają. Znaczny wzrost liczby ministrantów z 30 do 100 nastąpił w latach 1964-68 gdy grupę prowadził ks. J. Sikorski. W 1971 r. opiekunem został ks. Józef Hass i w połowie lat siedemdziesiątych, było ponad 130 ministrantów, i ok. 20

lektorów z ukończonym archidiecezjalnym Kursem Lektorskim. W czwartki przed I piątkiem miesiąca ministranci uczestniczyli w adoracji Najśw. Sakramentu i Godzinie Świętej. W związku ze zmniejszaniem się ilości młodzieży od lat 80. następował systematyczny spadek tej liczby. W 2012 r. grupa ministrancko – lektorska liczyła ok. 30 osób., w 2020 r. już tylko kilka osób. Ponadto kilku dorosłych mężczyzn spełnia posługę lektorską, a dwóch jest Nadzwyczajnymi Szafarzami Eucharystii.

Ministranci ok. 1970 r.

fot. Z. Strzeżek; ze zbioru autora)

Stowarzyszenie Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo

Działało już w okresie międzywojennym. Celem było odwiedzanie i dopomaganie chorym i ubogim. Po II wojnie wznowiło działalność opiekuńczą łącząc siły z Caritasem parafialnym (1948-53), który prowadził też świetlicę dla dzieci. Brak informacji kiedy ustała działalność stowarzyszenia – być może stało się to wraz z przejęciem Caritasu przez komunistyczne władze państwowe.

Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci Specjalnej Troski im. Św. Michała Archanioła

Stowarzyszenie powstało z inicjatywy sióstr FMM w 1987 r. Obejmuje rodziny wychowujące dzieci niepełnosprawne, zwłaszcza intelektualnie. Celem stowarzyszenia jest formacja rodziców do katolickiego przeżywania trudnego rodzicielstwa oraz stymulowanie działań na rzecz rozwijania osobowości dzieci opartej na prawdach wiary i miłości chrześcijańskiej. Celem integracyjnym służy formacja prowadzona podczas dwutygodniowych „wakacji z Panem Bogiem” oraz wspólnotowa celebracja świąt liturgicznych, uroczystości rodzinnych i indywidualnych. Prezesem była s. Maria Drozd FMM, a obecnie wspólnotą opiekuje się ks. proboszcz J. Konarski.

Towarzystwo Przyjaciół KULu

Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zostało założone w 1922 r. przez o. Jacka Woronieckiego jako organizacja mająca na celu materialne utrzymanie KUL-u oraz szerzenie idei katolickich szkół wyższych. Towarzystwo prowadzi działalność informacyjną i kulturalną oraz kwestuje na rzecz KUL-u (zbiórki do puszek dwa razy w roku). Oddział parafialny powstał w kwietniu 1948 r., a od 1953 r. przez ok. 20 lat prowadziła go Jadwiga Romocka. W 2007 roku liczył 74 członków, a w listopadzie 2012 r. zakończył działalność.

Viatores

Początki wspólnoty sięgają rekolekcji oazowych w 1993 r., kiedy to narodził się pomysł wspólnej wędrowki górskiej (stąd nazwa: łac. *viatores* = wędrowcy). Zrealizowało go na początku 5 osób. W czasie wędrowek narodziło się pragnienie modlitwy, szczególnie wstawienniczej. Patronem wspólnoty jest św. Tadeusz Juda – wzywany w szczególnych potrzebach i beznadziejnych sprawach. Spotkania wspólnoty odbywały się kolejno u ojców dominikanów, franciszkanów i w par. św. Jakuba. Od 2009 r. miejscem spotkań jest kościół św. Michała. W 2012 r. wspólnota liczyła ok. 30 osób w wieku 25 – 40 lat.

Żywy Różaniec

Wspólnota (Bractwo) Żywego Różańca istnieje w parafii od lat międzywojennych. Dziś tworzy ją pięć Róż różańcowych (św. Michała, św. Rafała, św. Gabriela, św. Jana Pawła II (od 18 maja 2014) oraz bł. Marii od Męki Pańskiej (od kwietnia 2015 r.) po 20 osób, z których każda odmawia codziennie przynajmniej jedną

tajemnicę różańca powierzoną do rozważania na cały miesiąc. W ten sposób w całej *Żywej Róży* codziennie jest rozważany cały różaniec czyli wszystkie części i tajemnice. Ponadto począwszy od 1981 r. codziennie jest odmawiany różaniec w kaplicy Matki Bożej. W latach 1957 – 75, opiekunem był ks. Józef Zdunek, później różni księża pracujący w parafii. W ostatnich latach: ks. S. Jastrzębski, M. Nowakowski i ks. B. Jankowski (do 2023), a obecnie ks. M. Derentowicz. W ostatnim czasie powstała Róża Różańcowa rodziców.

W ostatnich latach powstały: Wspólnota mężczyzn i Wspólnota młodzieżowa.

Terytorium parafii

Jak już było powiedziane, w momencie utworzenia w 1917 r. parafia objęła ogromny obszar (ok. 11 km²) południowych rejonów Warszawy ograniczony dzisiejszymi ulicami: Żwirki i Wigury, Wawelską, przez Pole Mokotowskie, Batorego, Belwederską, Piaseczyńską, Ksawerów, Okęcką, Pyrską, Staszowską, Zbarską (te ostatnie już nie istnieją). Tylko nieznaczna część tego terenu posiadała wielkomiejską zwartą zabudowę (Puławska i jej okolice). Dopiero od drugiej połowy lat dwudziestych XX w. rozpoczęła się bardziej intensywna zabudowa Mokotowa, która trwała do wybuchu II wojny światowej. Tym niemniej olbrzymie obszary parafii miały zabudowę typu wiejskiego, wiele było gospodarstw rolnych, sadów itp. „Katalog kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej na rok 1935” podaje, że parafia liczyła wówczas 25000 parafian, zaś dane z roku 1936 (*Przegląd kat. 1936 nr 39*) podają liczbę 25800 parafian. Wraz utworzeniem parafii św. Szczepana w 1949 r. północna granica parafii została przesunięta z ulicy Wawelskiej do ulicy Madalińskiego, przy czym przy parafii pozostał nadal obszar między Puławską i Belwederską aż do pl. Unii Lubelskiej. W 1950 r. obszar pomiędzy Belwederską i Słoneczną został włączony do parafii św. Kazimierza na Chełmskiej. W 1953 r. została erygowana parafia św. Andrzeja Boboli, do której włączono tereny parafii św. Michała leżące między Wołoską i Żwirki i Wigury. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych północna granica ustaliła się na linii ulic Madalińskiego – Dworkowa, przy jednoczesnym przesunięciu granicy południowej do ulicy Domaniewskiej. Z początkiem roku 1966 odłączono od parafii obszar między ulicami: Wołoską, Dąbrowskiego, Al. Niepodległości i Madalińskiego.

Granice parafii:
początkowe od 1917 r.- *kolor czerwony*
w 1987 r – *kolor niebieski*
korekta w 2018 r. – *kolor czarny*

W 1982 i 1983 r., w związku z erygowaniem parafii N.M.P. Matki Kościoła i M.B. Anielskiej, granice parafii od strony południowej i zachodniej zostały ustalone na ulicach Woronicza, Weinerta, al. Niepodległości, Odyńca, Wołoskiej. Zmiana z 1987 r., spowodowała przesunięcie zachodniej granicy parafii z ulicy Wołoskiej do Al. Niepodległości. Od 2 września 2018 r. nastąpiło kolejne zmniejszenie parafii: północna granica została przesunięta do ulic Olesińskiej i Różanej. Tak więc obecnie terytorium parafii jest ograniczone ulicami: Woronicza, Weinerta, Odyńca, al. Niepodległości, Różaną, Olesińską, Puławską, Dworkową, Konduktorską, a od wschodu linią pod skarpą i liczy ok. 2 km². Na terenie parafii mieszka obecnie kilkanaście tysięcy osób.

Kaplice na terytorium parafii

Hr. Julia Pusłowska

Już w 1865 r. hr. Julia Pusłowska, znana z miłosierdzia chrześcijańskiego dla ubogich i chorych, wystawiła na terenie posiadłości w Królikarni **kaplicę p.w. Niepokalanego Poczęcia N. M. P.** według planu Wojciecha Bobińskiego. Tak pisał o niej Tygodnik Ilustrowany z 1867 r.: „Jest ona w stylu romańskim, ma śliczny portal rzeźbiony z kamienia ciosowego, a z lewej strony zręczną wieżę przeznaczoną na dzwonnice. Wewnątrz sklepiona, ma ołtarz wielki z obrazem Niepokalanego Poczęcia, pędzla Józefa Simmlera, znanym z wystawy Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, i dwa ołtarze boczne z obrazami Nowotnego i Drewaczyńskiego. Zresztą odpowiednie do stylu są inne szczegóły i przybory, tak z ciosu i marmuru, jako i z drzewa dębowego rzeźbione, co wszystko hojnym nakładem i z wytwornym gustem wykonane zostało.”

Podczas Powstania Warszawskiego, 16 IX 1944 r., kaplica została zbombardowana przez Niemców, uległa doszczętnemu zniszczeniu wraz z wyposażeniem i nie została odbudowana w swoim pierwotnym kształcie. Funkcjonująca w Królikarni od 1947 r. kaplica publiczna stała się pod koniec lat sześćdziesiątych XX w. zaczątkiem nowej parafii p.w. N.M.P. Matki Kościoła (1982 r.) Obecnie jest tam nowa kaplica publiczna, pod dawnym wezwaniem, przy domu opieki dla starszych prowadzonym przez bezhabitowe Zgromadzenie Franciszkanek od Cierpiących.

Inne kaplice:

Kaplica p.w. Opatrzności Bożej przy sierocińcu Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności – Rakowiecka 21 (erygowana we wrześniu 1901 r.), od 1949 r. na terenie parafii św. Szczepana, zlikwidowana została we wrześniu 1951 r. przez kierownictwo placówki (Państwowy Dom Młodzieży), na zarządzenie władz komunistycznych, które zlikwidowały także WTD. Ksiądz kapelan J. Zdunek został przymusowo przekwaterowany.

Kaplica p. w. Chrystusa Ukrzyżowanego w więzieniu – Rakowiecka 37. (ob. muzeum)

Kaplica p. w. Matki Bożej Królowej Misji w klasztorze Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi – Raclawicka 14 (erygowana w czerwcu 1930 r.)

Kaplica p. w. Najświętszego Serca Jezusowego w szpitalu Sióstr Elżbietanek – Goszczyńskiego 1 (erygowana w styczniu 1931 r.) W związku z zaprzestaniem działalności przez szpital w 2006 r. i remontem kaplica nie funkcjonowała do roku 2013. Po remoncie i poświęceniu szpitala w dn. 27 maja 2013 przez kard. Nycza, wznowiono odprawianie Mszy świętych.

Kaplica w zakładzie wychowawczym Sióstr Niepokalanek – Kazimierzowska 59 (erygowana we wrześniu 1932 r.) Zniszczona w czasie Powstania Warszawskiego – obecnie nie istnieje. Po wojnie na Idzikowskiego 25, obecnie poza terenem parafii.

Kaplica w schronisku sierot Towarzystwa „Nauka i Praca” – Rakowiecka 15 (erygowana w sierpniu 1935 r.) Obecnie nie istnieje.

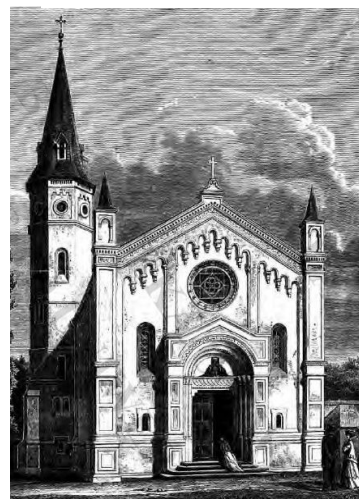
Kaplica w Domu Pisarzy Księża Jezuitów – Rakowiecka 61 (erygowana w 1935 r.) W 1938 r. wprowadzono do niej integralne relikwie św. Andrzeja Boboli. Od 1949 r. poza terenem parafii. W 1953 r. utworzono przy niej parafię św. Andrzeja Boboli. Obecnie jest tam nowy kościół parafialny – sanktuarium świętego, zaś kaplica została przekształcona w aulę PWT Bobolanum.

Kaplica w zakładzie Sióstr Urszulanek UR – Łowicka 31 (erygowana w maju 1936 r.) Na skutek zniszczenia tej siedziby w 1939 r. siostry przebywały czasowo na Puławskiej 107^A, a w latach 1947 – 1960 na Ursynowskiej 36/38 gdzie miały kaplicę wewnętrzną. Obecnie na Raclawickiej 101, poza terenem parafii.

Kaplica p. w. św. Józefa przy klasztorze OO. Karmelitów Bosych – Raclawicka 31. Funkcjonuje od 1947 r. Ojcowie karmelici przebudowali na kaplicę dawną pracownię rzeźbiarską artysty A. Miszewskiego, który podarował im po II wojnie światowej swoją posiadłość (pozostał na Zachodzie).

Kaplica p. w. M. B. Anielskiej przy klasztorze OO. Franciszkanów (Reformatów) – Al. Niepodległości 52. Funkcjonowała jako publiczna od 1949 r. do likwidacji w 2010 r. W 1983 r. utworzono

Kaplica w Królikarni do 1944 r.

przy niej parafię M. B. Anielskiej. W roku 2000 jej funkcje przejął nowy kościół parafialny. W kaplicy znajdowało się kilka dzieł sakralnych wykonanych przez Marię Hiszpańską-Neumann: *Droga Krzyżowa*, *Ostatnia Wieczerza*, *Św. Franciszek*, *Św. Antoni*, *Maryja*. W listopadzie 2013 r. budynek, w którym znajdowała się kaplica, tzw. „Pudełko”, został wyburzony. Los dzieł sztuki nie jest znany.

Kaplica p. w. św. Rodziny w Szpitalu Położniczym – Madalińskiego 23. Funkcjonuje od 1995 r., od 2018 r. w parafii św. Szczepana.

Miejsce parafii w strukturze administracyjnej archidiecezji

W momencie erekcji parafii św. Michała Mokotów znajdował się w granicach administracyjnych Warszawy i parafia weszła w skład dekanatu warszawskiego. W 1919 r. utworzone zostały dwa dekanaty warszawskie: *Intra urbem* – obejmujący parafie miejskie, w skład którego weszła parafia św. Michała i *Extra urbem* – obejmujący parafie podmiejskie. Stan taki utrzymał się do 1947 r. kiedy to kard. Hlond podjął decyzję o utworzeniu na terenie Warszawy trzech dekanatów: Warszawa Północ, Warszawa Południe oraz Praga. Parafia znalazła się w składzie drugiego z nich. W 1952 r. abp S. Wyszyński zdecydował o podziale obszaru Warszawy na 8 dekanatów – wtedy został utworzony dekanat mokotowski, w składzie którego znalazła się parafia św. Michała, jako pierwsza parafia na Mokotowie, i pozostaje w nim mimo kilkukrotnych reform i zmian w składzie poszczególnych dekanatów. Do 1 grudnia 2012 r. dekanat mokotowski tworzyły parafie: św. Michała, św. Andrzeja Boboli, św. Szczepana, M. B. Anielskiej, Maryi Matki Kościoła, N.M.P. Matki Zbawiciela, po tej dacie w skład dekanatu mokotowskiego weszły także parafie: św. Kazimierza, św. Stefana i św. Maksymiliana Kolbego.

Kalendarium wydarzeń

8 IX 1853 – poświęcenie i położenie kamienia węgielnego kościoła w Mokotowie

8 IX 1856 – konsekracja kościoła p.w. Narodzenia NMP przez abpa Antoniego Melchiora Fijałkowskiego

1 VI 1862 – świątynię odwiedził abp metropolita Zygmunt Szczęśny Feliński (kanonizowany przez Benedykta XVI w Rzymie 11 października 2009 r.), który zainaugurował odprawianie 33-dniowego nabożeństwa do Serca Pana Jezusa

3 VII 1862 – abp Feliński zakończył odprawianie nabożeństw czerwcowych

30 XI 1862 – po raz pierwszy odezwał się dzwon noszący imiona „Xawery – Julia”

2 VI 1873 – 8 IX 1874 – z powodu remontu kościół jest zamknięty

1884 – świątynię odwiedził abp metropolita Wincenty Chościak-Popiel

IX 1893 – bp Ruskiewicz poświęcił nowy dzwon o imieniu „Św. Klara”

27 X 1894 – abp Winceny Chościak-Popiel i bp Kazimierz Ruskiewicz poświęcili nowo wzniesione kaplice

1896 – kościół uzyskuje prawo prowadzenia ksiąg metrykalnych

II 1898 – ustanowienie wikariatu przy kościele

26 XI 1899 – ks. J. Siemiec poświęcił kościół po przebudowie, a ks. F. Kaczyński, ufundowaną przez małżonków Stokowskich, figurę Chrystusa z dziećmi przed kościołem

20 VII 1902 - poświęcenie ołtarza i obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej

17 IX 1911 – konsekracja powiększonego kościoła przez bpa Kazimierza Ruskiewicza.

29 VI 1912 - odbyło się uroczyste wprowadzenie do kościoła obrazu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy

1 IX 1914 – rektor kościoła ks. Franciszek Kaczyński odszedł na emeryturę; nowymrektorem został ks. Karol Bliziński, dotychczasowy proboszcz parafii w Żyrardowie

6 II 1916 – z wizytą pasterską przybył abp metropolita Aleksander Kakowski, który m.in. poświęcił bibliotekę parafialną

IV 1916 – Mokotów został przyłączony do Warszawy

22 IV 1917 – uroczyste nabożeństwo z okazji jubileuszu 25-lecia kapłaństwa ks. K. Blizińskiego

20 XI 1917 – arcybiskup metropolita warszawski A. Kakowski wydał dekret erygujący parafię św. Michała Archanioła przy kościele Narodzenia NMP na Mokotowie

16 III 1919 – świątynię nawiedził i udzielił Sakramentu Bierzmowania Wizytator Apostolski ks. Achilles Ratti (od 1922 r. Ojciec Święty Pius XI)

- 1 XI 1924** – poświęcenie dzwonnicy z trzema dzwonami i zegarem elektrycznym przez bpa Stanisława Galla
- 4 XI 1928** – do kościoła przybył ks. kard. Aleksander Kakowski by poświęcić przebudowaną kaplicę M.B. Częstochowskiej i kaplicę pogrzebową w dolnym kościele
- IX 1930** – ks. proboszcz K. Bliziński ufundował nowe tabernakulum z brązu złoczonego (istnieje do dziś)
- 27 V 1933** – ks. kard. A. Kakowski dokonał wizytacji kanonicznej parafii
- IV 1937** – po śmierci ks. K. Blizińskiego (1 IV) nowym proboszczem parafii kard. A. Kakowski mianował ks. Jana Szmigielskiego
- 17 I 1943** – łapanki niemieckie na ulicach Warszawy. Zatrzymywano ludzi wychodzących z niedzielnych nabożeństw, także przed kościołem św. Michała
- 23 VIII 1944** – zbombardowanie kościoła przez lotnictwo niemieckie
- 2 IX 1944** – po południu; doszczętne zniszczenie kościoła na skutek powtórnego zbombardowania

1933 r. Wizytacja kanoniczna parafii św. Michała w Warszawie. — 27 maja r. b. o godz. 4-ej po południu przybył J. Em. Ks. Kardynał Kakowski do kościoła parafialnego św. Michała na Mokotowie, celem dokonania tam wizytacji kanonicznej. Na przybycie Najdosławniejszego Wizytatora zgromadziły się liczne delegacje szkół średnich i powszechnych ze sztandarami i tysięczne rzesze wiernych. W imieniu parafian wygłosił w podniosłych słowach przemówienie powitalne hr. Władysław Sołtan, prezes Polskiej Macierzy Szkolnej, b. wojewoda warszawski. Sprawozdanie o stanie parafii wygłosił miejscowy proboszcz ks. kanonik Karol Bliziński, który od 1 września 1914 roku gorliwie pracuje w parafii mokotowskiej. W ostatnich latach główną uwagę zwrócił on w swej pracy pasterskiej na zorganizowanie Akcji Katolickiej, by przeciwdziałać agitacji komunistów i innych wywrotowców społecznych. Parafianie mokotowscy przywiązani są do wiary ojców

Fragment sprawozdania z wizytacji parafii przez kard. Kakowskiego.

(Wiad. Arch. Warsz. 1933 r.)

- IX – XI 1945** – budowa prowizorycznego kościoła (murowanego)
- 2 XII 1945** – ks. infułat Zygmunt Choromański poświęcił prowizoryczny kościół
- 22 II 1947** – na terenie parafii, przy ul. Narbutta zamieszkał kard. A. Hlond, arcybiskup warszawski i Prymas Polski (mieszkał tu do śmierci w 1948 r.)
- 1947** – prawdopodobnie w kwietniu kościół odwiedził kard. August Hlond (*Tyg. Warsz. 44/1947*)
- 21 X 1947** – w uroczystościach pogrzebowych zmarłego w dn. 17 października proboszcza ks. J. Szmigielskiego, wziął udział kard. Hlond z biskupami warszawskimi
- 30 XI 1947** – po śmierci ks. prałata Szmigielskiego probostwo obejmuje ks. Stefan Piotrowski
- 21 X 1948** – o 10⁴⁰ z kościoła wyruszyła procesja z Wiatykiem do chorego kard. Hlonda, do szpitala ss. Elżbietanek
- 31 I 1949** – powstaje parafia św. Szczepana; odłączenie od parafii obszaru na północ od ul. Madalińskiego (20 II)
- 8-15 V 1949** – parafialne przygotowanie do intronizacji Serca Jezusowego
- 17 IX 1949** – rozpoczęcie pierwszych po wojnie misji parafialnych, które prowadzili oo. dominikanie
- 2 X 1949** – poświęcenie dzwonnicy przez ks. abpa Stefana Wyszyńskiego
- 27 XI 1949** – po raz pierwszy została odprawiona Msza św. niedzielna wieczorna (o godz. 19). Msze wieczorne odprawiano tylko w 8 kościołach Warszawy. Na wieczorną Komunię św. trzeba było uzyskać pozwolenie od swojego spowiednika (od północy obowiązywał post eucharystyczny)
- 11 III 1950** – odłączenie od parafii obszaru pomiędzy ulicami: Słoneczną i Belwederską (30 IV, do par. św. Kazimierza)
- IX 1950** – rozpoczęcie prac przy budowie nowego kościoła
- 11 X 1951** – poświęcenie wykopu pod fundamenty przez dziekana ks. S. Mystkowskiego
- 8 XII 1951** – poświęcenie kamienia węgielnego przez Prymasa ks. abpa S. Wyszyńskiego
- 16 XI 1952** – nabożeństwo dla dzieci i młodzieży z udziałem ks. abpa S. Wyszyńskiego, który też udzielił Sakramentu Bierzmowania
- 1 I 1953** – powstaje parafia św. Andrzeja Boboli; odłączenie od parafii obszaru na zachód od ul. Wołoskiej
- 13 I 1957** – ks. Prymas kard. S. Wyszyński wygłosił słowo pasterskie

- 1957** – po raz pierwszy nabożeństwa Wielkiego Tygodnia odprawione zostały w godzinach wieczornych
26 VIII 1957 – odnowienie Ślubów Narodu Polskiego w rocznicę ślubowania na Jasnej Górze
5-6 X 1957 – nawiedzenie przez kopię obrazu M. B. Częstochowskiej (tzw. Obraz Nawiedzenia pielgrzymujący po całej Polsce). Przez trzy poprzedzające dni nauki przygotowawcze dla wiernych
19 XII 1958 – pierwsza Msza św. w kaplicy Matki Bożej
21 XI 1959 – poświęcenie części wschodniej nowego kościoła przez ks. Prymasa S. Wyszyńskiego
28 XI – 7 XII 1959 – misje parafialne prowadzone przez benedyktynów tynieckich
IV 1960 – rozbiórka tzw. kościoła prowizorycznego
16 X 1960 – wprowadzenie niedzielnej Mszy św. dla młodzieży w kaplicy M. B. o godz. 8³⁰
28 IX 1962 – intronizacji wiernej kopii obrazu M. B. Częstochowskiej (tzw. „główki Maryi”), namalowanej przez prof. Leonarda Torwirta, do kaplicy Matki Bożej dokonał ks. Prymas kard. S. Wyszyński

Kard. Stefan Wyszyński święci wschodnią część nowego kościoła.
21 listopada 1959 r.
(z archiwum parafii)

- 13 XI 1962** – noc czuwania soborowego
3 III 1963 – pierwsza Msza św. w dolnym kościele – dla dzieci o 11⁰⁰ (od tego dnia zawsze w niedzielę)
23 XI 1964 – soborowy dzień modlitwy w parafii
23 XI 1965 – oddanie parafii w opiekę Matce Bożej
1 I 1966 – odłączenie od parafii obszaru na zachód od Al. Niepodległości, pomiędzy ulicami Dąbrowskiego i Madalińskiego (do par. św. Andrzeja Boboli)
28 III 1966 – kard. S. Wyszyński wygłasza kazanie związane z 1000-leciem chrztu Polski
14 – 17 IV 1966 – parafialne uroczystości Tysiąclecia Chrztu Polski
31 X 1966 – dekret księdza Prymasa Wyszyńskiego o zmianie wezwania kościoła na tożsamy z tytułem parafii czyli św. Michała Archanioła
16 XI 1966 – w uroczystość Matki Bożej Ostrobramskiej ks. Prymas kard. Stefan Wyszyński dokonał konsekracji kościoła pod nowym wezwaniem św. Michała (godz. 17.00)
25 V 1967 – po kilkuletniej przerwie spowodowanej restrykcyjnymi zarządzeniami władz parafialna procesja Bożego Ciała znów wyszła na ulice Mokotowa
2 XI 1967 – poświęcenie epitafium ku czci poległych w latach II wojny światowej 1939 – 1945 (g. kościół)
16 - 20 XI 1967 – obchody 50-lecia parafii, na które w ostatnim dniu przybył ks. kard. Prymas S. Wyszyński. O g. 17 spotkał się z młodzieżą i dziećmi, zaś o g. 18 wziął udział w nabożeństwie i wygłosił słowo pasterskie
19 V 1968 – po raz pierwszy odprawiona została niedzielna Msza św. o godzinie 21
23 XI 1968 – delegacja parafii udała się na Dni Modlitwy na Jasnej Górze
26 I 1969 – podczas Mszy św. o godz. 13 ks. kard. Prymas S. Wyszyński wygłosił słowo pasterskie o swoim pobycie w Rzymie
22 II 1970 – ks. Prymas kard. S. Wyszyński wygłosił słowo pasterskie „W obronie wartości krzyża”
9 -16 VIII 1970 – nowenna przygotowawcza do ogłoszenia M. B. Łaskawej patronką Warszawy (dekret Pawła VI)

- XII 1970** – wprowadzenie na stałe liturgii w języku polskim. W niedzielę o 8⁰⁰ pozostaje Msza św. łacińska
- 7 III 1971** – podczas Mszy św. o godz. 13 ks. kard. Prymas wygłosił kazanie wielkopostne
- 20 II 1972** – w czasie Mszy św. odprawionej przez ks. J. Chowańczaka ks. Prymas kard. S. Wyszyński wygłosił słowo pasterskie tematycznie związane z Wielkim Postem
- 4 II 1973** – uroczystości jubileuszu 50-lecia kapłaństwa ks. prałata S. Piotrowskiego – proboszcza parafii i Wikariusza Generalnego archidiecezji
- 21 X 1973** – podczas nabożeństwa w rocznicę oddania parafii Matce Bożej w opiekę wmurowano w kaplicy M. B. milenijny Akt Oddania Polski Matce Bożej w Opiekę
- 10 III 1974** – na Mszy św. o godz. 13 ks. Prymas kard. S. Wyszyński wygłosił słowo pasterskie
- 23 II 1975** – w kościele rozpoczęły służbę organy odkupione od PSM w Lublinie
- 16 III 1975** – ks. Prymas kard. S. Wyszyński wygłosił kazanie „Program walki o życie narodu”
- 1975** – Maria Hiszpańska-Neumann wykonała w dolnym kościele Drogę Krzyżową
- 10 X 1976** – poświęcenie kaplicy św. Józefa
- IX 1978** – zakończenie prac przy posadzce w nawach i kaplicach
- XI 1978** – zakończenie prac w kaplicy św. Antoniego
- 5 XI 1978** – wizytacja kanoniczna parafii przez ks. Prymasa kard. S. Wyszyńskiego. Była to ostatnia wizyta w kościele ks. Prymasa. Ks. Prymas wygłosił kazanie do młodzieży „Droga do wielkości” oraz do dorosłych „Jak parafia ma pomagać Ojcu Świętemu”
- 30 I 1979** – otwarcie wystawy fotografii R. Rzepeckiego pt. „Mamy Papieża”
- 23-25 XI 1979** – pierwsze Warszawskie Spotkania z Muzyką Religijną
- 3 - 5 IV 1981** – drugie nawiedzenie parafii przez kopię Cudownego Obrazu M. B. Częstochowskiej. Przed nawiedzeniem misje prowadzili oo. jezuici
- 26-29 XI 1981** – drugie Warszawskie Spotkania z Muzyką Religijną
- 1 I 1982** – odłączenie od parafii obszaru na południe od ulicy Woronicza (do par. Maryi Matki Kościoła)
- 7 III 1982** – wizyta ks. Prymasa abpa J. Glempa, który wygłosił słowo pasterskie
- 20 II 1983** – uroczystości jubileuszu 60-lecia kapłaństwa ks. prałata S. Piotrowskiego – proboszcza parafii i Wikariusza Generalnego archidiecezji
- 6 III 1983** – wizyta ks. Prymasa kard. J. Glempa, który w słowie pasterskim podjął problem nawrócenia i pojednania z Chrystusem oraz wezwał do ochrony życia i do szacunku wobec bliźnich
- 1 IX 1983** – odłączenie od parafii obszaru na zachód od ulicy Wejnerta i Al. Niepodległości pomiędzy ulicami Woronicza i Odyńca (do par. M.B. Anielskiej)
- 3 II 1984** – ze względu na wiek i stan zdrowia ustąpił dotychczasowy proboszcz ks. prałat S. Piotrowski. Nowym proboszczem został mianowany ks. Jerzy Chowańczak – wikariusz parafii od 1958 roku, a od września 1981 r. wikariusz z prawem następstwa.
- 10 III 1985** – wizyta ks. kard. J. Glempa, który wygłosił słowo pasterskie
- 3 IX 1986** – w związku z odejściem ks. J. Chowańczaka do WMSD, stanowisko proboszcza objął ks. Józef Hass – w latach 70. wikariusz parafii, później pracownik Kurii Metropolitalnej i Episkopatu Polski
- 21 IX 1986** – ks. bp Wł. Miziołek wprowadza ks. J. Hassa na urząd proboszcza
- 16 XI 1986** – 20-lecie konsekracji kościoła; wizyta ks. Prymasa kard. J. Glempa, który wygłosił słowo pasterskie. Od 3 XI odbywały się misje parafialne prowadzone przez ks. Br. Dembowskiiego
- 30 XI - 1 XII 1986** – wizytację kanoniczną przeprowadził ks. bp Kazimierz Romaniuk
- I 1987** – wznowiona została systematyczna wizyta duszpasterska parafian (tzw. kolęda)
- 21 III 1987** – odłączenie od parafii obszaru na zachód od al. Niepodległości, pomiędzy ulicami Odyńca i Dąbrowskiego (do par. św. Andrzeja Boboli)
- 1-3 VI 1987** – duchowe przygotowanie parafii do Kongresu Eucharystycznego i III pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny: sympozjum prowadzone przez T. Krawczuka, ks. prof. A. Frankowskiego i ks. Jerzego Chowańczaka

Wizyta ks. Prymasa J. Glempa
w 20. rocznicę konsekracji kościoła
16 listopada 1986 r.
(z archiwum parafii)

- 26 VII 1987** – zakończenie prac przy nowej kruchcie
29 XI 1987 – rozpoczęcie nawiedzenia rodzin przez obraz M. B. Częstochowskiej
28 II 1988 – wizyta ks. Prymasa kard. J. Glempa, który w słowie pasterskim poruszył problem godności ludzkiej i fundamentalnych praw człowieka, w szczególności prawa do wolności wyznania
10 V - 25 IX 1988 – prace przy elewacji wież wg projektu architekta Wł. Pieńkowskiego
5 III 1989 – wizyta ks. Prymasa kard. J. Glempa, który wygłosił słowo pasterskie
14 V oraz **11 XI 1990** – parafia otrzymuje na własność teren pod budowę nowego budynku parafialnego oraz teren kościoła i budynku plebanii
27 VII 1990 – w przededniu wigilii swoich 90. urodzin zmarł ks. infułat S. Piotrowski, proboszcz parafii w latach 1947-1984, budowniczy nowego kościoła. Uroczystość pogrzebowa odbyła się 1 sierpnia pod przewodnictwem ks. Prymasa J. Glempa
27 X 1991 – bp K. Romaniuk poświęcił i wmurował kamień węgielny nowego budynku parafialnego
30 XI 1991 – uroczystości 25-lecia konsekracji kościoła - uroczysta Msza św. koncelebrowana pod przewodnictwem Nuncjusza Apostolskiego ks. abpa Józefa Kowalczyka
4 VI 1992 – jubileusz 25-lecia kapłaństwa ks. proboszcza J. Hassa. Kazanie bpa W. Miziołka
27 VII 1992 – bp B. Dąbrowski poświęcił tablicę upamiętniającą ks. infułata S. Piotrowskiego
14 - 15 IX 1992 – wizytację kanoniczną przeprowadził bp Marian Duś
8 XII 1992 – ks. kan. J. Hass mianowany dziekanem dekanatu Warszawa-Mokotów
29 IX 1993 – święto patronalne z udziałem ks. Prymasa kard. J. Glempa
19 V 1995 – uroczystość pogrzebowa byłego proboszcza ks. prałata J. Chowańczaka (zm. 17 V) zgromadziła bardzo wielu kapłanów i rzesze wiernych. Przewodniczyli biskupi St. Kędziora i M. Duś
20 VI 1996 – Wieczernik - uroczysta Msza święta koncelebrowana pod przewodnictwem ks. bpa Władysława Miziołka, z okazji 25-lecia pracy w parafii ks. proboszcza J. Hassa i 25-lecia kapłaństwa ks. Władysława Jabłońskiego – prefekta liceum Św. Augustyna
4 X 1996 – nawiedzenie przez figurę Matki Bożej Fatimskiej. Procesja od kaplicy oo. Karmelitów do kościoła. Obecny był ks. Prymas J. Glemp, który wygłosił słowo pasterskie
12 III 1997 – pierwsza wielkopostna Droga Krzyżowa ulicami parafii
17 V 1997 – w drugą rocznicę śmierci ks. J. Chowańczaka ks. proboszcz poświęcił tablicę pamiątkową
29 IX 1997 – nową plebanię poświęcili biskupi warszawscy: ks. Prymas kard. J. Glemp, bp M. Duś i bp P. Jarecki; uroczysta koncelebra
10 - 17 X 1999 – misje przygotowujące do Roku Wielkiego Jubileuszu prowadzili oo. redemptoryści; 14 X do kościoła przybył Obraz Jezusa Miłosiernego
29 IX 2000 - święto patronalne z udziałem ks. Prymasa kard. J. Glempa, który poświęcił odnowioną figurę P. Jezusa z dziećmi na dziedzińcu kościelnym
14 IV 2002 – zakończenie wizytacji kanonicznej przeprowadzonej przez ks. bpa Tadeusza Pikusa
29 IX 2002 – ks. Prymas kard. J. Glemp poświęcił Drogę Krzyżową i nowe oświetlenie w górnym kościele
29 IX 2003 – ks. proboszcz poświęcił nowo zbudowaną kaplicę Miłosierdzia Bożego
IX 2004 – remont wnętrza kościoła (malowanie)
3 III 2005 – ks. Prymas kard. J. Glemp poświęcił nowe dzwony
11 VI 2005 – w uroczystościach 100-lecia liceum im. T. Reytana uczestniczył ks. Prymas J. Glemp

- 29 IX 2005** – ks. proboszcz poświęcił odrestaurowaną dzwonnice z nowymi dzwonami
13 VI 2006 – ostatnia wizyta ks. Prymasa kard. J. Glempa jako metropolity warszawskiego; udzielenie Sakramentu Bierzmowania
4 VI 2007 – uroczysta Msza św. koncelebrowana z okazji 40-lecia kapłaństwa ks. prałata J. Hassa, pod przewodnictwem ks. abpa metropolity Kazimierza Nycza
22 IX 2007 – sesja historyczna z okazji 90-lecia parafii. Otwarta została wystawa obrazująca dzieje kościoła i parafii oraz zaprezentowana strona internetowa parafii
30 X 2007 – wizytację kanoniczną przeprowadził ks. bp Piotr Jarecki
18 XI 2007 – uroczysta Msza św. koncelebrowana pod przewodnictwem ks. abpa metropolity K. Nycza z okazji 90 rocznicy erygowania parafii św. Michała Archaniola

Uroczysta Msza święta w 90.
rocznicę erygowania parafii
św. Michała
18 listopada 2007 r.
(fot. A. J. Szymański)

- 29 IX 2009** – poświęcenie figury patrona parafii św. Michała Archaniola
18 IV 2010 – Msza św. w intencji ofiar zbrodni katyńskiej i tragicznie zmarłych 10 kwietnia w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem (prezydenta L. Kaczyńskiego z małżonką oraz m.in. ks. prof. R. Rumianka, ks. A. Kwaśnika i aktora J. Zakrzewskiego); po Mszy św. koncert
14 IX 2010 – pierwsze czuwanie modlitewne za Kościół prześladowany (w Wietnamie) zorganizowane przez Pomoc Kościołowi w Potrzebie
25 IX 2010 – „Noc świadectw” od godz. 19 do 23
29 IX 2010 – poświęcenie pawilonu księgarni św. Michała
23 I 2011 – rozpoczęcie przygotowań do Misji parafialnych
28 V 2011 – Msza św. w 30-tą rocznicę śmierci ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego. Z tej okazji Nowenna przed Zesłaniem Ducha Św. (5-12 VI) została przygotowana w oparciu o teksty kazań Prymasa. Niewielka wystawa planszowa zilustrowała życie i działalność Prymasa
5 IX 2011 – jubileusz 40-lecia pracy w parafii (w tym 25 lat jako proboszcza) ks. prałata J. Hassa; uroczysta Msza św. koncelebrowana
8 – 16 X 2011 – misje parafialne prowadzone przez oo. Redemptorystów
10 XI – 2 XII 2011 – ciężka choroba ks. proboszcza i pobyt w szpitalach w Kutnie i Warszawie
5 I 2012 – poświęcenie kaplicy bł. Jana Pawła II, w miejscu kaplicy chrzcielnej, przez metropolitę warszawskiego kard. K. Nycza
15 IV 2012 – poświęcenie tabernakulum na relikwiarz i umieszczenie w nim na stałe relikwiarza bł. Jana Pawła II
21 IV 2012 – druga „Noc świadectw”
6 – 7 V 2012 – wizytacja kanoniczna parafii przez metropolitę warszawskiego - kard. Kazimierza Nycza
24 IV 2012 – w ramach II Kongresu Akcji Katolickiej AW odprawiona była Msza św. z błogosławieństwem relikwiami Jana Pawła II, a po niej wykład prof. Żaryna „Katolicy świeccy wobec wyzwań współczesności”
28 V 2012 – uroczysta koncelebra z okazji dwudziestej rocznicy święceń kapłańskich księży z rocznika ks. A. Pawelskiego, której przewodniczył bp M. Solarczyk z diecezji warszawsko-praskiej

- 29 VII 2012** – pierwsze comiesięczne nabożeństwo przez wstawiennictwo i z ucałowaniem relikwii bł. Jana Pawła II
- 15 VIII 2012** – powtórne poświęcenie obrazu M. B. Częstochowskiej po konserwacji
- 24 - 29 IX 2012** – obchody 50. rocznicy intronizacji obrazu M. B. Częstochowskiej. Na zakończenie uroczysta koncelebra z Aktem Zawierzenia Parafii Matce Bożej, której przewodniczył ks. kard. K. Nycz
- 18 – 21 XI 2012** – odnowienie misji parafialnych z roku 2011
- 15 XII 2012** – uroczystości pogrzebowe ks. prof. R. Rumianka – b. rektora UKSW (powtórne po wykryciu zamiany ciał w pierwszym pogrzebie w 2010 r.) zgromadziły kilkudziesięciu kapłanów, senat, pracowników i studentów UKSW. Przewodniczył ks. bp M. Duś w asyście ks. infułatów G. Kałwarczyka i S. Kura. Wśród koncelebransów byli m. in. ks. prałat J. Hass, ks. prałat W. Kądziała, ks. prof. S. Dziekoński – rektor UKSW oraz ks. prof. H. Skorowski – poprzedni rektor UKSW
- 21 IV 2013** – ks. proboszcz, w obecności rodziny Zmarłego, poświęcił tablicę upamiętniającą ks. prof. R. Rumianka
- 11 V 2013** – trzecia „Noc świadectw”
- 30 VI 2013** – ks. prałat J. Hass zakończył prawie 27-letnią posługę proboszcza parafii i przeszedł na emeryturę. Stanowisko proboszcza objął ks. kan. J. Konarski
- 2-3 X 2014** – nawiedzenie parafii przez peregrynującą po Polsce kopię jasnogórskiego wizerunku M.B. Częstochowskiej
- 11 II 2015** – bp J. Górzynski dokonał poświęcenia siedziby Akcji Katolickiej AW w budynku starej plebanii
- 30 V 2015** – piąta „Noc świadectw”
- 19-20 XI 2016** – uroczystości jubileuszu 50-lecia konsekracji kościoła połączone z Aktem Przyjęcia Jezusa Chrystusa za Króla i Pana
- 27 V 2017** – siódma „Noc świadectw”
- 4 VI 2017** – uroczysta Msza św. jubileuszowa z okazji 50-lecia kapłaństwa byłego proboszcza ks. prałata J. Hassa
- 16–18 VI 2017** – nawiedzenie kopii figury św. Michała Archanioła z Gargano
- 17–19 XI 2017** – obchody jubileuszu stulecia parafii. Uroczysta Msza św. koncelebrowana pod przewodnictwem kard. K. Nycza

Msza św. w stulecie parafii.
19 listopada 2017 r.
(fot. A. J. Szymański)

- 28 V 2018** – 30. rocznica kapłaństwa ks. proboszcza J. Konarskiego; uroczysta Msza św. koncelebrowana przez kapłanów, którzy wtedy otrzymali Sakrament Kapłaństwa
- 8 VI 2018** – o godz. 15 ks. proboszcz poświęcił nowy krzyż na ulicy Dworkowej. W poświęceniu wzięła udział grupa parafian
- 2 IX 2018** – zmiana granic parafii (zmniejszenie terytorium) ...Dworkowa - Puławska – Olesińska – Różana – Al. Niepodległości...
- 15 VIII 2019** – ks. proboszcz poświęcił kapliczkę M. B. na terenie przy nowej plebanii
- 28 IX 2019** – dziewiąta „Noc świadectw”

- 29 IX 2019** – odsłonięcie i poświęcenie tablicy ku czci Powstańców Warszawskich w 75. rocznicę Powstania Warszawskiego
- 13 III 2020** – w związku z ogłoszeniem przez władze stanu epidemii koronawirusa covid-19 nastąpiło ograniczenie liczebności wszystkich zgromadzeń, w tym także religijnych, do 50 osób, a w następnym tygodniu do 5 osób. Kościół św. Michała, podobnie jak inne, opustoszał. Odprawianie Mszy św. i nabożeństw nie zostało wstrzymane. Odwołane zostały rekolekcje wielkopostne i uliczna Droga Krzyżowa. Uruchomione zostały transmisje internetowe Mszy św. na kanale *youtube*.
- 19 IV 2020** – zwiększenie liczby wiernych uczestniczących w liturgiach do 1 osoby/15m² powierzchni kościoła, a po miesiącu do 1 osoby/10m²
- 17 V 2020** – w 25. rocznicę śmierci ks. Jerzego Chowańczaka ks. inf. Jan Sikorski odprawił Mszę św. i wygłosił wspomnieniowe kazanie
- 30 V 2020** – cofnięcie ograniczeń liczby wiernych w kościołach. Procesja Bożego Ciała (11 VI) ulicami parafii nie odbyła się z powodu epidemii
- 26 IX 2020** – dziesiąta „Noc Świadectw”
- X 2020** – w związku z rozwojem epidemii wprowadzono powtórne ograniczenia liczby wiernych w kościołach: 1 osoba na 15 m²
- 22 XI 2020** – wizytacja parafii przeprowadzona przez ks. bpa P. Jareckiego, który podczas Mszy św. o godz. 10³⁰ i 12 wygłosił homilie, a o godz. 13 sprawował Mszę św. z udziałem Parafialnego Oddziału Akcji Katolickiej
- 25 V 2021** – zawierzenie parafii Niepokalanemu Sercu Maryi
- VI 2021** – poluzowanie obostrzeń epidemicznych w kościołach do 50%, a następnie do 75% wypełnienia
- 25 IX 2021** – jedenasta „Noc Świadectw”
- 29 XI 2021** – rozpoczęcie spotkań synodalnych „o synodalności Kościoła”
- XII 2021** – ponowne wprowadzenie obostrzeń do 30% wypełnienia – obowiązywały do marca 2022
- 1 I 2022** – inauguracja comiesięcznych spotkań biblijnych pod hasłem „Przeczytaj z nami Pismo Święte w 365 dni”
- 25 IV 2022** – spotkanie podsumowujące spotkania synodalne
- 24 IX 2022** – dwunasta „Noc świadectw”
- 1 I 2023** – uruchomienie dwóch sekcji organów sprowadzonych z parafii w Wimbledonie (Londyn)
- 23 IX 2023** – trzynasta „Noc świadectw”

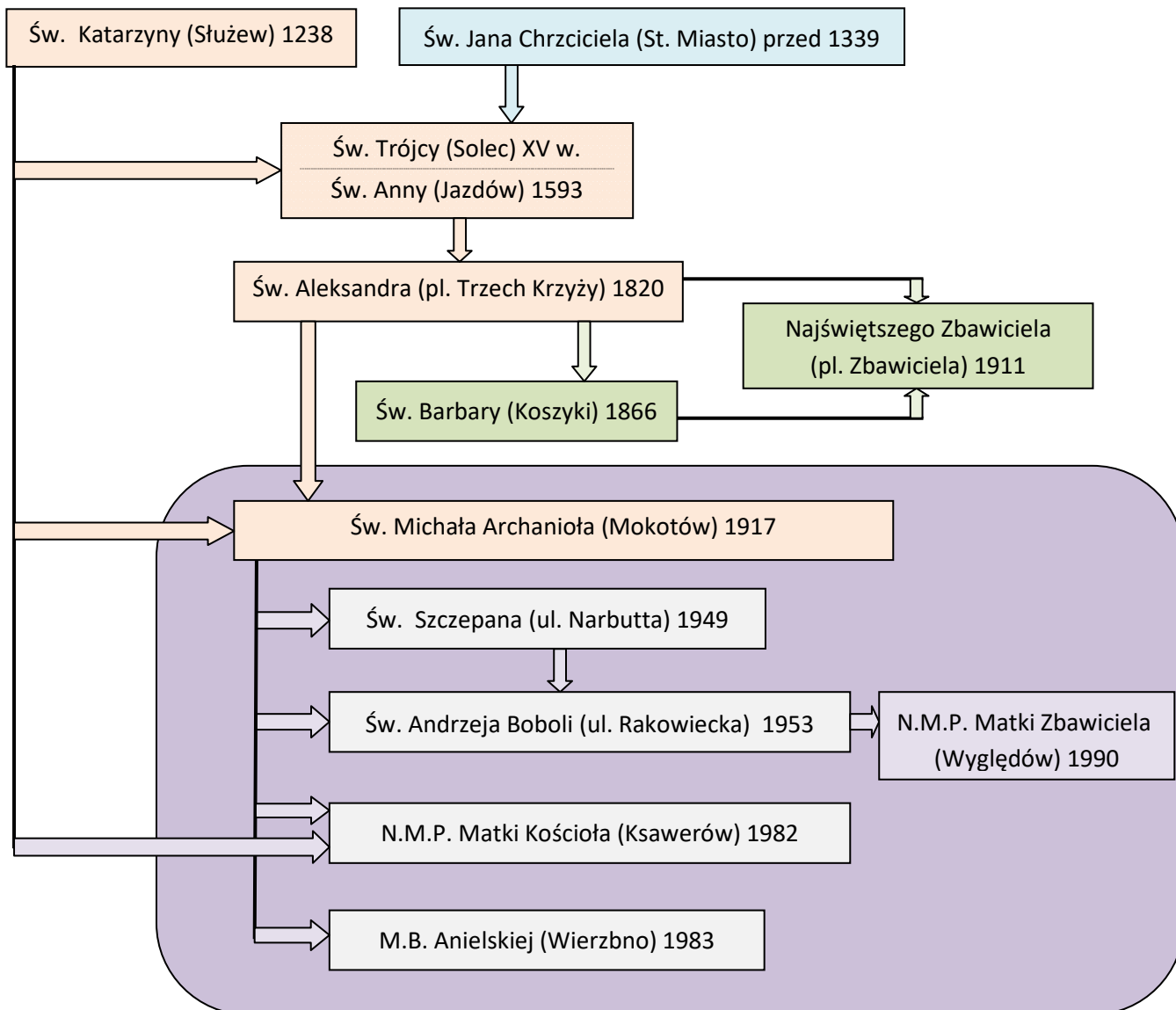

Bibliografia:

- Bartelski L. – Mokotów 1944, Wyd. MON, Warszawa 1986
- Bartoszewicz J. – Kościoły warszawskie rzymsko-katolickie opisane pod względem historycznym, Warszawa 1855 (repr. Wyd. Michalineum, 1988)
- Bartoszewski W. – 1859 dni Warszawy, Znak, Kraków 1984
- Bliziński K., ks. – Informator parafii Św. Michała, Warszawa 1935
- Dokumenty dot. kaplicy WTD (Rakowiecka 21) – spuścizna po ks. J. Zdunku, ob. w Archiwum Arch. Warsz.
- Elenchus Cleri... Archidiecezje Varsaviensis 1860, 1881, 1888, 1899, 1901, 1902, 1903, 1908, 1909, 1912, 1913, 1914, 1918, 1919, 1921 do 1934.
- Gołos J. – Warszawskie organy t. 1-3, Fundacja Artibus, 2003
- Kalwarczyk G. ks. – Przewodnik po parafiach i kościołach archidiecezji warszawskiej t.2, Parafie warszawskie, Oficyna „Adam”, Warszawa 2015
- Katalog kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej 1935 do 1939, 1946, 1948, 1952
- Kocyk J. – Relacja dot. zespołów muzycznych (2007) (w posiadaniu autora)
- Kościoły Warszawy, Rada Prymasowska Budowy Kościołów Warszawy, Warszawa 1982
- Kroniki parafialne:
- Historia kościoła 1853-1947
  - Kronika parafii św. Michała (1853-1947, ks. S. Piotrowski, zał. 1952, nie kontynuowana)
  - Działalność Caritas 1948-1963
  - Kronika parafii 1948-1968
  - Praca duszpasterska 1948-1968
  - Budowa nowego kościoła 1950-1968
  - Kronika parafii 1967-1968
  - Kronika parafii 1968-1978
  - Kronika parafii 1986-2013 (ks. J. Hass)
- Księgi metrykalne parafii
- Kwiatkowsky M. I. i M. – Historia Warszawy XVII-XX wieku, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006
- Majdowski A. – Kościół Narodzenia NMP na Mokotowie, Neriton, Warszawa 1994
- Materiały dostarczone przez grupy w związku z wystawą na 90-lecie parafii (2007)
- Parafialne druki ulotne i obrazki pamiątkowe (zbiór autora)
- Podlewski S. – Wierni Bogu i Ojczyźnie, IPiW Novum, Warszawa 1982
- Prasa XIX – XX w.: Gazeta Warszawska, Kurier Warszawski, Tygodnik Illustrowany, Przegląd Katolicki
- Prasa XX w.: Gazeta Ludowa, Tygodnik Warszawski, Słowo Powszechne, Życie Warszawy, Stolica
- Roczniki Archidiecezji Warszawskiej 1958, 1966, 1973, 1990
- Strona internetowa Zgromadzenia Franciszkanek od Cierpiących (2012)
- Strona internetowa wspólnoty Viatores (2012)
- Strony internetowe diecezji warszawsko-praskiej
- Strony internetowe parafii św. Michała
- Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie 1911 – 1989
- Wizowa T. – Zapach wojny. Relacja z Powstania Warszawskiego. W drodze nr 8(252), 1994 r.
- Wspomnienia z Powstania Warsz. s. Jozafaty FMM - Zofii Szeptyckiej (strony internetowe FMM - 2012)
- Wyszyński S., kard. – Pro memoria. Zapiski z lat 1948 – 1949 i 1952 – 1953; Soli Deo, Apostolicum, 2007
- Wyszyński S. kard. – Pro memoria. T.IV 1956-1957 .....T.IX 1962, T.XII 1965; IPN, UKSW 2019-2022
- Wyszyński S., kard. – W sercu stolicy; Soli Deo, IW Pax, Warszawa 2000

Aneks 1

Drzewo genealogiczne parafii Górnego Mokotowa w Warszawie

Uwaga: według informacji zawartych w książce ks. G. Kalwarczyka „Przewodnik po kościołach i parafiach Archidiecezji warszawskiej. Tom 2. Parafie Warszawskie.” Oficyna Adam, 2016, parafia na Solcu była filią parafii katedralnej św. Jana.

Aneks 2

Teksty najważniejszych dokumentów

Akt erekcyjny kościoła Narodzenia N. M. P. w Mokotowie, 8 września 1853 r.

Ku wiecznej rzeczy pamięci. Dnia 8 miesiąca Września 1853 r. od NARODZENIA CHRYSYUSA, w Uroczystość NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY i pod tytułem tejże Uroczystości, założony został we wsi Mokotowie, kamień węgielny pod budowę tego Domu BOŻEGO. Działo się to za błogosławienia PANOWANIA NAJJAŚNIEJSZEGO MIKOŁAJA I-go CESARZA Wszech Rossji Króla Polskiego, i za NAMIESTNICTWA w Królestwie Polskim JO. XSIĘCIA WARSZAWSKIEGO, Hrabia PASKIEWICZA Erywańskiego, oraz za sprawowania Urzędu Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, przez JW. Jenerała Lejtnanta Jana Wikińskiego.

Pierwszą cegłę kamienia węgielnego położyć raczył osobiście JO. XSIĄŻĘ WARSZAWSKI, Hrabia PASKIEWICZ Erywański, NAMIESTNIK KRÓLESTWA.

Aktu zaś religijnego założenia i poświęcenia kamienia węgielnego, z mocy decyzji JW. Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, Biskupa Hermopolitańskiego, Administratora Archi-Diecezji Warszawskiej, dopełnił JW. JX. Mateusz Naruszewicz, Kanonik, Dziekan Warszawski, Sędzia Pokoju Okręgu i m. Warszawy, Proboszcz Parafii Śgo Aleksandra.

Grunt pod ten Przybytek PAŃSKI, darował poprzedni Dziedzic przyległej posiadłości w Mokotowie, Królikarnią zwanej, ś. p. Xsiażę Michał Radziwiłł; następny zaś Dziedzic tejże posiadłości, JW. Xawery Pusłowski z dostojną Małżonką swoją, Julją z Xsiażąt Druckich-Lubeckich, przeznaczył wieczysty fundusz, po rubli srebrnych 300 rocznie, na utrzymanie stałego Kapelana, jako też przyłożył się w znacznej wysokości do kosztów budowy. Inni zaś Obywatele i Mieszkańcy Mokotowa, tak w materiałach jako też i w gotowiznie, chętne ofiary złożyli ku wzniesieniu tego Domu BOŻEGO, wedle planów ułożonych przez Architekta Ignacego Leopolda Essmanowskiego.

Kurier Warszawski 1853 r., nr 235, str. 1141

Akt erekcyjny kościoła św. Michała Archaniola na Mokotowie, 8 grudnia 1951 r.

W dniu dzisiejszym – ósmym grudnia tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego pierwszego roku, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny,

- gdy Kościołem Powszechnym rządzi Namiestnik Chrystusa – Ojciec Święty PIUS XII,
- gdy Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej jest Bolesław BIERUT,
- gdy Ordynariuszem Warszawskim jest Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński i Warszawski Stefan WYSZYŃSKI, Prymas Polski,
- gdy Administratorem parafii Św. Michała jest ksiądz Stefan PIOTROWSKI, pełniący jednocześnie obowiązki Naczelnego Wizytatora nauczania religii w archidiecezji,
- gdy przewodniczącym powołanego z pośród parafian Komitetu Budowy Kościoła jest Bolesław PIASECKI, publicysta, a wiceprzewodniczącymi – Jerzy ZAWIEYSKI, pisarz i ks. Wincenty MARTUSIEWICZ, prefekt szkół,

został położony kamień węgielny świątyni pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.

Świątynia ta, jako kościół parafialny Parafii Św. Michała, wznosi swoje mury na rozszerzonym terenie zabudowania z zachowaniem linii osi dawnego kościoła.

W dotychczasowej budowie nowego Domu Bożego, gorliwą a bezinteresowną pracą, liczne rzesze parafian przyczyniły się do chwały Przybytku Pańskiego.

Chwale tej z talentu myśli i cnoty dobrej woli ofiarę swą złożyli:

Inż. Arch. Władysław PIENKOWSKI – projektem architektonicznym i jej rozplanowania przestrzennego,

Inż. Konstanty JANKOWSKI

Inż. Jerzy JELIŃSKI – projektem konstrukcji świątyni i rozplanowania jej budowy,

Inż. Józef KAMLER – projektem instalacji wodociągowo-kanalizacyjnej,
Inż. Wiktor KAMLER – projektem instalacji ogrzewania,
Inż. Jerzy GROCHOWSKI - projektem instalacji elektrycznej,
Inż. Arch. Janina CZERWIŃSKA – współpracą architektoniczną,
Inż. Waław SZYMAŃSKI – pracami pomiarowymi,
Inż. Arch. Władysław TOMASZEWSKI – kierownictwem technicznym budowy świątyni,
Inż. Stanisław TOMASZEWSKI – kierownictwem wykonania robót budowlanych,
Mistrz murarski Waław LIŻEWSKI – bezpośrednim kierownictwem robót,
Ks. Henryk KLIZNER i ks. Franciszek FOKS – wikariusze parafii, oraz
Ks. Jan WIĘCKOWSKI i ks. Witold DOMAŃSKI – prefekci szkół w parafii – współpracą organizacyjną.

Warszawa, dnia 8 grudnia 1951 roku.

Kronika parafii

Dekret o zmianie wezwania kościoła Narodzenia N. M. P. na św. Michała Archanioła, 31 października 1966 r.

(przekład z języka łacińskiego)

31 października 1966

N3732/66/P

Po otrzymaniu prośby rektora kościoła parafialnego p. w. Narodzenia N. M. P. parafii św. Michała w Warszawie, mocą specjalnych uprawnień nadanych Nam przez Stolicę Apostolską, obecnym dekretem, mając na uwadze fakt istnienia w Warszawie parafii p. w. Narodzenia N. M. P., łaskawie zmieniamy tytuł wspomnianego nowego kościoła na wezwanie św. Michała Archanioła.
Bez względu na jakiegokolwiek przeciwne rozporządzenia.

Stefan kard. Wyszyński

Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie 1967 r., nr 3, str. 59

Akt konsekracji kościoła św. Michała Archanioła, 16 listopada 1966 r.

(przekład z języka łacińskiego)

Stefan Świętego Kościoła Rzymskiego Kardynał Prezbiter Wyszyński,
z Miłosierdzia Bożego i z Łaski Stolicy Apostolskiej
Arcybiskup Gnieźnieński i Warszawski,
Metropolita, Legat urodzony, Prymas Polski
Na wieczną rzeczy pamiątkę.

Roku Pańskiego 1966, w dniu 16 miesiąca listopada, w którym było święto Błogosławionej Maryi Dziewicy Matki Miłosierdzia, kościół i ołtarz wielki w parafii św. Michała Archanioła, w Warszawie (Mokotów), przy ul. Puławskiej na cześć św. Michała Archanioła konsekrujemy i relikwie św. Stanisława B. M. i św. Agnieszki D. M. w nim umieszczamy i zwyczajowo udzielamy każdemu z wiernych odpustu zupełnego, a także odwiedzającym go w rocznicę jego poświęcenia 500 dni odpustu zwykłego.

Dane w Warszawie dnia 16 listopada 1966 roku.

Stefan kard. Wyszyński

Kronika parafii

Aneks 3

Mokotowskie kapliczki Maryjne (dotyczy Mokotowa Górnego – obejmuje teren większy niż parafia)

Na terenach publicznych

Najstarsza mokotowska kapliczka znajduje się na rogu ulic Puławskiej i Olszewskiej – niegdyś była na terenie parafii św. Aleksandra, później św. Michała, a od 1949 r. – parafii św. Szczepana. Jak głosi napis została wystawiona we wrześniu 1832 r. (4 IX). W oszklonej wnęce znajduje się współczesna figura Matki Bożej. Kapliczka jest systematycznie odnawiana.

Kapliczka przy Puławskiej
107E. Stan z 1981 r.
(fot. A. J. Szymański)

Nieco młodsza jest kapliczka przy Puławskiej 107^E – napis na cokole (w języku francuskim) podaje datę 11 maja 1849 r. Kapliczka stanowi rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na ręku. Być może została wystawiona przez posiadacza posesji, zamieszkałego w nieodległym pałacyku przy obecnej Puławskiej 107 – senatora Jerzego Fanshave, z pochodzenia Anglika, szambelana i pułkownika w rosyjskiej służbie. Figura sygnowana nazwiskiem „Maliński” została zapewne wyrzeźbiona przez znanego w owym czasie rzeźbiarza Pawła Malińskiego, z pochodzenia Czecha, który pozostawił w Warszawie wiele swoich dzieł. W I połowie lat osiemdziesiątych XX w. przeszła gruntowny remont. Zlikwidowano wtedy pałąk z lampionem i przykryto rzeźbę szklaną gablota z górnym oświetleniem. Zabieg ten najprawdopodobniej miał na celu ochronę rzeźby przed wpływami atmosferycznymi. Po odnowieniu poświęcona została przez ks. J. Chowańczaka w 1984 r.

Kapliczka na rogu ulic Puławskiej i Grażyny jest najprawdopodobniej zbudowana w latach trzydziestych XX w. gdy ulica Puławska była przebudowywana. Jej korzenie tkwią przypuszczalnie w kapliczce, o której donosił „Kurjer Warszawski” z dn. 10 września 1852 r., zbudowanej po zachodniej stronie ówczesnego Traktu Nowoaleksandryjskiego (rycina z XIX w.). Dzisiaj znalazłaby się gdzieś w miejscu torów tramwajowych, położonych obecnie bardziej na zachód niż dawniej. Zapewne więc została rozebrana i pobudowana w nowym miejscu przed 1935 r.

A oto co pisał Kurier Warszawski we wrześniu 1852 r.:

„Dnia 5go b.m. godzinie 6tej wieczorem, odbyło się w Mokotowie, na gruncie własnością W.W. Konstantego i Alexandra braci Mikulskich, poświęcenie nowo wzniesionej figury z obrazami, MATKI BOZKIEJ, Śtej Rozalji, Śgo Wawrzyńca, i Śgo Rocha, z Krzyżem na wierzchu. Pobożnej tej ceremonii dopełnił W. JX. Jan Bogdan. Piękna ta pamiątka wzniesiona kosztem pomienionych Właścicieli Braci, jest dowodem szlachetnej pobożności, z jakiej od najdawniejszych czasów słyne nasi Ojcowie.”

Obecna kapliczka posiada cztery wnęki na obrazy umieszczone ze wszystkich stron, przy czym nad wnęką od strony Puławskiej znajduje się napis „Pod Twoją obronę uciekamy się” (ostatnio zamalowany, a następnie odtworzony), a więc tam był zapewne obraz Matki Bożej, zaś obrazy innych świętych po bokach i od tyłu. Dziś są tam inne obrazy nie mające nic wspólnego z pierwotnymi. Odnowiona wiosną 2013 r.

Kapliczka M. B. Tramwajarskiej stała przy nieistniejącej pętli tramwajowej na Wierzbnie (rejon dzisiejszej ulicy Żywnego). Kiedy powstała i kiedy przestała istnieć nie wiadomo. Wiadomość o niej przekazuje L. Bartelski w książce „Mokotów 1944” (str. 539).

Kapliczka nadrzewna - ul. Rakowiecka r. ul. Wiśniowej

Na terenach i obiektach niepublicznych

Figura Matki Bożej na terenie ogrodu klasztornej siostr franciszkanek misjonarek Maryi przy Raclawickiej 14. Z powodu zmiany przeznaczenia budynku klasztornej na szkołę figura została zabrana z dawnego miejsca. Nowe miejsce jest nieznane.

Druga figurka Matki Bożej znajduje się nad wejściem do klasztoru przy ul. Dożynkowej (d. Misyjna).

Figura Matki Bożej na terenie posesji przy ul. Puławskiej 118/118a, usunięta przez nowego właściciela posesji w kwietniu 2015 r.

Figura Matki Bożej na terenie ogrodu klasztornego sióstr elżbietanek przy Krasickiego 43.

Figura Matki Bożej na terenie ogrodu klasztornego księży jezuitów – Rakowiecka 61.

Figura Matki Bożej na terenie parafii św. Szczepana ustawiona w 1954 r. w 100-lecie dogmatu o Niepokalanym Poczęciu - Narbutta 21.

Figura Matki Bożej dłuta Z. Trzcinińskiej-Kamińskiej – podwórze kamienic Fałata 4, Łowicka 51, Łowicka 53 oraz Narbutta 82. Poświęcona została w 1943 r. przez o. E. Kosibowicza TJ, który został zamordowany przez Niemców 2 sierpnia 1944 r.

Figura Matki Bożej na terenie Domu Opieki Franciszkanek od Cierpiących – Zawrat.

Kapliczka na klatce schodowej domu przy Ursynowskiej 36 / 38. Pierwotnie, od 1943 r. do 1990 r., jako wolnostojąca figura Matki Bożej Niepokalanie Poczętej.

Kapliczka podwórzowa – Grażyny 20.

M. B. z Dzieciątkiem – tondo na dzwonnicy parafialnej (2005 r.) – ul. Puławska 95.

Kapliczka przy plebanii parafialnej – poświęcona w sierpniu 2019 r.

Figurka M. B. na fasadzie budynku – Kazimierzowska 49.

Kapliczka wnękowa z figurką M. B. na fasadzie budynku – J. Dąbrowskiego 7.

Obrazek M. B. Częstochowskiej na fasadzie budynku (1930 r.) – Ursynowska 40.

Kapliczka podwórzowa – Al. Niepodległości 159.

Drewniana plakieta na fasadzie – Płatowcowa 15.

Mokotowskie krzyże i kapliczki ku czci Pana Jezusa (*dotyczy Mokotowa Górnego*)

Figura Pana Jezusa na terenie szpitala Elżbietanek powstała zapewne zaraz po wybudowaniu szpitala (1931). Stała za kaplicą na osi szpitala (kaplicy) i do lipca 2012 roku była widoczna od strony ul. Goszczyńskiego. Niestety powstający nowy budynek stawiany przez spółkę Platinum Hospitals, której został wydzierżawiony na 30 lat budynek szpitala, zasłonił figurę i stała się ona niewidoczna. W 2021 r. z inicjatywy nowego użytkownika szpitala – firmy Luxmed, przeprowadzono konserwację figury, po czym ustawiono ją przed szpitalem. We wrześniu 2021 r. została poświęcona przez kard. K. Nycza. >>

Figura P. Jezusa. Stan z 2021 r.

(fot. A. J. Szymański)

Kapliczka z figurą P. Jezusa – ul. Rejtana róg Sandomierskiej.

Krzyż przy wylocie ulicy Dolnej na Puławską. Odnowiony wiosną 2013 r.

Krzyż na ulicy Dworkowej przy wylocie na Puławską. Po odnowieniu został poświęcony przez ks. J. Chowańczaka ok. 1983 r. Nowy krzyż został ustawiony w 2018 r. i poświęcony przez ks. proboszcza J. Konarskiego w uroczystość Najśw. Serca P. Jezusa 8 czerwca tegoż roku.

Plakieta „Serce Jezusa” na fasadzie domu – Tyniecka 54.

Plakieta na fasadzie domu – Chocimska r. Olszewskiej.

Obraz N. Serca P. Jezusa – Fałata 6.

Spis treści

Krótko o historii Mokotowa.....	1
Dzieje pierwszego mokotowskiego kościoła.....	1
Dzieje nowego mokotowskiego kościoła.....	5
Dzieje kościelnej dzwonnicy.....	9
Miejsca pamięci i tablice pamiątkowe.....	10
Wydarzenia	11
Układ Mszy świętych i nabożeństw.....	22
Procesje Bożego Ciała.....	23
Katechizacja w parafii w latach 1946 -1990.....	24
Działalność duszpasterska po 1945 r.....	25
Chóry, schole, koncerty.....	27
Kapłani...(proboszczowie, wikariusze, rezydenci).....	29
Kapłani pochodzący z parafii.....	34
Grupy modlitwy i działania.....	34
Terytorium parafii.....	38
Kaplice na terytorium parafii.....	39
Miejsce parafii w strukturze administracyjnej archidiec.	40
Kalendarium wydarzeń.....	40
Bibliografia.....	48
Aneks 1	
Drzewo genealogiczne parafii Górnego Mokotowa.....	49
Aneks 2	
Teksty najważniejszych dokumentów.....	50
Akt erekcyjny kościoła Narodzenia NMP w Mokotowie 1853 r.	
Akt erekcyjny kościoła św. Michała Archanioła 1951 r.	
Dekret o zmianie wezwania kościoła 1966 r. (<i>przekład z łac.</i>)	
Akt konsekracji kościoła św. Michała 1966 r. (<i>przekład z łac.</i>)	
Aneks 3	
Mokotowskie kapliczki Maryjne.....	52
Mokotowskie krzyże i kapliczki ku czci Pana Jezusa..	53